hepileri

Aylık Sosyalist Dergi Kasım'97 Sayı: 8 Fiyatı 350.000 TL (KDV Dahil)

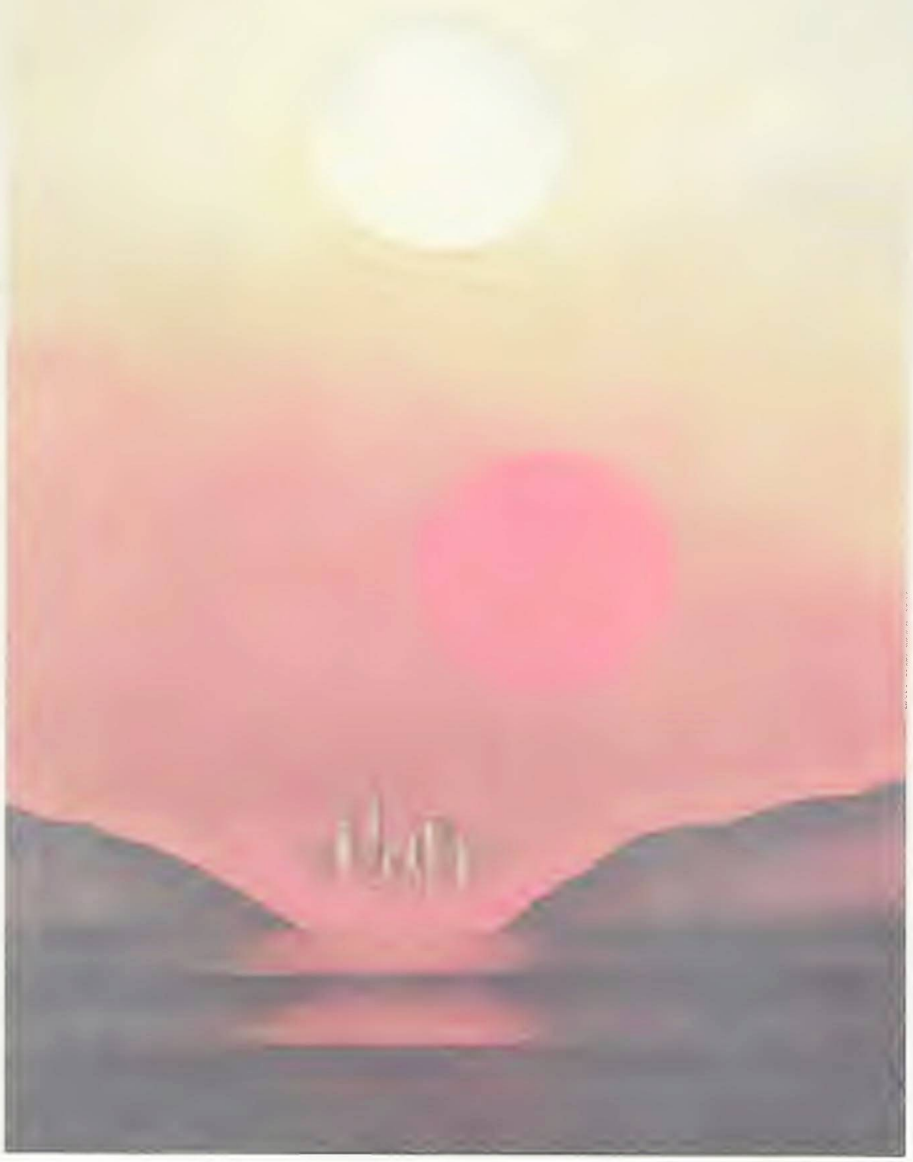

Cumhuriyet'in Dönümü

Y.K

Adıvar'ın Üç Romanında Haso'nun Hasan'laşması

Bilgesu Erenus

Gurur ve Millet

Tevfik Fikret Yorulmaz

Sadun Aren'le Söyleşi

Hasip Akgül

Bir Avrasya Jeostratejisi

Zbigniew Brezezinski

İdeolojilerin Dünya Savaşı
YALÇIN KÜÇÜK

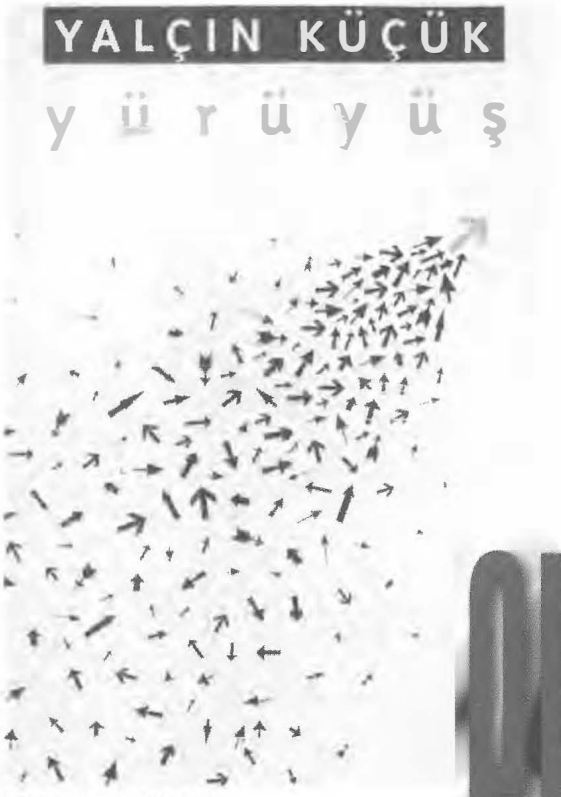

TOPLATILDI

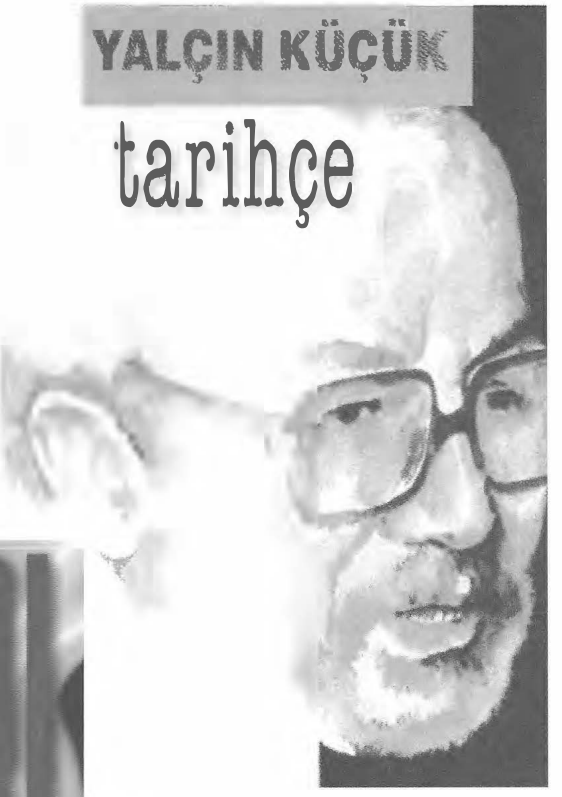

TÜKENDİ

ÇIKTI

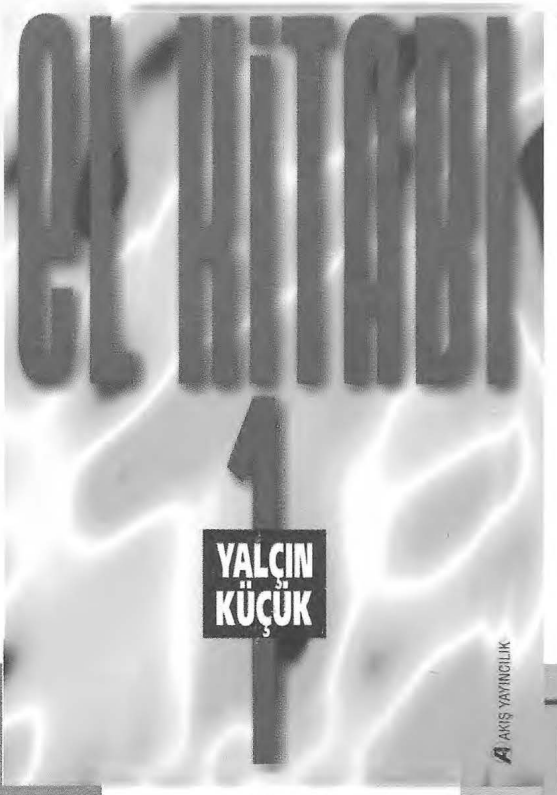

ÇIKTI

TOPLATILDI

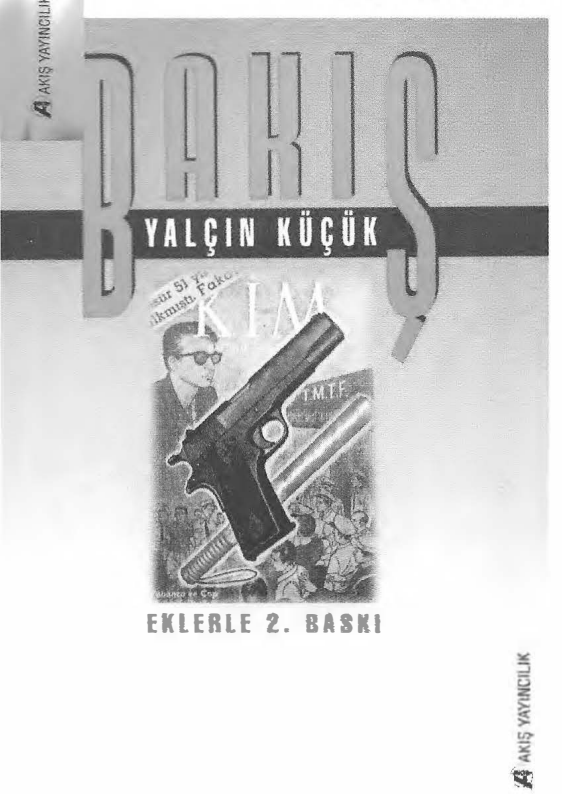

EKLERLE 2. BASKI

AKIŞ YAYINCILIK
Büyük Parmakkapı Sokak 20/4 Beyoğlu / İSTANBUL
Tel & Fax : 0.212. 292 29 45

Bu sayımız

"Kendimi bütün dünyanın gelmiş geçmiş en borçlu insanı sanıyorum. Ve bu sanının altında, hele ölüme doğru yaklaştıkça, her gün daha çok eziliyorum. Hiçbir namuslu kişi borçlu ölmek istemez. Ben de borçlu ölmemek için çırpınarak çalışıyorum. Ama çalıştıkça borçlarım artıyor. Ne çok borcum var. Bana borçlu olmanın sorum duygusunu, bu bilinci veren halkıma borçluyum. Bana erişmeyi hayal bile edemeyeceğim olanakları bağışlayan okurlarıma borçluyum. Kendi sınıfıma borçluyum. Bu borçları, salt okurlarım, salt halkım, salt sınıfım için değil, bütün dünya için ödemem gerekiyor. (...) Ben yaşamayı dünya nimetlerinden nasiplenmek için değil, borçlarını ödemek için istiyorum."

Demişti Aziz Nesin, Yalçın Küçük'ün Bilim ve Edebiyat isimli o değerli çalışması için yazdığı bir makalesinde. Bir aydının borçlu olması ne anlama gelir, bunu uzun uzadıya anlatmak şu an mümkün değil. Hepİleri de, Aziz Nesin gibi sınfına, okurlarına, bütün dünyaya olan borcunu ödemek için 8. sayısıyla yine karşınızda.

Nesin Vakfı'nın duvarlarını süsleyen bir fotograf, bu nedenle bu sayımızın arka kapağını kaplıyor. Nesin'in vefatından sonra tekelli basın bu fotoğrafı yayınlayarak, fotoğraftakilerden Tahsin Saraç'ı Yaşar Kemal olarak tanıtmıştı. Yaşar Kemal, aydının borçluluğu konusunda ne düşünür bilinmez, ancak bizim son ödlününü de alan Kemal'e önerimiz, Yalçın Hoca'nın aynı eserinde kaleme aldığı 'Türk Aydınının Çocukluk Hastalığı: Evrensel Ün" başlıklı makalesini tekrar okumasıdır.

***

Öyle ya okurumuza, halklarımıza, sınıfımıza borçluyuz, oldukça dolu bir sayıyla karşınızdayız. Yalçın Küçük'ün "İdeolojilerin Dünya Savaşı" başlıklı makalesinde "soğuk savaş" soyutlamasıyla tarif edilen son dünya savaşının ideolojik cephelerindeki gelgitlerin Sovyet çözülüşü ile birlikte topluca bir çözümlemesini yapıyor.

Yalçın Küçük, "Y.K" imzalı "Cumhuriyetin Dönümü" başlıklı yazısını kaleme aldı. Yeni tartışmalara yol açacak bu yazısında Küçük, Cumhuryeti kuran kadrolara ve kemalizme yeni bir bakış sunuyor.

Tevfik Fikret Yorulmaz, kendi üslubunun güzelliğinde peşine düştüğü Türkiye yönetici ve aydınlarını, onun uslubuyla söylersek, 'hali pür melalini' dile getiriyor.

Bilgesu Erenus, Halide Edip Adıvar'ın üç romanı üzerine kurduğu incelemesinde farklı bir "Kafkas Tebeşir Dairesi" deniyerek, Haso Çocuk'un iki kolundan tutup çekiştirenleri, tarihsel süreç içerisinde değerlendiriyor. İktidarın yüzakı yüzüncü günü basın toplantısıyla açıklandığı günlerde tamamlanan Erenus'un bu incelemesi, Ecevit'in bir Avrupa gezisi sonrası "Kürt'e Kürt derim, ama bana Güneydoğu sorunu var dedirtemezsiniz" türünden vecizesini "Kürt-Türk evlilikleri sonucu doğan çocukları nereye oturtacaksınız" sorusuyla kuvvetlendirdiği bir döneme rastlaması da ayrıca önemli.

ABD başkanlarına danışmanlık yapan Zbigniew Brezezınski'nin Foreign Affairs dergisinde yayınlanan "Bir Avrasya Jeostratejisi" başlıklı makalesi hem Türk yönetilerinin hem de okurlarımızın mutlaka okuması gereken bir öneme sahip. F.Candan Sayar'ın güzel Türkçesiyle dergi sayfalarına aldığımız bu makalesindè Brezezınski, Amerika'nın yeni dönemde uygulayacağı dış politikaların ipuçlarını sunuyor.

Bu sayının renkli çalışmalarından birisi de, Hasip Akgül'ün kendisini fesheden BSP'nin Genel Başkanı Sadun Aren'le yaptığı söyleşi. Aren'in ilk gençlik günlerinden bugüne dek birçok değerlendirmesinin bulunduğu söyleşi, yapmayı planladığımız bir dizi söyleşinin halkalarından birini oluşturuyor.

"Aziz Nesin ne çok borcum var" diyordu. Gerçekten ne çok borcumuz var. Borçlarımız arttıkça birlikte büyüyeceğiz.

Gelecek sayıda buluşmak üzere...

hepileri

SAYI:8
KASIM
1997

DEMİREL'E BAŞKANLIK KAMPANYASI

ZENGİNLERE ÜLKEYİ SÖMÜRME MADALYASI 3

İÇERDE SUSURLUK'A MUHTAÇ DIŞARDA KOMŞULARA HUSUMET 4

BUNALIM VE POLİTİKA 6

ÖDEP KONGRESİ VE POLİTİKA 7

Y.K

CUMHURİYETİN DÖNÜMÜ 9

TEVFİK FİKRET YORULMAZ

GURUR VE MİLLET 11

ZBİGNİEW BREZEZINSKI – ÇEVİRİ: F.CANDAN SAYAR

BİR AVRASYA JEOSTRATEJİSİ 19

BİLGESU ERENUS

ADIVAR'IN ÜÇ ROMANINDA HASO'NUN HASAN'LAŞMASI 25

YALÇIN KÜÇÜK

İDEOLOJİLERİN DÜNYA SAVAŞI 31

SÖYLEŞİ: SADUN AREN-HASİP AKGÜL

"YENİ BİR SOSYALİZM, YENİ BİR SOL GEREKİYOR" 45

VAL MOGHADAM – ÇEVİRİ: ENİS YILDIZ

İRAN'DA DEVRİM VE SOL 54

ADALET DİLEKÇİ

KÜBA'DAN FESTİVAL İZLENİMLERİ 62

HEPİLERİ Aylık Sosyalist Dergi

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:
Hüseyin **ÇEVİNGEN**
Genel Yayın Yönetmeni:
Hasip **AKGÜL**
Koordinatör: Onur **ERK**
Avrupa Temsilcisi: Şevki **ÖMEROĞLU**
Tel: 0049-221 641 685

Yönetim Yeri:
Büyük Parmakkapı Sok. 20/4 Beyoğlu / İstanbul
Tel~Fax:292 29 45
Hesap Numarası:
Yapı Kredi Bankası Mark: 3004942-9 Dolar: 3004943-7
TL için 0303803-1
Baskı: Mart Matbaacılık

DEMİREL'E BAŞKANLIK KAMPANYASI ZENGİNLERE ÜLKEYİ SÖMÜRME MADALYASI

- ✔ **Devlet Üstün Hizmet Madalyası, ülkenin aydınına, sanatçısına, bilim adamına verilmedi. Ödüller, en sömürücü ve Tit'ci zenginlere dağıtıldı.**
- ✔ **Demirel'in propagandasını yaptığı başkanlık rejimi, Tit düzeninin devamıdır. Parlamenter sistemden arta kalan kırıntıları da yok etmek içindir.**
- ✔ **Demirel, Türkiye'de yeniden kadrolaşan ABD için eldeki en uygun adaydır. Hikmet Çetin'in 'beklenmedik' Meclis Başkanlığı, ABD çıkarlarına denk düşmüştür.**

Ülkedeki en küçük açılışı dahi kimseye bırakmayan Demirel, daha birkaç yıl önce, ardarda en f azla vergi vereni ünvanına sahip olan genelev patronu Matild Manukyan ile karşılaşmamak için ödül törenlerine katılamıyordu. Şimdi ise, vergi dahi vermeyen, ülkenin en sömürücü oligarklarına, zenginlerine ödül dağıtmaktadır. Demirel, dağıttığı bu, ülkeyi en iyi sömürme ödülleriyle başkanlık kampanyasını da başlatmıştır.

"Devlete yapılan hizmetler karşılığı" ödül verilen bu otuz dört zenginin büyük bölümü Turizm-İnşaat-Tekstil işlerinin en az birisinden elde ettikleriyle servet biriktirmişlerdir. Kısaca Tit denilen, Turizm-İnşaat-Tekstil sektörlerini sadece ekonomik anlamlarıyla sınırlandırılamayacağı Türkiye düzeninin son yıllarda tamamen Tit mekanizmasına oturduğu artık bilinmektedir.

Türkiye tarihinin son kesitinde tüm kötülüklerin Tit'e yazıldığı artık açıktır.

Devlet Üstün Hizmet Madalyası ise ülkenin aydınına, sanatçısına, bilim adamına verilmemiştir; büyük bölümü Tit'çi olan, gelirinin kaynağını açıklayamayan, vergisini dahi vermeyen bir zengin güruha dağıtılmıştır. Bu arada Demirel'in, sömürüyle elde ettiği servetini bağış olarak dağıttığı için överek Üstün Hizmet Madalyası verdiği Kadir Has, bu ödüllere tepki göstererek, ödülünü iade etmek istediğini açıkladı. Demirel, bunlara dayanarak başkanlık rejimini Türkiye'ye getirmek istemektedir. Kuşkusuz tek dayanağı bu değildir. Başkanlık rejmi tartışmasının başlamasıyla birlikte, tekelli basındaki bütün amerikancıların başkanlık rejimini savunmaya girişmeleri, tesadüf değildir. Amerikancılıklarının yanı sıra Tit sermayesinin ayaklarının da bulunduğu tekelli basına her gün bir yenisi eklenmesi, sistemin yerleştirilmesine hizmettir. Tit'in tekstil sermayasenin en güçlülerinden Cavit Çağlar'ın Bursa'da yayınladığı gazete ve televizyonlarından sonra büyük sermayeler akıtarak açtığı NTV, öldürülen kumarhaneler kralı Ömer Lütfü Topal'dan daha zengin bir kumarhaneci olan ve tek kişilik partisiyle politika yaptığını sanan ve en son Çeçenistan Başbakanı Mashadov'a barış plaketi veren Besim Tibuk'un Kanal E'si bunlardan sadece birkaçıdır.

ABD'NİN EN GÜVENDİĞİ POLİTİKACI DEMİREL

Gerçekten de, Türkiye'de yeni kadrolaşmaya girişen ABD açısından politikalarına en uygun aday Demirel'dir.

Hikmet Çetin'in Meclis Başkanı seçilmesi beklenmiyordu, sürpriz oldu. Ancak Demirel'e ve ABD'ye yakın durması beklen-

34 işadamına madalya

26 Ekim 1997
ANKARA - MİLLİYET

CUMHURBAŞKANI Süleyman Demirel'in seçici davranmadığı gerekçesiyle Bakanlar Kurulu'nda tartışma yaratan 34 işadamına Devlet Üstün Hizmet Madalyası verilmesine ilişkin tören dün Çankaya Köşkü'nde yapıldı.

TBMM Başkanı Hikmet Çetin, Başbakan Mesut Yılmaz, Başbakan Yardımcısı İsmet Sezgin ve çok sayıda bakanın katıldığı törende konuşan Demirel, işadamlarına devlet adına şükranlarını sunduğunu belirterek, "Devlete yapmış olduğunuz hizmetleri karşılamak mümkün değil. Bu yaptığınız hizmetler için bir şeref madalyasıdır, sizin hizmetlerinize karşı bir nişanedir. Karşılığında ne yapsak azdır" dedi.

İşadamlarından devletin yücetilmesi, yurtiçinde ve dışında milli menfaatlerin korunması için birbirleriyle yarışmalarını isteyen Demirel, "Atatürk'ün mekanında dört seneden beri pek çok heyecan verici etkinlik yaptım, bu çok heyecan verici etkinliklerden biri de bugün yaptığım etkinliktir" diye konuştu.

Demirel, yaptığı hizmetlerle devleti yücelten vatandaşların yalnız ödüllendirilenlerle sınırlı olmadığını belirterek, Devlet Üstün Hizmet Madalyası'nın her sene verileceğini ifade etti.

Demirel, işadamlarından hizmetlerinin devamını isterken Yılmaz'a ve hükümete Bakanlar Kurulu kararından dolayı teşekkür etti.

Alnından öptü

Törende Mehmet Kemal Dedeman, Demirel'in madalyasını yakasına takmasının ardından, "Her yiğidin alnından öpülür. O yüzden Cumhurbaşkanımın alnından öpeceğim" diyerek Demirel'i alnından öptü. Demirel de, 1901 doğumlu Dedeman'ın bir asrı tamamlaması için dua ederek "Dedeman'ın dalya demesi için bütün misafirlerle dua edelim" dedi.

Demirel, Hacı Sabancı'ya ödülünü verişi sırasında da kulağına eğilerek, "Sana bir tane yetmez ama şimdilik bir tane verelim" diye fısıldadı.

Çiller Ailesi'ne yakınlığı ile tanınan ve madalya verilmesi tartışma yaratan işadamı Nuri Cingilioğlu da dün madalyasını Demirel'den aldı. Bir süre önce aynı madalyaya layık görülen işadamı Kadir Has "Herkese madalya veriliyor" diyerek Devlet Üstün Hizmet Madalyası'nı geri vermek istediğini söylemişti.

YİĞİTLER ALNINDAN ÖPÜLÜR Demirel'in seçici davranmadığı gerekçesiyle Bakanlar Kurulu'nda eleştirildiği madalya töreninde, ödül alan Mehmet Kemal Dedeman, "Her yiğidin alnından öpülür" diyerek, Cumhurbaşkanı'nı alnından öptü.

melidir. Hikmet Çetin'in, görünen gücün istediğini yapma eğilimindeki bürokratik kişiliği ile Demirel için Kalemli'ye göre daha iyi bir Meclis Başkanı olduğu açıktır.

Başkanlık rejimi, siyasi partilerin tamamen bittiği bir dönemde, temsili parlamenter sistemden geriye ne kaldıysa onları da parçalamak üzerinedir.

Başkanlık rejimi, Tit'in devamıdır.

Ülkenin ABD'nin yeni bir eyaleti

İÇERDE SUSURLUK'A MUHTAÇ DIŞARDA KOMŞULARA HUSUMET

- ✔ **Susurluk'un üstü kapatılmıştır. Demek ki Susurluk-Tit düzenine muhtaçtırlar. Kütleler harekete geçerse tutamayacaklarından korkuyorlar.**
- ✔ **Rusya'nın 'Güney'e inme' tarihsel çizgisi canlanıyor mu? Bu soru ABD'nin gündemindedir.**
- ✔ **Türkiye yönetimi kendi bölgesinde olanların farkında değildir. Bir-iki yıllık süre için komşularıyla husumet arttırmanın ötesinde bir bakış ve politikaları yoktur.**

Türkiye'de artık hükümet tartışması yapılmıyor. Deniz Baykal'ın, kuşkusuz ABD tarafından ikna edilmesiyle seçim ihtimali ortadan kalkmıştır. Meclis Başkanlığı'nın ve Meclis komisyonlarında ağırlığının üzerinde üye verilmesi, Chp'nin seçim kapris-lerini unutmasına yol açmıştır. Ortaklar arasında sorun olan bürokrat atamalarının durdurulmasıyla görünürde sağlanan uyum, Yılmaz hükümetinin oturmuşluğunun ve bir-iki yıl süreyleiktidarda kalma niyetinin işaretleridir.

Ancak bu hükümet bitmiştir; çünkü ülkede yapabileceği tek iş dahi kalmamıştır.

Tansu Çiller defteri kapanmıştır. Hükümetin Tansu Çiller ile ilgili davaları yürürlüğe koyması karşısında ABD, yeni hükümete desteğini açıklayarak Çiller'i kurtarmıştır. Ordu'yu kışkırtmayla devam edip etmeyeceği bir yana, Çiller restorasyondan söz etmeye başlamıştır.

Zengin islâmın partisi Refah'ın savaşmadan teslim olması Ordu'ya yeterli gelmiştir ve Refah Partisi bunlara sorun olmaktan çıkmıştır.

Anap, Refah Partisi'nin yerine; Dtp ise Dyp'nin yerine geçmek istemektedir, tüm dertleri budur.

Başmüfettiş Kutlu Savaş'ın son açıklamaları Susurluk'un üstünün kapatıldığını bir kez daha kanıtlamıştır. Göreve geldiğinden bu yana boruşturmanın gizliliğini bahane ederek konuşmayan Kutlu Sava'ın tek açık sözü, polis teşkilatının suçlanmasına izin vermeyecekleri yönündedir. Soruşturduklarını söyledikleri tek tek her alanda mutlaka bir veya daha çok kamu görevlisinin adının geçtiği düşünülürse, bu, Susurluk'u çözemeyeceklerinin resmi açıklaması olmaktadır.

Ancak Susurluk çözülmüştür. bir

kapı açılmıştır ve yıllardır solcuların iddialarının tek tek doğru çıktığı görülmüştür. Kuşkusuz doğru çıkmak tek başına pratik sonuçlar yaratmamaktadır, ancak politizasyon başlamıştır.

Kütlelerin politizasyonu, Türkiye yönetenleri için her zaman durdurucu etkiye sahiptir. PKK ile savaşın ilk kez büyük yoğunluğa ulaştığı dönemde Anadolu'nun kasabalarına, köylerine daha önce görülmedik ölçüde asker cenazelerinin gelmesiyle yöre halkını harekete geçirme denemelerinden, bu işi Mhp'ye havale ederek kısa sürede vazgeçilmiştir. Nereden gelirse gelsin kütlelerin politizasyonu, bir kez harekete geçirilmeyle bir daha durdurulamayacağı korkusu Türkiye yönetenlerinde kalıcıdır.

Bu korku, Susurluk'un çöcülmemesinin nedenlerinden birisidir.

Diğeri ise daha açıktır. Bu düzeni sürdürmek için Susurluk-Tit düzenine muhtaçtırlar.

Ödep yönetimini devrimci olamadıkları için eleştirmek zorunluluktur. Tüm bu 'barış' ve 'demokrasi' beklentilerini bir kenara bırakarak ısrarla tekrarlanması gereken şudur: "İktidara gelme süresi, barışı sağlama süresinden daha kısadır."

DIŞ POLİTİKA KISKACI

Türkiye soğuk savaş alışkanlıklarını bir türlü bırakamıyor. Komşu ülkelerle gerginlik, soğuk savaş Türkiy dış politikasının daima temel öğesi olmuştur. Soğuk Savaş'ın geride kaldığı bir dönemde Türkiye yönetimi neredeyse komşularıyla husumet yaratmada hala çok istekli görünmektedir. Ancak bu kadar çok husumet yaratmakla içine girdiği kıskaçta bir üre sonra telaşlanıp, gerginlikleri yumuşatmayı bir alışkanlık haline getirmiştir. Görüldüğü gibi iç politikada olduğu gibi dış ilişkileri de zigzaglarla, belirsizliklerle beslenmiştir.

Oysa, Türkiye'nin doğrudan aktörü olduğu uluslararası ilişkilerde belli eğilimler ortaya çıkmıştır; yine de körlük ve projesizlik hakimdir.

Yunanistan'la yaratılan gerginlikler, Kardak kayalıklarında bayrak yarışı gibi, genellikle iç politikaya hizmet etmiştir. Bu kez de Rusya'nın S-300 füzelerini Güney Kıbrıs'a yerleştirme girişimleriyle başlayan ve karşılıklı olarak tatbikatlarla ortaya çıkan sürtüşmeler, yöneticileri savaş ihtimalinden söz ettirecek kadar kontrolden çıkmıştır.

Ancak yönetenler komşularıyla husumet yaratıcı kendi yaptıklarında telaşa düşmüşlerdir. Bu nedenle arabulucu olarak Rahmi Koç, Türkiye-Yunanistan arasında gidip gelmektedir. Gerici basının en gerilerinin hayretle karşıladığı gibi Yunanistan'dan işadamlarını gemiye doldurup Venizelos gemisiyle Karadeniz'e sefer düzenlemiştir.

S-300 füzelerinin Güney Kıbrıs'a yerleştirilmesinin sadece füze meselesi olmadığı, Rusya'nın Kıbrıs'a üs kurmak istediği daha önce yazılmıştı. Bülent Ecevit, Sovyetler zamanında böyle sorunların yaşanmadığını hayıflanarak hatırlarken on bin Rus ailenin Kıbrıs'a yerleştirilmesinden söz ediyor. Türkiye yönetenleri kendi tarihlerine bakarak Yunanistan'ın Osmanlı'dan bağımsızlığının bir Rus-Türk savaşından sonra kazandığını hatırlıyorlar. Rusya'nın sovyetize olmasıyla unutulan tarihsel güneye inme stratejisinin slavcılık ve ortodoksculukla birlikte yeniden canlanma eğilimini henüz ancak seziyorlar ve talaşlanıyorlar.

Amerikan görüşü de bunu destekler niteliktedir. ABD'nin tek güç olduğu bir dünyada Rusya, karşımıza çıkar mı? Soruları budur. Tam metnini bu sayımıza aldığımız amerikan dış politikasında etliyeyici öneme sahip veya amerikan bakışını yansıtan da diyebilir, Foreign Affairs dergisinde ABD başkanlarına danışmanlık yapan Zbigniew Brezezinski'nin "Bir Avrasya Jeostratejisi" başlıklı makalesi de bu soru etrafında dönüyor. Brezezinski, 'Rusya karşımıza çıkarmı' diye sorduktan sonra önerilerini sıralıyor. "Rusya'yı Avrupa'dan uzak tutalım. Bir ölçüde Güney'le meşgul olsun. Türkiye-İran ilişkileri sıcak tutulsun. İslamik bir İran'la bile anlaşmak iyidir. Rusya, Ukrayna, Azerbaycan ve Özbekistan'dan uzak tutulsun."

Türk Genelkurmayı, Rusya'yı rahatsız edecek kadar Ukrayna'ya sürekli gidip geliyor. Nahcivan'daki köyüne sığınan Azerbaycan'ın Alpaslan Türkeş'i Elcibey, baktıya dönüp yeniden iktidar mücadelesi başlatacağını ilan ediyor. Özbek kökenli devlet bakanı Ahet Andican Özbekistan'a girmekte zorluk çekiyor ve tepkiyle karşılanıyor.

Rusya'nın tarihsel 'güneye inme' stratejisinin Sovyetlerin çöküşünden kısa bir süre sonra yeniden canlanması ve ABD'nin dünya hakimiyeti için Rusya'nın karşısına dikilip dikilmeyeceğini artan sıklıkla sormaya başlamasıdünyanın merkezinin bölgemize kaydığının göstergeleridir.

Türkiye yönetimi bu eğilimleri ancak sezmeye başlamıştır. Yakın gelecek için oluşturdukları bakışları yoktur ve projeleri gurünmemektedir. Yakın zamanı bekleyip görerek geçirecekleri anlaşılmaktadır.

Dünyanın merkezi haline gelen bölgemizin en dinamik gücü olarak Kürt ve Türk emekçilerinin önündeki tarihsel şans buradadır ■

BUNALIM VE POLİTİKA

✔ Hükümet, 2000 yılında enflasyonu yüzde 3'e düşüreceği vaadiyle, yeni bir ekonomik önlem paketi açıklamak üzeredir.

✔ Türkiye yönetenlerine 'önlem' dayanmıyor. Her 'paket' yeni bir yönetim, her yönetim de daha bir gayri-meşru bataklık ve şişen, kirlenen sermaye demek oluyor.

✔ Bu bataklığın davul-zurna ile, düdük ile, süpürge ile geçilemeyeceğini kavramak için de iktidar bilincine sahip olmak gerekiyor.

Basında ve resmi açıklamalardan öğrendiğimize göre Hükümet, enflasyonu 2000 yılında, teskin edici hap türünden %3'e düşüreceği vaadi ile pazarlayacağı anlaşılan bir ekonomik paket hazırlıyor. Paket; 1) Sosyal güvenlik kuruluşlarının özelleştirilmesi ve emeklilik yaşının yükseltilmesi, 2) Özelleştirme kapsamındaki sağlık, eğitim gibi alanları da paralı hizmetin yaygınlaştırılması ve kamu bankaları, elektrik santralleri, vb., iktisadi kuruluşların satışının hızlandırılması, 3) Taban fiyatlarının uluslararası borsalar endeksine göre belirlenmesi ve destekleme uygulamalarından vazgeçilmesi, 4) Vergi reformunun sağlanması, 5) Kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınması gibi başlıklar içeriyor. Burada son iki başlığın en azından kulağa hoş geleceği aşikar ve hatta "yapılabildiği kadar yapılsın" demek de mümkün. Ancak gerek kayıtdışılığı, gerekse vergi adaletsizliğini, tekelli, spekülatif, kozmopolit sosyo-ekonomik yapıdan ayrı düşünmek mümkün değil. Sonuçları ortadan kaldıran, kökene inen tedavi yöntemleridir; aksi sadece havanda su dövmektir. Diğer başlıklar, ülkemizin emekçilerinin hiç de yabancı olmadığı ünlü kemer sıkma politikasının ayak sesleridir.

Kronolojik dökümünü yapmaya gerek yok, ama yıllardır böyle kaç paket açıldığı biliniyor olmalı.

Türkiye yönetenlerine 'önlem' dayanmıyor. Tarihinin en uzun fetret devrini yaşayan Türkiye'de kesintisiz iktidarsızlık olağan karşılanıyor. Her 'paket' yeni bir yönetim, her yönetim de daha bir gayri-meşru bataklık ve şişen kirlenen sermaye demek oluyor. Emekçilerin payına ise, her defasında artan işsizlik, pahalılık, adaletsiz gelir dağılımı ve kelepçe düşüyor.

Aslında Cumhuriyetin seyir defterinin son yirmi yılı, entegrasyon, transformasyon, liberalizasyon kavramları ile şifrelendi. Genellemelerin tüm sakıncalarını göze alarak kaydetmeliyiz ki, her gün medyatik bir terörle belleklere kakılan "değişim, bütünleşme, serbestleşme" masalının eşliğinde tekçi, baskıcı, taşeron bir rejim yerleştirildi. Sonuçta bütünleşmenin emperyalist metropollerin arka bahçesi, serbestleşmenin çetepolis partisine özgürlük, değişimin kamu mallarını özel müteşebbise devir etmek olduğu anlaşıldı.

Bu kadar değil: Ücretlerin baskı altında tutulacağı, demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanacağı, ulusal toplumsal muhalefetin cebir'le susturulacağı da anlaşılanlar arasında...

Tarihte ender görülecek bir istikrarsızlık hali, kendi içinde ve kendiliğinden birbirine benzer hükümet modelleri üreterek zıddına dönüşme riskini atlatmayı becerebilmekte. Nitekim sistemi kuran da 'değiştiren' de, müdahaleci kılan da 'serbestleştiren' deotarşik yapan da dünya ile 'bütünleştiren' de aynı soyağacından gelmektedir. Tersinden okunduğunda ya da sınıf gözlüğüyle bakıldığında bunun arka planında devrimci bir yönetime geçmek için gerekli ama yeterli olmayan 'ulusal bunalım' eşiği yatmaktadır. Kesintisizliği sevenler için bu eşiğin öğretici olması beklenir.

Ama eşik'ten davul zuma ile, düdük ile, süpürge ile geçilemeyeceğini kavramak için de iktidar bilincine sahip olmak şart. Değilse; düzene eleştiriyi, itirazı yakarıya indirgemiş, sosyalizmi meçhul zamanlara ertelemiş oyuncular konumuna düşülür, oyunculuğun ne kadarı ivedi, ne kadarı nesnel bir rol olduğundan daha çok, kime hizmet ettiği önemlidir. Sözgelimi, '80 sonrasının acar dinamiği kamu emekçilerinin mücadelesini davul-zurna eşliğinde meclis koridorlarında, bakanlık salonlarında likide edenler ancak ve ancak alternatifsizlik malzemesi olmaya yaramışlardır.

Türkiye solunun yenilgili bir döneminin ardından ulaştığı bir doğruyu kalkış noktası seçenler, yani; legalitede güç toplama, sosyalizme yeniden ivme kazandırma, ayakta kalan kadrolara rasyonel istihdam yaratma, kitle bağlarını sarma ve sınıfla buluşucu köprüleri kurma/çoğaltma gibi yaşamsal hedeflere yönelmiş 'birleşik parti'modeline tutunanlar reformist, teslimiyetçi amort, demokrasi düşkünü, örgüt anarşizminin kutsandığı bir uğrağa gelmişlerdir ya da daha uygun bir deyişle sol, özgün aranışının sarmalında bir yanını statükoya kaptırmıştır.

Bunalımlı evrelerin/deneyimlerin asıl başarısı buradadır: Tek başına kemer sıkmak değil, sınıfı kadrosal anlamda yoksullaştırmak. Dolayısıyla ülkemizdeki iktidar mücadelesi, "azalan sayılar yasasının" bilincinde olanların yürütmek zorunda kaldıkları bir mücadele durumuna geliyor giderek...

ÖDEP KONGRESİ VE POLİTİKA

✔ Kurulduğu günden başlayarak solun geçmişindeki birikime genel mahiyette şerhler koyan Ödep, sosyalizmin her yanına kendini koruyacak sigortalar takmaya çalıştı.

✔ Tarihi kendilerinden başlatmayı, sınıf mücadelesini, sosyalist bir iktidar savaşının güncel olmadığını kürsüden sürekli ifade eden Dev-Yol'luların karşısında küçük bir sayı ile temsil edilen sosyalist eğilimli bir oluşumun varlığı, kongreyi siyasi içeriğe kavuşturan tek tutumdu.

✔ Ödep, kongresi ile emekçi halklarımızın rejim tarafından desteklenen rehabilitasyon merkezi olma durumunu aşma yönünde izlenim verememiştir.

Ocak 1996'da şenlikle kurulan Ödp, geçen Ekim ayının 26'sında birinci kongresini tamamladı.

Basına yansıyan kadarıyla iki bini aşan sayıda delegenin katılımıyla yapılan kongre, yine aynı basının aktardığına göre "özgürlükçü" bir ortamda gerçekleşti. Kurulduğu günden başlayarak solun geçmişindeki birikime genel mahiyette şerhler koyan ve bunu "özgürlükçü, özyönetimci, enternasyonalist, demokratik planlamacı, doğa-insan ilişkilerini yeniden tanımlayan, militarizm karşıtı ve cinsiyetçi olmayan sosyalizm" biçiminde tanımlayan Ödp, sosyalizmin her yanına kendini koruyacak sigortalar takmaya çalıştı. Gündelik politikada iddiaları ise bu programatik arka planın kaba ifadesi olmayı başardı. Bu öyle bir başarıydı ki sosyalizm, sınıf mücadelesi köşe taşlarını kenara koyup, yıllarını bar taburelerinde geçirmenin yarattığı "sifon çekme", temiz toplum için Ankara sokaklarını süpürme, koca kulak vb "esprili" sloganlar, Ödep'in siyasete armağanları oldu. Ayrıca kongre öncesi

dağıtılan Parti Meclisi çalışma raporunu içeren 'Özgürlüğe, Dayanışmaya, Barışa Koşuyoruz' başlıklı kitapçıkta yer alan bilgilere göre henüz kurul oluşturamayan, ancak kurul oluşturma kurulları kuran parti MYK'sı, bu açığını misafir sanatçı anlayışıyla sunuş yapmak üzere çağırdığı ünlülerle kapatmaya çalışmıştır. Kurul çalışması yerine siyasal islam konusunda 20 Temmuz 1996 tarihinde Ömer Laçiner'den, 14 Temmuz'daki toplantısına ise "Kürt Sorunu ve Siyasal İslam" konusunda da Ruşen Çakır'dan bilgiler almış olunuyor. İlk isim Ömer Laçiner, herhalde bu özlü sunuşunun neticesi İstanbul İl Kongresi'nde tabanın karar ve söz sahibi olması hassasiyetine sahip olanların oyuyla delege seçilerek ödüllendirildi. Aynı belgeden anlaşıldığı kadarıyla solun "en büyük örgütü"nün üyeleri bu organın çalışmalarından kongre öncesinde ancak bu kadar özlü haberdar olabilmektedir, çünkü henüz düzenli bir yayın organı çıkartılamamıştır. Böyle bir durum da "klasik örgütlenme anlayışından kopan üyeleri en başa, yürümeyi en sona koyan... örgütlenme anlayışı" (agb. s. 36) kalıcı olarak bir parti troykası yaratmıştır. Ankarada'ki kongrede bunu somutlayan görüntüyü sağlamıştır. Politika üretim tekeli halindeki grubun mensupları partideki sosyalist eğilim taşıyanların eleştirel yaklaşımlarına karşılık, Ödep'in bu durumunu hamaratça savunmuşlardır. Anlaşıldığı kadarıyla Dev-Yol'lu Bülent Forta, eski maocu Atilla Aytemur, eski Kurtuluşçu Saruhan Uluç ile birkaç mühim! olmayan ismin yer aldığı Başkanlık Kurulu tüm partiyi kadife kaplı bir elle yönetmiştir. Kasım '96'da ortaya atılan Özgürlükçü Demokratik Cumhuriyet stratejisi de bu grubun zihninden doğmuş yepyeni bir armağan olarak sola sunulmuştu. İstanbul kongresinde Ödp'nin yeni bir eşikte bulunduğunu savunan, Dy'nin bir bölüğünü temsil eden Yeniden'cilerle Kurtuluş'un yönetici kliğinin desteklediği Töbekape tasfiyecilerinin akılbabalığını yaptığı bu Ödc stratejisi tabandaki tepkiyle geri çekilmek zorunda kalınca, Kongre'ye "Halk Sarmaşığı: hergün, her yerde siyaset" olarak getirilmiştir. Bir bütün olarak solun iktidar bakışından uzaklaştırma yaklaşımının yansıması olan "sarmaşıklı" siyaset, II. Enternasyonalci Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin, düzeni toplumsal muhalefet hareketleriyle kuşatma anlayışının yeniden ısıtılıp sunulan ifade biçimidir. Diğer tüm karar tasarılarının temeli olduğu anlaşılan bu "sarmaşık kuramı", Kürt sorunu ile ilgili karar tasarısında da kendisini göstermiştir. Devlete silahsız bir çözüm için Kürtlerin demokratik temsilcisiyle görüşmeyi öneren karar tasarısı, Dy'liilerin ısrarlarıyla geçmiş, böylelikle '84'ten beri süren Kürt savaşının sonunu getirmek için "demokratik temsilciler" aranması dönemi başlatılmıştır.

KONGRE'DEN İZLENİMLER

Kongre salonu düzeninde dikkati çeken en önemli durum asılan büyük ebatlı pankarttı. Bu pankartta hoşgörünün, sözünde durmanın, çok kültürlülüğün, bireyselleşmenin, alçak gönüllüğün, mor kurdela takanların, hayvan dostlarının, parasızların, vb partisi olduğu ilan edilen Ödep'de sosyalizmin bir dalgınlık eseri unutulduğu tartışma süresince en devrimci ve sosyalistin kendileri olduğunu yemin billah anlatmaya çalışan D-Yol'luların gayretiyle anlatılmaya çalışıldı. Tarihi kendilerinden başlatmayı, sınıf mücadelesini, sosyalist bir iktidar savaşının güncel olmadığını kürsüden sürekli ifade eden bu grubun karşısında küçük bir sayı ile temsil edilen sosyalist eğilimli bir oluşumun varlığı, kongreyi siyasi içeriğe yönelten tek tutumdu. Dikkati çeken başka bir durum ise sürekli çoğulculuk ve katılımcılığı solun eski kültürel yozluğunu vurgulayan parti olmasına karşılık, salonun görünümü ve seçimlerde alınan tutumlar Dev-Yol'luluğun Ödep'e sadece kendisini götürdüğünü gösterdi. 28 Ekim günü Ülkede Gündem gazetesinde yer alan bir haber ve bir köşe yazısı kongreyi özetlemektedir." Dev-Yol, Töbekape, vb. kendilerine 1980 sonrası benimsettikleri siyasette yasaklı olma düşüncesi ve buna paralel Shp ve Chp'de politika kurnazlığı stajı yapmaları kongreyi şekillendirmiştir. Büyük il kongrelerinde uygulanan seçim taktiği, Ankara'daki kongrede de görünmüştür. Özgürlükçü Sol adıyla liste hazırlayan Dev-Yol artıklarının Chp'den öğrendikleri döner liste taktiğini burada kullanmış oldukları anlaşılmaktadır. Dokuz ayrı liste ile gerçekleşen seçim bölümünde köklü kimi siyasi guruplar, Emek, Kurtuluş, Tkp, erime sürecinde oldukları izlenimini vermişler, Dev-Yol'culuk ise başkalaşarak Avrupa solculuğuna tahvil olma durumuna gelmiştir. Kongre süresince yapılan tartışmalar, emekçi halkların gericiliğe ve net anti-kapitalist çizgide mücadelesine yapılabilecek katkı, bu erimenin ve sınıfsal bulaşıklık çizgisinin ürünü olarak gerçekleştirilememiştir."

Varlık Özmenek, köşesinde, bu görünümü, amerikancı medyanın Ödep'e yaklaşımını düşündürücü bulmuştur. Ödep, kongresi ile emekçi halklarımızın rejim tarafından desteklenen rehabilitasyon merkezi olma durumunu aşma yönünde izlenim verememiştir■

Cumhuriyet'in Dönümü

Y.K

Yakın zaman, Türkiye tarihi, üç büyük reformatör çıkarmıştır ve bunlar, hem genel Türk tarihine ve hem de halklar ve özellikle Kürt tarihine çok büyük damga vurmuştur. Bunlar, İkinci Mahmut, İkinci Hamid ve Mustafa Kemal Paşa'dır. Tanzimat, birincisinin adına, Meşrutiyetler ikincisinin ve Cumhuriyet üçüncüsünün adına yazılıdır. Bunlardan, tarih içinde, en radikali Tanzimat, en ufuklusu Meşrutiyet ve en politik olanı ise Cumhuriyet'tir.

Müthiş İvan'dan bu yana, "Rusya" denilen olgunun özünü, kısaca anlatmak istesek, herhalde en uygunu, "güvensizlik içgüdüsü" nitelemesidir; gerçekten de, İvan'ın kendisinden Büyük Lenin'e ve Çaykovskiy'den Kurucu Stalin'e kadar, "Rusyalı" olan tüm olgularda, değişen ölçüde ancak tanımlayıcı derecede, bu sevk-i tabii var. Aynı soruyu, "Türkiye" denilen olgu içinde formüle edecek olursak, öyle sanıyorum, İkinci Viyana Bozgunu ya da Rusya karşısında trajik bozgunu mühürleyen Küçük Kaynarca Antlaşması'nı tarih tutarak, Türklüğün içine sinen, Aşağılık Kompleksi'ni ayırırsak, "Yönetme Tutkusu" en güçlü açıklayıcı olarak karşımıza çıkıyor. Türk eylemliliğini, Türklerin tarihine kayıt düşmeye başladıkları, İsa'dan sonra altıncı yüzyıldan bu yana, hızla hatırlayacak olursak, Türk'ü, bitmez-tükenmez bir yönetme tutkusunun dünya üzerindeki vücut kazanmış hali veya Aristoteles'e özenerek, yönetme tutkusuna tutsak düşmüş animal dirigeant olarak algılamamız mümkün görünüyor. Bu çok kısa denemede mümkün olanı tartışmak istiyorum.

Kanıt mı? Türk Cumhurbaşkanları'nın fors'undan daha sağlam kanıt olur mu; on altı kurulmuş devleti yıldızlama iddiasındadır. Bu sayının abartılması olası ihtimal dahilindedir; bunlar içinde sayılan "Altın Sürü" Devleti'nin, Türk olmadığını, Moğol olduğunu, pek çokları ve bu arada ben de ileri sürmüş bulunuyoruz. Ancak buradaki çıkartmaya karşın, ekler de mümkündür; komşumuz İran'da Safavi İmparatorluğu'nun kurucusu Safavi Hanedanı ve yerine geçerek muhafız Alay Komutanı Rıza tarafından kovuluncaya kadar İran'ı yöneten Kaçar Hanedanı'nın da Türk oldukları konusunda pek az şüphe bulunuyor. Kemalist tarih, Misak-ı Milli darlığı içinde bunları hep hesap dışı tutuyor.

Kaç tane? Sayımın teorik ve pratik güçlükleri var. Pratik güçlüklerin başında, çok zaman "Türk" sözcüğünün anlamını yitirmesi olgusu yer alıyor; şimdiki Arjantin Cumhurbaşkanı Carlos Menem'in salt bir Lübnan göçmeni olması, Arjantin'de ve dünyada kendisinin "El Turco" olarak çağrılmasına yetiyor. Ayrıca, Türkçe'de "hindi" "Hint-den" anlamındayken, kaynağı Farsça'da hind-i ve Fransızca'da, yine "dinde", de'inde, d'inde ve dinde, doğrudan doğruya Hindistan'a bağlanırken, Anglo-Amerikan Dünyası'nda "Türkiye", "Turkey" olarak biliniyor. Bu tesadüf değildir; tarihin çok gerilerinden beri, Batılılar'ın "Türkiye ve buradan hareketle "Türk" sözünü, bir joker-sözcük olarak kullandıklarını biliyoruz; Doğu'da, çok emin olamadıkları, "herşeyi" Türkiye'ye ve Türk'e bağlıyorlar. Bu da bizlerin, en az iki yüzyıldır kimliğimizin bir parçası haline getirdiğimiz aşağılık kompleksi yanında, bu-

nun symbiotique arazı olan, övünme kompleksimize hoş geliyor.

Sayısını saptamak uzun iştir; ancak, Türklerin, başka hiçbir kavimle kıyaslanmayacak ölçüde devlet kurdukları kesindir. Bu, şaşırtıcı bir durumdur; daha da şaşırtıcı olan, bu gerçekleşmiş büyük yönetme tutkusunun, hem bilim alanında ve hem de savaş tekniğinde kanıtlanmış ve sürekli başarılara dayanmamasıdır. Burada biz Türklerin tarihsel-bilimsel yoksulluğumuzu kanıtlamak zor olmasa gerek; savaş marifetimiz üzerinde tartışma olabilir. Ben bu tartışmayı kısa kesmek için, Türklerin büyük askeri başarıları yanında, yüz kızartıcı başarısızlıklarını ve bunun sonucunda da bütün dillere hediye ettiğimiz ve Tintin dizileriyle yeni bebelerin de öğrendiği, "bahsibozuk" sözcüğünü hatırlamakla yetinmek istiyorum. Bütün dillerde var olan bu sözcük, Türkçedeki "başıbozuk" anlamındadır; kaynağında, Türk askerlerinin, Avrupa orduları önünde, disiplinsizliğini, dayanıksızlığını, ilk hücumda kaçışmalarını anlatmaktadır. Kuşkusuz, Türklerin büyük bir savaş marifeti sergiledikleri zamanlar da vardır; ancak, bunun sürekli ve değişmez bir özellik olmadığını görebiliyoruz.

Böyle bir durumda, sürekli devlet kurabilmeyi, ancak, ancak Türklerin sürekli oyunlar repertuarının olağanüstü zenginliğiyle açıklamak zorunluluğu ortaya çıkıyor; böyle bir çerçevede, Türklerde, din, inanç ve ideolojinin hep geri bir yerde olduğunu ve hatta, sadece pratiğin bir aracı, bir kılıfı, işlevi gördüğünü düşünebiliyoruz. Türklük ile islam arasındaki ilişki de bunu gösteriyor; çünkü, tarihte, Moğollar ile birlik olarak, Türklerin birkaç kez islamı kabul edip çıktıklarını biliyoruz. Osmanlı hanedanının kurucusu Osman'ın kişisel öyküsü de burada bazı ipuçları sağlıyor. Babasının adının Ertuğrul ve yerine geçen oğlunun adının Orhan olması çok dikkat çekicidir. Her ikisi de arap-müslüman isimler değildir; Osman'ın oğlu Orhan'ın bir hıristiyan prensesle evlenmesi ve dinini değiştirmeye zorlamaması düşündürücüdür. Daha da düşündürücü olan, Osman'ın çok ileri yaşında, güçlü Şeyh Edeb Ali'nin desteğini ve kızını alabilmek için, müslümanlığa geçtiği yolunda bilimsel tezlerin bulunmasıdır. Bana, oldukça inandırıcı görünüyor. İslam, Türk tarihinde, hep politikanın gölgesi olmuştur.

Cumhuriyet'in 1923 yılı 29 Ekim'inde ilanını da, bu çerçevede ve yeniden analiz etmek istiyorum. Nutuk'ta, Kemal Paşa'nın, "dün akşam düşündük, ilana karar verdik" yollu deklarasyonu, daha sonraki tarih yazıcıları tarafından, tersine yorumlanmak istenmesine karşın, gerçeğe daha uygun görünüyor. Çünkü Türkiye'nin Üçüncü Selim ile başlayan ciddi modernizasyon akımları için ciddi bir cumhuriyetçilik akımına rastlamıyoruz; sözü ediyor, ancak, daha çok yenilikçi paşaları suçlamak için aşırı gericiler tarafından kullanılıyor.

Hangi mekanizmalar böyle bir ilana yol açtı; sorunun kendisi yeni olduğu için, inandırıcı bir cevap bulmaktan uzağız. Ben, bir yerde, coseque albay, okuma ve yazması zayıf Rıza ile Kemal Paşa arasındaki bir paradoksa değindim; Rıza, 1921 yılından itibaren güçleri elinde toplayınca, cumhurbaşkanı olmak istiyor, ancak, hanedan değiştirmeye alışık İraniler, şah olmasına razı oluyorlar ve Rıza'yı razı ediyorlar. Osmanlı hanedanının tarihin en uzun hanedanlarından belki de birincisi olması ve değiştirilmemesi, 1923 Ankara iktidarını cumhuriyet ilanına zorlamış olabilir; bunu sadece bir hipotez olarak ileri sürüyorum.

Yalnız olayların tarihsel akışına pek ters düşmüyor; burada, Türk tarihinin yeni bir peryodizasyonu ile, Cumhuriyet'in gerçek kuruluşunu, 1925 sonrasına aktarma önerimi hatırlatabiliyorum. Cumhuriyet'in kuruluşunu, Şeyh Sait'in liderliğindeki başarısız Kürt Ayaklanması'nın yarattığı güvensizlik duygusu ve izleyen yoğun cezalandırmalara bağlamak zorunluluğu var. Bu cezalandırmalar, Osmanlı'nın son dönemindeki bütün politik akımlarla, örgütsel ve politika düzleminde, tam bir kopuşa işaret ediyor. Türkiye genç sosyalizan hareketi, kürdizm ve islamizm, büyük bir tedip işlemine tabii tutuluyor; Jön Türk geleneği ve bunun karşısındaki Batı'ya bağlı "liberal" kadrolar da beraberce, teslim alınıyorlar. Kısa, kurucu tarih burada başlıyor.

Ankara Hükümeti'nin, tarihin hiçbir zamanında, aklına bile getiremeyeceği bir ölçüde, Ortadoğu'da Amerika Birleşik Devletleri'nin bir ileri karakolu olan, İsrail ile, bin dokuz yüz elli yıllarının, çok tartışmalı Bağdat Paktı'nı bile geride bırakan ittifaklara girmesi, ülkemizin artık, Amerika Birleşik Devletleri'nin bir eyaleti olduğunu kanıtlıyor.

Yirmili yıllar, politik anlamda, yıkıcı ve otuzlu yıllar toplumsal-ekonomik planda, kurucu olduğu zamanlardır. Ancak kuruculuğu, iki açıdan, tarihsel boyutlarının ötesine abartmamak gerektiğini düşünüyorum. Birincisi, otuzlu yıllar, bütün dünyada kuruculuk dönemidir; Amerika'da, Roosewelt'in New Deal'i ve Sovyetler'de

Stalin'in "pyatletka", beş yıllık plan anlamındadır, çözümleri bu tarihe denk düşüyor ve bütün dünyayı etkisi altına alıyor. İran'da Rıza Şah ve Türkiye'de Kemal Paşa da bu kuruculuk kuşağında, farklı boyutlarda, ama mutlaka yerlerini alıyorlar. Otuzlu yıllarda, Hitler dahil, inşaatçılık modadır.

Bir başka tarihi boyutu daha var; "Tezler" dizisi içinde, tarihimize yeni çözümlemeler ve yorumlar ararken, "kemalizm, hamidizmdir" önermesine ulaştığımda, ne kadar heyecanladığımı şimdi belli bir rahatlık içinde hatırlıyorum. Kemalist histografi'nin, Sultan Hamid'i kötülemesinin etkisinden çoktan kurtulmuş ve Abdülhamid'i tarihimizin büyük reformatörlerinden birisi olarak görmeye başlamıştım ama, henüz birbirine bu kadar yakın olduğu düşüncesini büyük heyecanlara kapılmadan kabul edemiyordum. Şimdi kabul ediyorum ve hem Kemal Paşa'nın ve hem de kemalist tarih yazımının en çok, kaynağını ve kendi öncellerini, reddettiğini görebiliyorum.

Görebildiğim kadarıyla, yakın zaman, Türkiye tarihi, üç büyük reformatör çıkarmıştır ve bunlar, hem genel Türk tarihine ve hem de halklar ve özellikle Kürt tarihine çok büyük damga vurmuştur. Bunlar, İkinci Mahmut, İkinci Hamid ve Mustafa Kemal Paşa'dır. Tanzimat, birincisinin adına, Meşrutiyetler ikincisinin ve Cumhuriyet üçüncüsünün adına yazılıdır. Bunlardan, tarih içinde, en radikali Tanzimat, en ufuklusu Meşrutiyet ve en politik olanı ise Cumhuriyet'tir.

Birincisi, Tanzimat, çok uluslu ve çok dinli bir imparatorluk yaratmanın, son ve umutsuz serüvenidir. İkincisi, çok uluslu ve tek dinli bir imparatorluğu yaşatmanın trajik serüveni vardır. Bunun içinde, Enver Paşa'nın adıyla anılabilecek, bir de imparatorluğu, bir büyük tepsi örneği, daha Batı'dan daha Doğu'ya kaydırma projesi de saklıdır. Üçüncüsünde ise, tek uluslu ve kamusal etkisi tımar edilmiş tek dinli bir toplum projesi vardır. Bunun için de, Kemal Paşa'nın adıyla anılabilecek, aşırı temkinli ve aşırı realist coğrafi sınırlılık ağır basmıştır ve bu, halkların türkifikasyonunu kaçınılmaz hale getirmiştir.

Geçerken söylenebilir, şu anda ülkede derinden, Enver Paşa ve Kemal Paşa projelerinin savaş sesleri gelmektedir.

Ancak hala bitmemiş otuz yıllık iç savaş, bu seslerin, netlikle duyulmasını önlüyor. Otuz yıllık savaş, 27 Mayıs 1960 Devrimi'ni izleyen zamanlarda, Mehmet Ali Aybar ve Behice Boran'ın liderliğinde büyük yükseliş kazanan sosyalist politika ve hareketin reaksiyonudur; Türkiye, bu büyük özgürleştirici çıkışa, iç savaş ilanıyla cevap vermiştir. Kesinlikle ne zaman başladığını bilemiyoruz, ancak on beş sosyalist milletvekilin parlamentoya girdiği 1965 yılı veya gizli örgütlerce sosyalist gençlerin öldürülmeye başlandığı, 1967 yılı, iç savaş tarihinin de başlangıcı olabilir. Bu tarih, aynı zamanda, bugünkü Cumhurbaşkanı'nın politika sahnesine çıkışının da tarihidir; Demirel'in yazgısı, bu soğuk savaşı sürdürmek olmuştur.

Siyasal senaryolar açısından zenginlik, iç savaşta yaşamaya dayanıklılık; ancak, ne olursa olsun, Türk yönetenleri, şu sırada, Cumhuriyet'in yeni dönümünü yaşarken, önemli sorunlarla karşı karşıya olmakla birlikte, bir yandan da sevinçli görünüyorlar. Bu sevinçte, neredeyse, Cumhuriyet'le yaşıt olan, komşu Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çökmesini görmek de önemli bir paya sahiptir. Haksız mı? Eğer bu yirminci yüzyılı, başkalarıyla birlikte ve Ekim Devrimi'nin başlangıcı ve sonu içine, 1917-1991 arasına sığdıracak olursak, Cumhuriyet, şimdiden asrını doldurmuş oluyor.

Oluyor mu? Eğer "olan", o başlayan değilse, "oluyor" diyebilir miyiz? Eğer özellikle bu otuz yıllık iç savaşta Cumhuriyet, kendisini reddeden bir transformasyona uğradıysa, hala devam ettiğini söyleyebilir miyiz? İç savaşın ilk zamanlarında, sosyalist savaşçıların önde oldukları zamanda, Türk Devleti, kendi içinde, vurucu ve cumhuriyet legalitesini pek aşan bir "kontr-gerilla" yapılmasını geliştirmiştir. İç savaşın ikinci aşamasında, savaşta tarafların birisinin "Kürt" rengiyle anılmaya başladığı dönemde, "kontr-gerilla" legalize edilirken, Cumhuriyet'in tam bir militarizasyonu yönünde çok ciddi adımlar atılmıştır. Cumhuriyet, başlangıcında, hayal edilemeyecek bir bürokratizasyona uğramıştır.

Bürokratizasyon, yalnız olabilir mi? Ekonomiyi bir kenara bırakabiliriz, bütün basının tekelleşmesi ve Türkiye'de bir cumhurbaşkanının, ülkenin önde gelen oligarklarına, hiçbir çekince duymudan, hiçbir rahatsızlık göstermeden, "devlet üstün hizmet" madalyasını verebilmesi, ülkenin, artık tekellerin hoyrat ve zorba yönetimi altında olduğunu göstermektedir. Öte yandan ülkemizde bugün, bakanlar, televizyonda, konuşmak için, fiyatlarını, dolar cinsinden saptayıp yakalarına asabiliyorlar ve sözde ilerici kamu sendikaları da, maaşlarını dolar olarak hesaplıyorlar. Bunlar ve Ankara Hükümeti'nin, tarihin hiçbir zamanında, aklına bile getiremeyeceği bir ölçüde, Ortadoğu'da Amerika Birleşik Devletleri'nin bir ileri karakolu olan, İsrail ile, bin dokuz yüz elli yıllarının, çok tartışmalı Bağdat Paktı'nı bile geride bırakan ittifaklara girmesi, ülkemizin artık, Amerika Birleşik Devletleri'nin bir eyaleti olduğunu kanıtlıyor.

Cumhuriyet, şimdi Amerika'nın, tekelli bürokratik bir eyaleti'dir.

Cumhuriyet'in dönümünü burada görüyorum■

Gurur ve Millet

Tevfik Fikret YORULMAZ

Dünyanın ve bizim, bir gurur meselemiz vardır. Gurur olmadan, millet olmak mümkün müdür? Gurur'a taarruzu hissetmeden halk olmak mümkün müdür? Gurur'a hassas olmadan sınıfi bir tavır mümkün müdür? Eğer bugün amele sınıfımız, inkılabi bir tavır gösteremiyorsa, bunu işçi sınıfı gururu noksanı ile irtibatlandırmak mümkün değil midir?

Komşu Bulgaristan'da, devr-i içtimaiyun'da, henüz refikimiz Jivkov iktidardayken de, beni hayretlere garketmekle beraber, "asil" aileler vardı; eğer bir yurttaşın babası veya amcası, Hitler faşistleri tarafından idam edildiyse veya dedesi veya büyük amcası, Türkler tarafından kahredilmişse, kendisi pek asil addeliyordu. Amma ki, bir yurttaşın babası Hitler ve aynı zamanda, dedesi Türkler tarafından ortadan kaldırılmışsa, asaletine rakip bulunamıyordu; böyleleri vakidir. Hayli paradoksal'dır, ancak bu paradoksal vak'a bendenizde, Türkiya'da ve hatta içtimaiyun nizamında, asalet meselesi sualini yaratmıştır; bizde de ve hatta sosyalist düzeni kurduğumuzda, "asiller" olacak mıdır, bunu hep tezekkür eyliyorum. Ve şimdiden görüyorum; hem asiller olacaktır ve hem de bunların tarifi tebellür etmiştir. Şöyle tezekkür ediyorum; bizim devr-i iktidarımızda, yurttaşlarımız, "bizim ailelerimizden, dahili harp zamanında bir tek reis-i cumhur, bir tek başvekil, bir tek mebus çıkmamıştır, bizim ailemiz, iyidir" misli övüneceklerdir. Hakkatan, Türkiyemizde, bir devir açılacaktır ve bu devirde yurttaşlar, Amele Fırkası'nın Meclis'e dühul etmesinden itibaren, hiç kimsenin mebus olmadığı ve hiç kimsenin umum müdür olmadığı, hiç kimsenin vali olmadığı ve hiç kimsenin polis şefi olmadığı ile iftihar edeceklerdir. Şüphesiz, bazıları, Merhum Mehmet Ali Aybar'ı tefrik ederek, Sadun Aren, Şaban Erik ya da Merhume Behice Boran misli ya da Leyla Hanım, Hatip Bey, Orhan ve Selim Beyler misli bu aileler ahfadı gençler çıkacaktır, "biz daha asiliz, çünkü, bizim ecdadımız vardır ve amma velakin oralara girdikleri için sonunda zındana tıkılmışlardır" diyebileceklerdir. İnanıyorum, şimdi iktidarda olmamak, yarınki iktidarımızda, asalet menbaadır. Bu mühim bir teşhis'tir, yarınki asalet menbaaını tanımak kadar bugünün gurur meselesini de teşhis etmek zaruridir.

Dünyanın ve bizim, bir gurur meselemiz vardır.

Bendeniz acayip merak ediyorum; Çankaya Köşkü sakini "Morrison[1] nam Süleyman Beyefendi, otuz iki bazergâna "devlet hizmet" madalyası tevdi edince, acaba kaçımız, bunun gururumuza bir taarruz olduğunu hissetmiştir. Acaba kaçımız, ülkemizde dahili harb başladığında, Cemal Turan Paşa hazretlerinin emireri olan, muhtemelen Bulgaristan muhaciri, tit[2] tayfasından Cavit Çağlar adlı mahcura ve ancak mutlaka kendisini ifade etmekten aciz, Osman Yüksel'e[3] "üstün hizmet madalyası" verildiğinde, bir muazzam isyan hissiyatına kapılmıştır? Bu madalya tevziatı ile devlet mi tenezzül etmiştir yoksa madalyacılar mı teali olmuştur; zor bir sualdir.

Gurur olmadan, millet olmak mümkün müdür?

Gurur'a taarruzu hissetmeden halk olmak mümkün müdür?

Gurur'a hassas olmadan sınıfi bir tavır mümkün müdür?

Eğer bugün amele sınıfımız, inkılâbi bir tavır gösteremiyorsa, bunu işçi sınıfı gururu noksanı ile irtibatlandırmak mümkün değil midir?

Zor sualler, ancak zor sualleri formüle etmeden inkılâp ve teceddüt imkansızdır. Ayrıyetten, tarih'te gurur'un mühim rolüne işaret eden vakalar da eksik değildir; burada sadece bir-ikisine işaret etmemiz mümkündür. Memleketimiz bu bab da hayli servetmendir ve bunlardan ilki, Binbaşı Enver'in, akâbinde kendisine

"Kahraman-ı Hürriyet" lâkabını getirecek olan, dağa çıkış hadisesi'dir; Binbaşı Enver, namdar yüzbaşı Resneli Niyazi ve diğer akranı ile, 1907 yılında, Rusya çarı ile Büyük Britanya Kralı'nın Türkiye Devleti'ni parçalamaya karar vermeleri üzerine, bunu, gençlik gururlarına bir büyük tecavüz addeddikleri için, evvela padişah bilumum idareci tayfasını, memleketi çökmekten kurtaracak reformaları yapmak üzere icbar eylemek üzere dağı tercih etmişlerdir. Bize, İkinci Meşrutiyet reformasını getiren bu cesurane harekette, o zamanki genç zabitlerinin gururi davranmaları hayli önemlidir. Aynı şekilde, bu tarihten tam altmış yıl sonra, yiğit ihvanımızdan, Deniz ve Mahir Yoldaşlar'ın aynı yolu takip ederek, dağa çıkmak üzere hazırlığa başlamalarında, memleketimizde, Morrison Süleyman'ın(4) temsil ettiği hizip ile Amerika'nın mevcutiyetinin bir gurur darbeleyici durum olarak telâkki etmeleri çok mühim bir rol oynamıştır. Tarihimizde saf gurur ile mühim ve gurur veren hareketler vardır.

Başka kavimlerin tarihinde de bunları müşahede ediyoruz. Bunlardan birisi, Rusya milleti ile alâkalıdır; Rusya'da ise, yakın tarihte en gursuz ve haysiyetsiz davranışlardan birisini, Şura Ittihadı'nın son reisi, Mihail Garbaçov'un yaptığını hatırlıyoruz. Ancak bu Garbaçov, Eylül Ayı'nın son vakitlerinde, Fransa Payitahtı'na gelmiş ve Fransız lisanında neşredilen hatıratının ticari kampanyasına iştirak etmiştir. Tabiatıyla Fransa matbuatı ve televizyonları, bu meşhur renagat'a hücum eylemişlerdir ve ağzından, Garb Dünyasını meth eyleyecek kelâm çıkaracaklarını umut etmişlerdir; umutlarında haklıdırlar, ancak hayli hata ettikleri görülmüştür. Bu defa Garbaçov, bir zamanlar kuklası olduğu Garb Dünyasını, sert bir lisanla ayıplamış ve "mesuliyetsiz" hareket etmekle kritik eylemiştir.

Bu kritikten mutlaka, Türkiye müdiran mahfillerinin de paydar olması icap ettiği zannındayım; bilhassa, muhafazakâr Le Figaro Ceridesi'nin Garbaçov'la yaptığı mülâkatı zikretmek zarureti duymaktayım. Mihail Efendi, "l'Ouest fait fausse route en se donnant pour le vainquer de la guerre froide"(5) diye haykırıyor; "Batı, kendisini Soğuk Savaş'ın galibi sanmakla yanlış yoldadır" manasındadır. Zaten, Le Figaro, mülâkatı, "Dünyanın garblılaştırılması bir hayaldir" başlığıyla neşretmiştir; bunun, Mihail Efendi'nin ağzından çıkması, bendenize, hayli mühim ve trajik gelmektedir.

Mihail Garbaçov, "regardezce qui se passe avec le Kazakhstan et l'Ukraine" cümlesiyle sedasını yükseltmektedir; "bakınız, şu Kazakistan ve Ukrayna'da olanlara" demektedir. Bendeniz ilave etmek mecburiyetindeyim; Amerika, nato kisvesi ile Ukrayna ve Kazakistan'ı kendine bağlamak hevesindedir ve burada Amerika'nın en yakın mekanizmaları Türkiye olmaktadır. Erkan-ı Harbiye Reisi İsmail Hakkı Karadayı Paşa Hazretleri veya diğer erkan, sık sık, Ukrayna ve Kazakistan'a giderek, askeri manevralar eylemektedirler; bu Rusya halkının sekürite içgüdüsüne şiddetle karşıdır. Diğer taraftan Amerika, Türkiye'nin de pek gayretkeş hizmetleriyle, Ukrayna ve Kazakistan'ı bir "nato kalesi" yapamasa bile, buraları, devamlı olarak, Rusya'nın baş ağrısı olarak tutmak istemektedir, bu son derece aşikâr bir stratejidir. Mihail Efendi, mülâkatında bunu açıklıkla beyan etmektedir. Garbaçov Efendi'ye nazaran, "Bir garb medeniyeti vardır, garb ile iş tutmak isteyenler, bu medeniyete doğru yaklaşmak zorundadırlar" itikatı, Garbaçov Batı'nın bu doktini hoyrat bir üslüpla pratiğe koyduğunu kabul eylemektedir, külliyen yanlıştır ve bu bir mesuliyetsizliktir. Mihail, Garb için, "cette attitude irresponsable" sıfatını, alenen istimal etmekten geri kalmamaktadır. Garb'ın kuklası, Osmanlıcasıyla arusek'i olmuş, bir efendiden böyle bir kelâm hayli enteresandır.

Amma dünyamız güzeldir. Çünkü rüzgarlar güzel'e meyletmektedir.

Şu sularda Frenk İli'nde bazı güzellikler tebayyün etmektedir; İkinci Dünya Harbi sırasında, Fransa'da yahudi pogromu muvacehesinde, Fransa'nın tavrının münakaşa edilmesi, bu meyandadır. Evvelâ Reis Mösyö Chirac, akabinde Başvekil Mösyö Jospin, yahudilerden özür dileyince, bütün Fransa, klise, tabibler ve diğerleri, bir özür kuyruğu tutturdular ve arada yahudileri fırına sevk eden bir Vichy Hükümeti yüksek memuru da yargılandığı için, Fransız halkında, bu işin sonunun nereye varacağı endişeleri tezahür etmeye başlamıştır. Fransa Meclis-i Mebusanı'nda mesele müzakere edilmiştir.

Bu arada karilerimin affına sığınarak bir maruzatta bulunmak istiyorum; bendeniz, burada, Fransız Meclis-i Mebusanı'nın müzakerelerinin müptelâsı olmuş vaziyetteyim. Salı günleri, sanki nehari oldum televizyon başındayım, Meclis-i Mebusan'da mebusan sual tevcih etmekte ve vekiller cevap arzetmektedirler; bizdekinden farklı olarak, mebuslar yerlerinde, vekiller ise, bir basamak inerek, ayağa kalkıp vuzuhla sual ve cevap teati ediyorlar; sual ve cevaplar hem enstantane ve hem de bilâ resmiyettir, resmi televizyonlardan birisi bunu naklediyor ve bende evimden takip ediyorum. Hayli neşelidir; mebus efendilerden birisini hep merakla intizar ediyorum; aslen, bütün mebusan merak ediyor ve bu mösyö efendi konuşmaya başlayınca, herkes kulak oluyor. Bihakkın pek güzel kelam ediyor ve ben mesut oluyorum, hep Amerika'ya çatıyor ve coca-cola içen ya da macdonald yiyen soysuz Fransızları hep ayıplıyor. Bu hatip Fransa Meclis-i Mebusanı'nda sanki bendenizi temsil ediyor; pek müthiş bir belagâti vardır.

Mösyö Michael Crepeau'den bahsetmekteyim, tah-

min etmek müşkül olmamalıdır, kendisi, Fransa Meclisi'nde, "radikal-yurttaşlar-yeşiller" ortak grubunun reisidir; dinlerken bir miktar hissetmiştim, sanki, Başvekil Mösyö Jospin'e, çanak tutmak üzere, bir sual tevcih etmiştir. Yahudilerden özür talebine Mösyö Crepeau'nun itirazı yoktur, memnundur, amma bu iş haraçmezat nereye varacaktır, Fransızlar'ın gururu ne olacaktır, yolunda endişeleri vardır, ben halinden bunu isdidlâl ediyorum. Mösyö Jospin de böyle anlamıştır, namuslu bir lise muallimine benzeyen ve bu nedenle Fransa ahalisi üzerinde bir muhabbet dalgası yaratan Jospin de muvaffak bir hatiptir; Mösyö Crepeau'nun sualini gayetle anlamıştır.

Bendeniz, Jospin'in bir gün sonra, gazetelerde de neşredilen cevabını pek beğendim; yahudilerin tren tren nazi kamplarına gönderilmesi üzerine, bazı zevatı, bazı Fransa müsesselerini suçlu bulmakla beraber, Jospin Efendi, Fransa'nın suçsuz olduğunu müdafaa etmiştir. Başvekil, Fransa'nın suçlu olmadığını ileri sürerken, "Fransa Vichy'de değildi" diyordu, "La France, elle etait a Londres" diye bağırıyordu; Fransa Başbakanı, Fransa'da hükümet tarafından insanlığa karşı suçlar işlenirken, Fransa'nın olmadığını ifade ediyor ve "Fransa Londra'daydı" diyordu. Müthiştir, sanki Büyük General de Gaulle, üçbuçuk adamıyla, koca Fransa'yı Londra'ya nakletmiştir; Jospin'in bu sözleri, Fransa Meclis-i Mebusanı'nda alelumum alkış kazanmıştır.

Çok gurur veren bir durumdur. Bu memleketimizde, bazı sosyalistlerin, eylülist faşizmin en karanlık döneminde, sosyalizmi, hapishanelere ve dağlara taşımak iddialarıyla paraleldir ve bugün dünyada en saf sosyalizmin bir damarı ülkemizdeyse, bu mutlaka bu taşıma ile irtibatlıdır. Bu nedenle, ilk bakışta bazılarına bir mantık oyunu tarzında tezahür edebilecek olan bu Jospin Formülü, iyi bir formüldür ve bir milletin zor durumlarda bile gururuna hassasiyetin güzel misallerinden birisidir. Bizim tatbikatımız bu formülden bihaber değildir.

Binbaşı Enver, namdar yüzbaşı Resneli Niyazi ve diğer akranı ile memleketi çökmekten kurtaracak reformları yapmak üzere, icbar eylemek üzere, dağı tercih etmişlerdir. Asalet meselemize nur düşürüyorlar.

Amma, şimdilerde memleketimizde bazı nevzuhur tatbikat vardır ki, bu bivasıta gururumuza tecavüz mahiyetindedir ve bendeniz şimdi, bunların bazılarına temas etmek istiyorum. Ancak bunlara temas ederken dil-hun olduğumu evvela tesbit etmek mecburuyetini hissediyorum. Çünkü bu hadiseleri müşahade ederken gururum rencide olmuştur ve yazarken tekraren rencide olmaktadır.

Fransa Meclis-i Mebusan'dan Crepeau Efendi'nin mecdonald dürümleriyle coca-cola tabir edilen meyan suyuna karşi itirazlarını, dil-hoşane nakletmiştim. Bunu, İstanbul'da muallim sandukasından bir soysuzun hitabetiyle karşılaştırmak icab etmektedir. Yakın zamanda, "Eğitim-Sen" adlı bu memurin sandukasının bir reisinin bir konuşmasını dinledim ve hicabımdan, Frank İli'nde zeminin yedi kat altına indim. Bu soysuz muallim, güya memurin'in menfaatını ve namusunu müdadafaa ederken, "maaşımız 275 dolardır, geçinemiyok, devlet bizi enflasyon canavarına teslim etmiştir" misüllü bağırıyordu; gafil, nasıl bağırdığının idrakinde değildir. Be hey gâfil sen hangi milletin mualimisin, senin maaşın dolarla mı veriliyor; mualimlerimizin bile zalim Amerika'nın mangırıyla düşünmeye başlamaları, artık sömürge etabını çok geride bıraktığımızın ve artık memleketimizin Amerika Devletleri Müttehidi'nin bir eyaleti olduğunun kati işaretidir. Güya emektar muallimimizin menfaatını koruyacak, belki de kendisini inkılâbi zanneden bendenize göre mutlaka Damat Ferit ahfadındandır ve bu nedenle mutlaka Dev-Yol Hizbi ya da Türkiye Komünist Fırkası tesirindedir, bu gâfil dahi, kanallarda hitabet için dolar mangırı isteyen kilosu azim, aklı kem, Mesut Yılmaz Vükeası'ndan ayrı düşünememektedir.

Aynı gâfil muallim, bir de "enflasyon canavarı" tabirini istimal etmektedir; acep bizim muallimimiz okumayı, tetebbu'u tümden mi terketti de, sadece pis ve hunhar kanallardan beslenmektedir, bunları düşündükçe pek dil-hun olmaktayım. Acaba Filozof Marx'ın "metalaştırma" veya "yabanlaştırma", alineation, mefhumlarını hunhar titçiler, tamamen kazıdılar da, gafil muallimimiz "enflasyon" vakasına, içtimai ve sınıfı bir vaka olarak bakmaktan aciz hale gelmiştir; meselenin epistemolojik vechesi ayrı, böyle hitabet, gururumuzun ayaklar altına alınmasıdır. Memleketimizde, çeşm-i nurumuz muallimlerimizin güya temsilcileri dahi, mestemlekecilerin müstevlilerin, titçilerin arzusuna ve keyfine mutabık bir lügâtçenin esiri olmuşlardır.

Gençtir, gâfildir, eylülist demleri birahanelerde birasını demleyerek geçiren bir firaridir; bazan, bu keskçi zevat için böyle tezekkür eyleyerek teselli bulmaya çalış-

maktayım. Peki amma Mihri Belli Efendi'ye ne yapmalı; şu zamanda, Mihri Belli Efendi her deplasmana çıktıkça, bendeniz, gururumun yeniden ayaklar altına alındığını hissetmeye başlamış haldeyim. Ayrıca bir alaylı muharririn kelâmıyla bu "Türk Che Guevarası" Mihri Efendi'nin, şu sıralarda edebiyete intikalinin otuzuncu sene-i devriyesini idrak ettiğimiz, büyük martirimiz Che Guevara'ya da, bu yolla, hakaret ettiğine kaniim; bendenizi affetsinler, "Stockholm Hökümatı'ndan Burslu" bir Che Guevara imajı beni hayli mustarip eylemektedir.

Memleketimizde, "Sanatkar-ı Evvel" ve hatta "Muharrir-i Evvel" ve hatta "Filozof-u Evvel", böyük selefimiz Namık Kemal, neden menfaaya girmiştir? Marx, nasıl menfaaya çıkmıştır, Lenin hangi şeraitte menfayı idrak etmiştir? Bu suallerin bir tek cevabı bulunmaktadır: Menfa, memlekete dönüldüğünde hapislik varsa, menfa'dır. Eğer memlekete dönüldüğünde hapislik yoksa, ortada "menfi" değil, "turist" var demektedir; Mihri Efendi, kendisini, İsveç Hükümeti tarafından finanse edilen bir siyasetçi ya da turist haline tenezzül ettirmiştir. Bu, hepimizin gururuna tecavüzdür.

Mihri Efendi, dünyanın her tarafına sefer yapılabilmektedir, Yunanilerle karşılaştığında, "dahili harbinizde cenk eyledim"(6) demekte, amma ki, karşısında Kürtleri görünce, "Kristof Kolombus'un hatasına düçar oldum, Mahabat'a gidecektim, otobüsüm kazaen Yunanistan'a çıkmıştır" kelamını bulmaktadır. Sanki Stockholm Hökümatı, kendisine masuniyet zırhı vermiştir; aheste aheste Türkiye'ye gitmekte ve ödlekler camiasında arz-ı endam etmekle amerikancı kanallarda suretini göstermektedir. Bu, gururumuza bir tecavüz olmasının meyanında, içtimai mücadelemizi kangren eden bir mikrobi vaziyettir. Gururi bir politikacı, eğer memleketinde hapiste değilse, hapis riskinden masun ise, politika yapacaksa, memleketinde kalmak mecburuyetindedir. Gerisi, merhum pederimin bendenize öğrettikleri kelâm ile küllümin ayıp'tır.

Karilerimden affımı istirham ederim, maksadım Mihri Belli'yi analiz etmek değildir; gururumuza bir tecavüz müşahede ettiğimden dolayı, temas etmek mecburiyetinde kalmış bulunuyorum. Amma, elim değmişken ve en passant, bu analizi çok kısa bir mahiyette itmam etmek istemekteyim; bendeniz artık, "Mihri Belli Vak'ası'nı" bihakkın teşhis eylediğim zan ve iddiasındayım. Belli, bir fasad ve realite veyahut bizim lisanımızla, bir cephe ve cevher'dir. Fasat ya da cephe'de, bir defa girmiş olduğu, Türkiye Komünist Fırkası vardır; amma velâkin, realite ve cevher'de, Belli Efendi, bu kısa mensubiyeti, bir ömür boyu içtimaiyun mesleğine haçlı seferi sürdürmek için kullanmıştır. Ya sosyalizm cereyanı yükseldiğinde kemalizm atına binerek cenk açmıştır, ya yükselmeye başladığı zaman, damat ferit kartına bağlanıp meydanı bulandırmıştır. Belli, cesur değil, kabadayı'dır; kabadayılık cesur olmamak ile korelâtif olabilmektedir, Mihri Efendi'nin gençlik demlerinde bir-iki kabadayılık marifeti olmuştur ve bu fasad'dır. Cevherinde ise berdaim inkılâbi faaliyetlerden firar mevcuddur; bir demlik kabadayılığı ile herkesi aktiviteye tazyik etmiş ve en kritik zamanlarda terk etmiştir. Ahir ömründe ise Stockholm Hökümatı'ndan burs alarak, memleketimizde, düveli muazzama sefaretlerine irtibatlı damatferit tayfasının kuyruğuna girmiştir.

Ecnebi düvelinden burs alarak politika yapmak, tabi olmaktır. Filozof Marx, bizlere bunu nakşetmiştir ve bizler bu tavır tezekkür etmekter inhiraf edemeyiz. Ekonomikman tabi olanlar, memleketine hayırlı icraatta bulunmak şansından mahrumdurlar.

Şuralar İttihadı müessisi Hemrah Stalin'in, bendenizi hayli hoşnut eden bir kelamı olmuştur ve bendeniz musikiye de meyilli olduğumdan, Rusçasındaki ahengi de sevmekteyim; Refik Stalin, zaman zaman, "eta li sluçayni tavarişi?" diye kendi kendisine sual tevcih ederdi, "refiklerim, bu bir tesadüf mü?" anlamındadır. İncil üslubuna benzer bir Rusça ile uzun uzun izahatta bulunduktan sonra, "eta ni sluçayni tavarişi?" diye kendi kendine cevap tesis ederdi; "hemrahlar, hayır, tesadüfi değildir" mahiyetindedir. Peki, ey refikimiz, ey yoldaşlarımız, ey emrahımız, istiklâlini kaybetmiş bir Mihri Belli'nin istiklâli olmayan bir müderris muavini Ufuk Uras biraderimizin kuyruğunda hat tutması tesadüf müdür? "Eta ni sluçayni tavarişi?", Yoldaşlarımız, "asla tesadüf değildir." Türkiyamız'da pek çok hizip reisi mevcuttur ve bunlardan sadece bir tanesi, bendenizin malumatına nazaran, sadece damat ferit ahfadının partisi, ödlekler tayfası reisi, devlet memurudur. Bu vaziyet, Türkiye hürriyet mektebi mensupları için bir gurur zedeleyici vaka olmasına ilaveten memleketimizde fırka hayatına girmiş bir kanser mikrobudur.

Peki, Ragıp Duran, Ertuğrul Kürkçü Efendiler ile Hava Kuvvetleri sabık komutanlarından Reşat Paşa Hazretleri gelini Nadire Mater Hanım arasındaki müşterek nokta nedir? Muhtemelen müşterek noktalar çoktur ve bendeniz sadece ikisini tesbit etmekle iktifa niyetindeyim, maişetlerini ecnebiye çalışarak kazanmaktadırlar. Birinci müşterek nokta, ecnebi ajans ve müesseselerin memuru olmalarıdır; bunlar da, Mihri Efendi misali ecnebiye, ekonomik tabiyet içindedirler. Buradaki "tabiyet" lafını, Filozof Marx'a itibaren istimal ediyorum; ilmi anlamdadır. "Hasıla münasebeti" kadrosunda tabidirler.

Bizim içtimaiyun mektebimizde, ecnebiye çalışmak ile sosyal mücadeleyi progresist bir hatta idame etmeyi münasebetlendirmek imkansızdır; sosyal mücadele tarihimiz işaret etmektedir, bir insan, ecnebiye çalış-

İstiklâlini kaybetmiş bir Mihri Belli'nin istiklâli olmayan bir müderris muavini Ufuk Uras biraderimizin kuyruğunda hat tutması tesadüf müdür?

maya başladığı anda, halk mücadelesinde şüpheli kategorisine düşmüş demektir. Bunu, detaye bir tarzda izah etmeye, şüphesiz, yerimiz müsait değildir; amma, ecnebiye haber satma işi, şahsi sıhhati tahrip eden bir meslektir ve mutlaka mukabil satışı icap eylemektedir.

İkinci müşterek nokta ise, bunların da, damat ferit ahfadının meydana getirdiği ödlekler fırkasının mensubu oldukları ya da taraftarı bulunduklarıdır. Şüphesiz, burada, Refik Stalin'in meşhur sualine ihtiyaç yoktur; maişeti ecnebiden almakla, ödlekler fırkasını desteklemek birbiriyle çelik misali irtibatlıdır.

Bir nokta kalmıştır ve bir hikaye anlatmak icab etmektedir. Bendeniz Mekteb-i Mülkiye'de tedris eylerken, Mayıs İnkilabı'nın evvelindedir, henüz hayli tıfıl idim ve o sırada, Pasternak nam bir Şuralar İttihadı vatandaşının "Doktor Jivago" romanı neşredilmiş ve Garp Alemi, bu romanı methetmede bütün sınırları tecavüz eylemiştir. Lisanımıza tercüme edilmesi tahayyül bile edilemez idi ve bendeniz henüz İngiliz lisanında hayli müptediydim; amma, kendimi aşırı tazyik ettim, Doktor Jivago'yu İngiliz lisanında kıraat eyledim. Bir de ne göreyim; Müellif Tavariş Pasternak, hep çarlık rejimi propagandası yapmaktadır, buna hayli şaşırdım. Peki, dedim, "Hani Şuralar İttihadı'nda sansür vardı", bendeniz, daha genç iken dahi öyle düşünmüyordum, amma bu inkilâp düşmanı romanın nasıl neşredildiğini merak etmekten de uzak duramıyordum. Çözdüm, romanın sonuna doğru, Pasternak üç-dört sayfa yazmıştır; burada mealen, "Bolşevik İnkilâbı da beşeriyete lazımdır" mealinde kelam etmiştir; bu kafidir. Üç sahife inkılâba icazet, beş yüz sahife çarlık methiyesine müsavidir.

Bu nokta beni hayli forme etmiştir; daha tıfıl iken melunların sansürden nasıl gizlendiklerini görebilmişimdir. Bunu eylülist darbe evvelinde bir daha teşhis edebildim; memleketimizde sosyal mücadelemizi lekeleyenlerin bir büyük bölümü, "sol sansür" meselesini halledebilmek üzere "Barış Derneği" mensubu oluyor ya da arada bir pek yüksek seda ile, "Long Live, Glorious Soviet Union" diye haykırıyordu. Kâfidir. Amma, şimdi de kâfidir; sosyal mücadelemizde her türlü melâneti yapıp, ecnebiye tabi olup, arada bir, "barış gereklidir" ya da "Ez Kurdim" demek, şimdi ki sansürü aşmaya kâfidir.

Bu makaleyi tamamlamak istiyorum amma, merhum pederimden söz ettim, merhum dedemden bahs açmadım, ruhunun mustarip olmasından endişe eylemekteyim. Gerçi, insanın pederi tektür ve hayatın bir cilvesi, mutlaka iki dedesi olacaktır; dedelerimden birisi ihtilalcidir birisi mütegallibe'dir. Bu lafz-ı da, "mütegallibe" lafzını, sosyolojik anlamda istimal ediyorum; yoksa ailem bu lafza hayli infial etmektedir. Ufak tefek, amma, pek zengin ve pek iktidar sahibi olduğu rivayet edilmektedir; bu nedenle "Efendi" namıyla maruftur. Cumhuriyetimizin bir başka cilvesi ve belki de inkişafıdır; bir zamanlar, iktidar ve itibar tedayi eden bu lafız, şimdilerde sadece kapıcılara layık görülmektedir. Bu nedenle olabilir, halazadelerimden birisinin adı, dedemize nazire "Efendi" idi, ancak, lafız kapıcılara düşünce, ailece tedavülden kaldırılmış bulunuyoruz. Efendi dedemi görmedim; Cumhuriyet itibariyle göçmüştür. Babaannem yaşıyordu. Zamanla fakirleşse bile hep kendisini incarne olarak görüyor ve pek az kelam ediyordu; bazan, "Efendi, Yemen'e asker sevkiyatında, gemiden asker çıkarırdı" diye ailemizi meth ettiğini hiç unutmuyorum, bizi ve beni böyle büyütmek istiyordu. Ben henüz bacçe iken bu sözün manasını idrak edemezdim, tarih ve sosyoloji tahsilinden sonra, anlamaya başlamışımdır. Efendi dedemin, müthiş muktedir olduğuna kaniim; Yemen'e asker sevkiyatında, gemiden adam çıkarmak, ipten adam kurtarmaktan farksızdır.

"Gemiden asker çıkarmak" veya "darağacından adam kurtarmak", üzerimde derin intiba bırakmıştır. Görünce anlıyorum ve manasını teşhis ediyorum; mimar-mühendis odaları reisi dönük Kürt Yavuz Önen ile İnsan Hakları reisi Akın Birdal'ın da kurtuluşlarını görünce, hem Mütegallibe Efendi dedemi hatırlamıştım ve hem de işin mahiyetini kavramıştım. Bir ara, Yavuz ve Akın Efendiler de, "sulh" lafzını telaffuz eylediler ve

belki de, "kü-kürt" bile dediler, zaptiye yakalarına yapışmıştır. Maruf Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne maznun olarak çıkarıldılar; fekat, çıkarılmalarıyla birlikte, Efendi Dedem misali, düveli muazzamadan Almanya Sefir-i Kebir'i ile Amerikanya Sefir-i Kebir'i, "kabul etmezik" mealinde tavır nümayiş eylediler ve galiba, Mahkeme'de ilk celseye şahit ya da tehdit baabında iştirak ettiler. Her ikisi de, Efendi Dedem misali, kazıktan kurtuldular. O gün bu gündür, Türkiye Devleti zaptiyeleri, bu iki Efendi'ye müdahale edememektedirler.

Tavariş Stalin'in meşhur suali, "eta li sluçayni tavarişi?" ruznamededir; bu iki Efendi'nin de Özgürlük ve Dayanışma Partisi menbusu olmaları katiyen iltizam etmektedir. Sanki, buradaki "dayanışma" ya da Frenk lisanıyla "solidarite" lafzı Düvel-i Muazzama ile paslaşma manasındadırlar. Sefaretler ile ödlekler mesubu arasında yüksek bir korelasyon bulunmaktadır.

Merhum pederim ile merhum dedemi hikaye ettikten sonra makalemi bitirmek icab etmektedir; ancak, karilerimin sabrına iltica ederek, bir de Küçükzadeden de bahs açamak istiyorum. Malumdur, Küçükzade kendisini "rezizstans profesörü" ilan etmiş ve bu meyanda, Küba ile Dayanışma Komitesi, Özgür Üniversite, Aydın Belgesi, Ekin-Bilar, "İnsan Hakları Derneği" misali marifetlerinin pek çoğunun kendi dimağından neşet ettiğini, bir kısmının da icrasında ön safta rol aldığını iddia eylemiştir. İddia iddiadır; bizi alâkadar etmemektedir, muhatapları, tekzip etmek durumundadırlar. Ayrıca, Küçükzade; İnsan Hakları adının kensine ait olmadığını, bu işe düvel-i muazzamanın karıştığını ve daha seksenli yıllarda, sefaretlerin de bu meselede, Komünist Fırkası artıklarıyla Dev-Yol Hizbi'ni istimal ettiklerini yazmaktadır. Mevzu bahs olan bu da değildir.

"İnsan Hakları", Amerikanya sefaretinin müdahalesiyle, hattından çıkarılarak reisliğine Helvacı ve sekretaryasına Akın Birdal getirildiğinde, bugün istimal alanına giren mevzülarla hiç uğraşmamıştır. Bu peryotta, "Dağ Türkleri" ile "Dağ Solcuları", insan haklarına girmemiş ve hayvan hakları meselesi telâkki edilmiştir. Misalen, o zaman, Küçükzade her hafta hücreye tıkılırken ve Merhum Biraderimiz Uğur Mumcu, nev-i şahsına münhasır nüktedanlığıyla, Erkan-ı Harbiye Reisi'nin Cumhurbaşkanı Hazretleri ile mütad mülâkatlarına nazire eyleyerek, bunu, "Küçük haftalık görüşmesini yapıyor" yollu yazarken, İnsan Hakları, ne Küçükzade ile ne de Büyük Alimimiz Beşikçi ile alâkadar olmuştur. Küçükzade'nin o zamanlar başına gelenler ile bütün Hayvan Hakları Dernekleri alâkadar olmuşlar ve bütün hayvan severler sempati ishar etmişler, amma ki İnsan Hakları Derneği, Amerikanya sefaretinin emirlerine itibar ederek, bu zulmü hiç görmemiştir. Taa ki, Kürt halkından Vedat Aydın ve Ahmet Zeki Okçuoğlu biraderlerimizin meşhur huruç harekâtına kadar, kendilerini, tkp ve dev-yol zedelerin hamisi görmüşlerdir. Düvel-i Muazzama'nın emri olmuştur ve bu vesileyle, Mihri Efendi'nin, kendisi tard edildikten sonra, Türkiye Komünist Fırkası'nı, hep "Leipzig Partisi" mahiyetinde kritik eylemesinin nedeni de anlaşılmıştır. Anlaşılmıştır ki, Mihri Efendi, Almanya Devleti'nin taksiminden müstariptir ve eğer Dev-Yol Hizbi'ni de, "Hamburg Partisi" addedecek olursak, Şuralar İttihadı'nın inkirazı meyanında Almanya müttehid olunca, bu Mihri Efendi'ye göre, Leipzig ve Hamburg hiziplerinin de ittihadıdır, Efendi'nin hiçbir Komünist Fırka muhalefeti kalmamıştır.

Buna pek hayıflanmıyorum. Amma artık bu İnsan Hakları Derneği'nin gururumuza tecavüze had tanımamaya başladığını anlatmak için bunları anıyorum. Bakın şu gâfillere, bu Dernek ve Reisi, çok yakın bir zamanda, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin ilgası için kampanya başlatmıştır. Bakın gafillere, bu Dernek, Küçükzade, Beşikçizade, Zana, Dicle ve diğerleri her hafta bu Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde muhakeme edilirken mevkuf tutulurken, böyle bir kampanyayı akıl edememiştir. Ne zaman ki, Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde, yobaz soyundan, Kayseri Belediye Başkanı ve Sincan Belediye Başkanı ardarda mahkum olmuşlardır, ne zaman ki, titçi ve mitçi Hasan Güzel bu mahkeme tarafından tehdit edilmiştir; bu gafil dernek müdüranı, bu mahkemelerin ilgası için harekete geçmiştir. Bizleri dil-hun eyleyen ve düveli muazzama sefaretlerini dil-hoş eden bir aktivitedir.

Peki, "sol sansür" ne olacaktır? İşte aynı zamanda, bu İnsan Hakları Reisi gafiller, kuş beyinleriyle, Diyarbakır'a bir yeni "barış treni" projesini ortaya atmışlardır. Sansür olmuştur. Solumuz, teskindir ve sütü kesilmiştir. Sulh kurtulmuş ve kükürt kokusuzlaşmıştır.

Kelâmım bitmek üzeredir. Keşke böyle bir makale telif etmeseydim; aniden böyle hissetmeye başladım. Çünkü meseleyi telif edince melânetin hacmi beni de şaşırtmış ve hayli müteesir eylemiştir.

Amma ki gereklidir. Bu tarihimizi öğrenmek için de çok faidelidir. Bendeniz ıztırap içindeyim, altmışlı yıllarda olmuştu, içtimaiyun mesleği ahaliye nüfuz ediyordu, müfritler ticaret peşindeydiler. Kimbilir? "Emperyalist" lafını öğrendiler, İlhan Selçuk nam fıkra müellifi, kemalizmin Tanzimat düşmanlığını, Büyük Reşit Paşa'yı, Ali ve Fuat Paşaları reformalar için, amele sınıfının, münevver tabakasının olmadığı bir zamanda, büyük sefaretlerden destek tarassut eyledikleri için, emperyalizmin uşağı ilan ettiler. Allahın veladetinde kendisine bir tuluatçı yüzü verdiği Aydın Engin de, bunu, kabarelerde tuluat eyledi ve milleti güldürdü. Yine Küçükzade, "tezler" külliyatında bu reformist paşaları, yeniden itibarına kavuşturdu; amma bir kez, mesuliyetsiz kalem ve oyunbazlar tarafından lekelenmek istenmiş-

lerdi.

Bugün, damat ferit ahfadını, Belli, Kürkçü, Önen, Birdal Efendileri, Mater Hanım'ı seyrettikçe, Reşit, Ali, Fuat Paşalar birer yurtseverlik abidesi olarak yükseliyorlar. Gururumuza tecavüz edenlerin yanında, milli ve halk gururumuz oluyorlar. Asalet meselemize nur düşürüyorlar.

İlhan Selçuk ile tuluatçı Aydın Engin Efendilere gelince, o tarihte ayrıydılar ve şimdi birbirini buldular. Her ikisi de, Cumhuriyet'te birleştiler.

NOTLAR

1- Halihazır Reis-i Cumhur Süleyman Demirel, 27 Mayıs İhtilâli ile su işleri müdürlüğünden tard edilince, "Morrison" nam mühim Amerikan inşaat firmasının Türkiye taşaronluğunu deruhte etmiştir. Amerika Müttehidi Devletleri'nin bu Türkiye'den ilk bursiyeri, bir de Amerikan Morrison Firması'nın temsilcisi olunca o zamanın inkılâbi ihvanı ve sol muharrirler kendisine, "Morrison Süleyman" tabir eylemişlerdir. Kendileri "Morrison Süleyman" itibariyle marufturlar.

2- Profesör Küçükzade, Filozof Marx'a nazire, "tit" modelini peşkeş etmektedir; neredeyse bir "hasıla münasebeti" olduğu iddiasındadır. Hem, "turizm-inşaat-tekstil" ve hem de "türk intikam tugayı" kelâmından neşet etmektedir; memleketimizde bugün hakim olanın bu azgın tayfa olduğunu beyan edip durmaktadır. Bahusus, "turizm" lafı kumarhaneleri de ihtiva etmektedir; misalen, kendisini, Türkiye kanallarının, Liberal Parti Reisi olarak takdim ettikleri, pek mütacaviz ve pek küfürbaz Besim Tibuk Efendi, memleketin büyük bir turizm holdinginin sahibi olması bir yana bihakkın "kumarhaneler kralı" mahiyetindedir. Kumarhane babında, Ömer Topal, Besim Tibuk'un eline su dökemez; Cavit Çağlar, tekstil ile başlayan bir tit'dir, Mesut Yılmaz tekstilci bir tit'dir; Chp, Shp'den tit'çiler tayfasının ısrarıyla ayrılmıştır ve müdüranın tümü tit'dir, özcan holding, bayındırlık holding, veziroğlu, çarmıklı holding inşaat firmalarının adamları bu fırkayı idare etmektedirler, Madama Çiller ile Çatlı ve Kırcı misali katiller, hep tit'dir, Cem Boyner tekstilci bir tit'dir. Tit, aynı zamanda, kara ve kirli para demektir, inşaat, turizm ve tekstil döviz ile kumar oynamaktadırlar ve bu kara paraları gömebilmek için mutlaka bankalara ihtiyaç duymaktadır. Türkiye Reis-i Cumhuru Morrison Süleyman Demirel Hazretleri'nin madalya taktığı ve kendisini teyyaresinde bedava gezdirmekle maruf emireri Cavit'in, inter-bank'ı eline geçirmesi hayli dedikodulara yol açmıştı; şimdiki müttefikleri o vakit pek suçlamışlardı. Tit, kirli paralar için bankaya muhtaçtır. Ancak sadece banka kâfi olmamaktadır; kirleri örtmek ve hatta kanalize etmek için, başka kanallara ihtiyaç vardır, her titçi misli, emireri Cavit'in, Devrimci Yol ahfadını toplayarak kendilerinin "entivi" tabir ettikleri, natava kanalını kurması bu yüzdendir. Memleketimizde bütün kanallar, titçilerin egemonyasındadır.

3- Emireri Cavit'in, Demirel Hazretleri'ni tayyaresiyle ve bedava tenezzühe çıkartmasının karşısında Bursa Eyaleti'nden aciz Osman da, Madama Çiller'e kendi tayyaresiyle promanad yaptırmaktadır. Geçenlerde, aciz Osman'ın tayyaresinin mesafiri Madama'dan talep ettiği yollu haberler intişar edince, aciz Osman bunu şiddetle tekzip eylemiş, "ne ola, mesarifi on milyar değmez, bu pul mudur ki, Madama'dan talep eyleyeyim, yalandır, efendim" meyanında tekzip etmiştir. Acep Reis-i Cumhur Hazretleri bu lafa bianen mi madalye tevzi etmiştir; müthiş merak eylemekteyim. Memleketimizde, devletin madalyaları muhacir yavruları mahcur Cavit ile aciz Osman'a gitmektedir. Tekelli ahtapotlar, asalet peşindedir.

4- Eskiler "uzun yaşa da gör" derlerdi; pek doğru çıkmıştır. Şimdiki Cumhurbaşkanı Hazretleri, o zamanın devrimci gençlik ile sol parti ve muharrirlerin, "Ankara'nın taştır yolu, nato üssü sağlı sollu" şarkısını da icat ederek, memleketimizde Amerikan askeri üslerinin mevcudiyetini haykırmalarına mukabil, İngiliz lisanındaki, "base" ve "instalation" kelimeleriyle oynayarak, "bunlar üs değil, tesis" misüllü avam-firibane kelâma teveccüh ediyordu. Şimdi ise, "biz o zamanlar nato'nun fortress'i idik" buyuruyorlar; "tesis" de değil, memleketimizin tümüyle, ecnebilerin ve mütecavizlerin "kalesi" olduğunu itiraf ediyorlar. Ne demeli?

5- M. Gorbatehev, l'Occidentalisation de Monde est une Utopie", Le Figaro, 31 Eylül 1997, s.4

Gorbaçev'den iki paragrafı hassaten iktibas etmek istiyorum.

"On nous dit quea l'Europe et l'Amerigue du Nord forment une suele et meme civilasition et que cette civilasition transatlantique doit se cimenter pour faire face dans le prochain siecle au monde Confuciuante."

"On nous dit aussi que la Russie est une autre civilisation et que Ç'est a elle de se rapprocher si elle le vuet de l'Occident. Cette attitude irresponsable provoque de la defiance."

6- Bu arada haber aldığımıza itibaren elli yaşlarında bir Yunanı progresist, Belli Efendi'yi aramaktadır; yaşadığından habersizdir ve görmek istemektedir. Maksadı ve meramı şöyledir: Yunani'nin amcası, meşhur Yunani rezistansı'dır, dağlarda gerilla olmuştur ve kendilerine katılan Mihri Belli adında bir Türk ihvanından, yeğenine bahsetmiştir. Gerilla amca, Mihri Belli'yi çok sevimli bir Türk olarak hatırlamaktadır, silahı çok sevmesinden bahisle, hep silahla oynadığını ilave ederek, Mihri'nin, daha cenk mevziine intikal etmeden, silahı elinde patlatarak vizajını cerh ettiğini hikaye etmektedir. Yeğen, gerilla amcanın hikaye ettiği bu gürbüz Türk gencini sormuştur; kendisine, İsveç'ten burslu ve ödep müessisi olduğu nakledilmiştir; Mihri Efendi, kendisini tarassut eden bu Yunani Dostumuzu görmek isterlerse, matbaamıza müracat etmelidir.

Bir Avrasya Jeostratejisi

Zbigniew BREZEZINSKI*

Çeviri: F.Candan SAYAR

EKSENDEKİ AVRASYA

Yetmiş beş yıl önce, Foreign Affairs'in ilk sayısı günışığını gördüğünde, Amerika Birleşik Devletleri Avrupa ile Asya'nın işleriyle rastgele ilgilenen kendini dünyadan tecrit etmiş bir batı yarımküre gücüydü. II. Dünya Savaşı ve onu izleyen Soğuk Savaş Amerika'yı Batı Avrupa ile Uzak Doğu'ya karşı sürekli bir taahhüt altına girmeye zorladı. Amerika'nın tek küresel üstün güç olarak ortaya çıkması Avrasya için bütünleşik ve kapsamlı bir strateji oluşturmasını kaçınılmaz kılıyor.

Avrasya, dünyanın politik olarak etkili ve dinamik devletlerinin çoğunun evsahibidir. Tarihi küresel güç heveslilerinin tümü Avrasya kökenlidir. Amerikan üstünlüğünün tüm potansiyel politik ve ekonomik rakipleri gibi, dünyanın en kalabalık bölgesel hegemonya heveslileri olan Çin ve Hindistan Avrasyalıdır. Ekonomileri ve askeri harcamaları bakımından ABD'den sonra gelen ilk altı ülke gibi açık nükleer güçlerin birinden başka hepsi ile gizli nükleer güçlerin de hepsi yine buradadır. Avrasya dünya nüfusunun yüzde 75'ini, GSMH'sinin yüzde 60'ını ve enerji kaynaklarının yüzde 75'ini temsil ediyor. Avrasya'nın gizil gücü toplu olarak Amerika'yı bile gölgede bırakıyor.

Avrasya dünyanın eksendeki süper kıtasıdır. Avrasya'ya hükmeden güç, dünyanın Batı Avrupa ve Uzak Doğu'dan oluşan ekonomik olarak en üretken üç bölgesinden ikisi üzerinde belirleyici etkiye sahip olur. Haritaya bir göz atmak Avrasya'ya hakim olan ülkenin otomatik olarak Ortadoğu ve Afrika'yı da denetleyeceğini gösterir. Avrasya'nın belirleyici jeopolitik satranç tahtası işlevine sahip olması sonucu Avrupa için ayrı ve Asya için de ayrı politika oluşturulması artık yeterli olamaz. Avrasya anakıtasında güç dağılımının ne olacağı Amerika'nın küresel liderliği ve tarihi kalıtı üzerinde kesin öneme sahiptir.

Sürdürülebilir bir Avrasya stratejisi daha acil olan önümüzdeki aşağı-yukarı beş yıllık süreyi kapsayan kısa dönem ve yaklaşık yirmi yıllık orta dönemle bunun ötesindeki uzun dönemi ayırdedebilmelidir. Kısa dönemde Amerika Avrasya haritasındaki mevcut jeopolitik çoğulculuğu pekiştirmeli ve süreklileştirmelidir. Bu strateji, Amerika'nın üstünlüğünü tehdit eden düşman bir koalisyonun oluşmasından da öte herhangi bir devletin buna tek başına kalkışması gibi uzak bir olanağın ortaya çıkmasını önleyerek Amerikan politik manevrası ve diplomatik yönlendirmesine prim kazandırır. Süregiden politika, orta döneme ulaşıldığında, Amerika liderliği tarafından dürtüklendikleri taktirde, Avrasya'yı kapsayan daha işbirlikçi bir güvenlik sistemini oluşturabilecek stratejik olarak uyumlu ortakları ortaya çıkarmalıdır. Uzun dönemde, bütün bunlar gerçekten paylaşılan siyasi sorumluluğun küresel çekirdeğine dönüşebilir.

Avrasya'nın batı bölümünde Fransa ve Almanya kilit oyuncular olmayı sürdürecek; Amerika'nın merkezi hedefi, Avrupa demokratik köprübaşının genişletilmesinin sürdürülmesi olmalıdır. Uzak Doğu'da Çin'in önemi büyük olasılıkla artacak ve bir Çin-Amerikan siyasi uzlaşması geliştirilmedikçe Amerika'nın Avrasya stratejisi sahibi olması mümkün olmayacak. Avrasya'nın merkezi'nde, genişleyen Avrupa ve bölgesel olarak yükselen Çin arasındaki alan, Rusya kendisini kesin bir biçimde emperyalizm sonrası devlet olarak yeniden tanımlamadıkça, siyasi bakımdan kara delik olarak kalacak. Bu arada, Rusya'nın güneyinde, Orta Asya etnik çatışmaların ve büyük siyasi rekabetlerin kazanı olma tehdidini taşıyor.

VAZGEÇİLMEZ GÜÇ

Amerika'nın dünya liderliği rolüne önümüzdeki bir kuşak boyunca herhangi tek bir güç tarafından meydan okunması ihtimal dışıdır. Hiçbir devletin ABD'ye küresel

*Zbigniew Brezezınskı, 1977-81 döneminde ABD Başkanı'nın Ulusal Güvenlik İşleri Yardımcısı görevinde bulunmuştur ve halen Stratejik Uluslararası Araştırmalar Merkezi Danışmanı ve Johns Hopkins Un iversitesi'nin Paul P. Nitze İleri Uluslararası Araştırmalar Okulu Dış Politika Profesörüdür. Bu yazı, yazarın yayına hazırlanan The Grand Chessboard adlı kitabından uyarlanmıştır. (Bu dipnot da dahil olmak üzere sözkonusu çeviri, Foreign Affairs Dergisinin Eylül/Ekim 1997 sayısından alınmıştır. (Ç.N.)

siyasi nüfuz belirleyen gücün dört kilit boyutu -askeri, ekonomik, teknolojik ve kültürel- bakımından, denk olması da muhtemel değil. Amerika'nın liderlikten feragati dışında tek gerçek almaşık uluslararası anarşidir. Amerika'nın "vazgeçilmez güç" olduğunu söyleyen Başkan Clinton haklıdır.

Amerika'nın küresel yönlendiriciliği gerginlik, kargaşalık ve periyodik çatışmalar ile sınanacak. Avrupa'da bütünleşme ve genişlemenin ivmesini yitirdiği ve milliyetçiliğin uyanacağına ilişkin işaretler var. En başarılı Avrupa devletlerinde bile, Fransız ve Alman politikalarının aşırılık yönünde yalpalanmalarına neden olabilecek yabancı düşmanı tepkileri besleyen büyük boyutlu işsizlikler sürüyor. Avrupa'nın birlik beklentileri ancak Amerika tarafından desteklenip ve arasıra itelendikçe gerçekleşebilir.

Rusya'nın geleceği daha da belirsizdir ve olumlu gelişme olasılığı zayıftır. Dolayısıyla, Amerika bir yandan Rusya'nın yeni bağımsız koşullarının egemenliklerini pekiştirirken öte yandan onun daha geniş bir Avrupa işbirliği çedçevesi içinde asimile edilmesine yatkın bir siyasi konumu biçimlendirmelidir. Yine de, sözgelimi, Ukrayna ya da Özbekistan'ın kalıcılıkları, özellikle Amerika bu gibi ülkelerin ulusal pekişme çabalarını desteklemekte başarısız olursa, şüpheli olmayı sürdürür.

Çin ile büyük bir uzlaşma şansı da Tayvan konusunda bir kriz, Çin'in iç politik dinamikleri ya da sadece Çin-Amerikan ilişkilerinde olumsuz bir döngü tarafından bile tehdit edilebilir. Çin-Amerikan geçimsizliği, Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya ile olan ilişkilerini de, belki Japonya'nın kendisinde huzursuzluklar yaratarak, sıkıntıya sokabilir. Böyle bir durumda Asya dengesi için önemli olan Hindistan gibi bir ülkenin bile tavır ve sükûnetini etkileyebilir.

Belirsiz Avrasya'da en acil görev hiçbir devlet ya da devletler grubunun Amerika'yı aradan çıkarma ya da belirleyici rolünü azaltma yeteneğini kazanmamasının sağlanmasıdır. Ancak, kıtalararası istikrarlı bir dengenin güçlendirilmesi sadece kendi içinde bir hedef ve Avrasya'nın kilit bölgelerinde gerçek stratejik ortaklığın biçimlendirilmesi yönünde bir araç olarak algılanmamalı. Hoşgörülü bir Amerikan hegemonyası yine de başkalarının tehdit oluşturmaların, sadece böyle bir sonucun maliyetinin çok yüksek olacağını değil aynı zamanda Avrasya'nın bölgesel heveslerinin haklı çıkarlarına saygının da bunu gerektirdiğini göstererek, engelleyebilmelidir.

Daha net söylemek gerekirse, orta dönemli hedef daha birleşik ve siyasi olarak tanımlanmış bir Avrupa, bölgesel üstünlüğü belli bir Çin, emperyalizmi geride kalmış ve Avrupa'ya yönelmiş bir Rusya ve demokratik bir Hindistan ile gerçek ortaklıklar oluşturması gerektirir. Fakat, Rusya'nın geleceğini biçimlendirecek ve Avrasya'nın merkezi güç denklemini belirleyecek olan, Avrupa ve Çin ile daha geniş stratejik bir ilişkinin oluşturulmasının başarı ya da başarısızlığıdır.

DEMOKRATİK KÖPRÜBAŞI

Avrupa, Amerika'nın Avrasya'daki temel jeopolitik köprübaşıdır. Amerika'nın demokratik Avrupa'daki çıkarı daha büyüktür. Amerika'nın Japonya ile olan bağlarından farklı olarak, NATO Amerika'nın Avrasya anakıtasındaki siyasi etki ve askeri gücünün dayanağıdır. Amerika'nın korumasına hâlâ büyük çapta muhtaç olan Avrupalı müttefik ülkeler nedeniyle Avrupa'nın siyasi alanının genişlemesi kendiliğinden Amerika'nın etkisinin genişlemesi anlamına geliyor. Bunun aksine, Amerika'nın Avrasya'da etki ve güç sahibi olabilmesi de transatlantik bağların yakınlığına dayanıyor.

Genişlemiş bir Avrupa ve üyeleri artmış bir NATO, ABD politikasının kısa ve uzun dönem çıkarlarına hizmet eder. Daha geniş bir Avrupa, özellikle Ortadoğu'da jeopolitik önemi olan konularda Amerika'yı tehdit edebilecek olan çok sıkı Avrupa siyasi bütünleşmesini birlikte oluşturmazsa Amerika'nın etki alanlarının sınırlarını da genişletir. Siyasi olarak tanımlanmış Avrupa, Rusya'nın küresel işbirliği sistemi içinde asimile edilmesi için de gereklidir.

Amerika kendi başına daha birleşik bir Avrupa oluşturamaz. Bu özellikle Fransa ve Almanya olmak üzere, Avrupalıların işidir. Fakat, Amerika daha birleşik bir Avrupa'nın oluşmasını engelleyebilir ve bu da Avrupa'nın istikrarı ve Amerika'nın çıkarları açısından felaket olur. Avrupa daha birleşik olmadıkça yeniden daha dağınık olması olasıdır. Washington, Amerika Birleşik Devletleri'ne bağlı kalacak ve demokratik bir uluslararası sistemin olanaklarını genişletecek siyasi bakımdan daha kalıcı bir Avrupa'nın inşaası için Almanya ve Fransa ile yakın bir çalışma içinde olmalıdır. Fransa ve Almanya arasında seçim konu değil. Bunların ikisi de olmadan Avrupa olmaz ve Avrupasız da Avrasya'yı kavrayan işbirlikçi sistem mümkün değildir.

Pratik olarak bunların tümü en sonunda NATO'da paylaşılan liderliğe, Afrika ve Ortadoğu'da Avrupa'nın rolü konusunda Fransa'nın kaygılarının artan kabulüne ve Avrupa Birliği'nin siyasi ve ekonomik olarak daha belirleyici olması sonucuna yol açsa bile AB'nin doğuya doğru genişlemesine gösterdiği desteği sürdürmeye Amerika'nın katlanmasını gerektirir. Bugünden bazı batılı liderler tarafından önerilen Atlantik ötesi serbest ticaret sözleşmesi AB ve Amerika arasındaki ekonomik

rekabetin büyümesi riskini azaltabilir. AB'nin yüzyıllara uzanan Avrupa düşmanlıklarını gömmekte gösterdiği gelişen başarı Amerika'nın Avrupa arabulucusu rolünün gittikçe azalmasına değer.

NATO ve AB'nin genişlemeleri Avrupa'nın sönmekte olan daha büyük misyonlar duygusunu canlandıracağı gibi Amerika ve Avrupa'nın yararları doğrultusunda Soğuk Savaş'ın başarıyla sona erdirilmesinin getirdiği demokratik kazanımları da pekiştirir. Bu çabada tehlikede olan Amerika'nın Avrupa'yla uzun dönemli ilişkilerinden başkası değildir. Yeni bir Avrupa oluşuyor ve eğer bu Avrupa "Avro-Atlantik" alanın bir parçası olmayı sürdürecekse NATO'nun genişletilmesi zorunludur.

Dolayısıyla, NATO ve AB'nin genişletilmesi kararlı adımlarla sürdürülmelidir. Amerikan ve Batı Avrupa taahhütlerinin süreceği varsayılarak yapılmış tahmini ve fakat gerçekçi bir tablo şöyledir: Her ne kadar AB'ye üyelikleri 2002 ya da 2003'ten önce olmayacak bile olsa 1999'a gelindiğinde ilk üç Orta Avrupa ülkesi NATO'ya kabul edilmiş olacak, 2003 yılına kadar AB üç Baltık ülkesi ile üyelik görüşmelerini başlatmış olacak ve NATO da Bulgaristan ve Romanya ile birlikte bu üç ülkenin üyelik işlemlerini, 2005'ten önce gerçekleştirecek biçimde başlatmış olacak, 2005 ve 2010 arasında belirgin demokratik reformlarını gerçekleştirmiş ve Orta Avrupa ülkesi olarak tanınmış olmaya başlamak koşuluyla Ukrayna da NATO ve AB'yle ilk pazarlıklara başlamaya hazırlanmış olacak.

Taahhüdü yapıldıktan sonra NATO'nun genişletilmesini başaramamak Avrupa'yı genişletme kavramını parçalar ve Orta Avrupalılar'ın umutlarını yıkar. Daha da kötüsü, Orta Avrupa üzerinde şu anda uykuya yatırılmış olan Rusya'nın siyasi heveslerini kabartabilir. Ayrıca, Avrupa'da Amerika'nın güçlü siyasi ve askeri varlığı konusunda Avrupalılar'ın arzularının Rusya siyasi elit çevrelerince paylaşıldığı kuşkuludur. Dolayısıyla Rusya ile işbirlikçi ilişkilerin beslenmesi arzulansa da Amerika'nın küresel öncelikleri konusunda açık bir mesaj vermesi önemlidir. Daha büyük bir Avrupa-Atlantik sistemi ile Rusya ile daha iyi ilişkiler arasında bir seçim yapılacak olursa ilkinin önemi daha yüksektir.

RUSYA'NIN TARİHİ GÖREVİ

NATO-Rusya Ortak Konseyi'nce resmileştirildiği biçimiyle Rusya'nın NATO ve AB'yle olan yeni ilişkileri Rusya'yı uzun zamandır ertelediği emperyalizm sonrası kararını Avrupa lehinde yapmaya teşvik edebilir. Yediler Grubu'na (G-7) resmi üyelik ve Avrupa İşbirliği ve Güvenlik Örgütü'nün karar mekanizmasının güncelleştirilmesi -böylelikle Amerika, Rusya ve kilit konumdaki bazı Avrupa ülkelerini içeren özel bir güvenlik komitesi oluşturulabilir- Rusya'nın Avrupa'nın siyasi ve askeri işbirliğiyle yapıcı biçimde ilgilenmesini teşvik eder. Batının sürmekte olan mali yardımı ve özellikle iletişim ağlarındaki altyapı yatırımları ile birleşince bu adımlar Rusya'yı belirgin biçimde Avrupa'ya yakınlaştırılabilir.

Ancak, Rusya'nın Avrupa'daki uzun dönemli rolü daha çok kendi tanımlamasına bağlıdır. Avrupa ve Çin'in bölgesel etkinliklerini artırmış olmalarına karşın Rusya hâlâ, on saat diliminikapsayan ve Birleşik Devletler, Çin ya da genişlemiş Avrupa'nın yanında cüce gibi kaldıkları dünyanın en geniş topraklarına hükmetmektedir. Topraklarının azalmış olması Rusya'nın merkezi sorunu değildir. Bundan daha çok, Rusya, Avrupa ve Çin'in şimdiden ekonomik olarak kendisinden daha güçlü oldukları ve sosyal alanda çağdaşlaşma konusunda da Çin'in gerisine düşmekte olduğu gerçeğini görmelidir.

Bu konular açısından Rusya'nın ilk önceliği, eski küresel güç konumunu kazanmak türünden verimsiz bir çaba yerine kendisini çağdaşlaştırması olmalıdır. Ülkenin boyut ve çeşitliliği gözönünde tutulduğunda, merkeziyetçiliği olmayan bir siyasi sistemin ve serbest piyasa ekonomisinin Rus halkının yaratıcı gizil gücünün ve Rusya'nın engin doğal kaynaklarının dizginlerinden boşalmasını sağlamak pek olasıdır. Gevşek bir -Avrupa Rusyası, Sibirya Rusyası ve Uzak Doğu Cumhuriyet'inden oluşan- Rusya konfederasyonu komşularıyla daha yakın ekonomik ilişkiler geliştirmenin kolaylaştığını görecektir. Konfederasyonun her birimi, yüzyıllardır Moskova'nın ağır bürokratik yapısı tarafından kısırlaştırılmış olan kendi yerel yaratıcı potansiyellerini daha kolaylıkla değerlendirebilir. Ayrıca, ademi merkeziyetçi bir Rusya emperyalist emellerden de kolaylıkla etkilenmeyecektir.

Rusya'nın emperyalist geçmişiyle bağlarını koparması yeni bağımsız eski Sovyet cumhuriyetlerinin kalıcı ve istikrarlı olmalarıyla kolaylaşır. Kalıcılık güçleri konusundaki kuşkular, Rusya'nın, kırıntı düzeyinde bile kalmış olsa, emperyalist güdüleri kışkırtır. Rusya'yı işbirlikçi anakıtasal sistem içinde bütünleştirebilmenin ayrılmaz bir parçası bu yeni devletlere verilecek siyasi ve ekonomik destektir. Bağımsız Ukrayna, stratejik olarak önemli Azerbaycan ve Özbekistan'ın da olduğu gibi, böyle bir politikanın yaşamsal öneme sahip parçasıdır.

Gittikçe açılan Orta Asya'ya büyük boyutlu uluslararası yatırım, yeni devletlerin bağımsızlıklarını pekiştirmekle kalmaz aynı zamanda emperyalizm sonrası ve demokrat bir Rusya için de yararlı olur. Bölgenin kaynaklarının işletilmesi, Balkan türü çatışma riskini düşürerek refahı artırır ve daha büyük bir istikarar duygusu geliştirir.

Bölgesel gelişme ayrıca, ekonomik bakımdan azgelişmiş olmaya eğilimli olan komşu Rus topraklarına da yansır. Bölgenin yeni liderleri Rusya ile yakın ekonomik ilişki içinde olmanın siyasi sonuçlarından gittikçe daha az çekinir olmaya başlarlar. Emperyalist olmayan bir Rusya bu durumda bölgenin, emperyalist yöneticisi olmadığı halde, başlıca ekonomik ortağı olarak kabul edilmeye başlar.

AVRASYA'NIN PARLAYICI GÜNEYİ

İstikrarlı bir Güney Kafkasya ve Orta Asya için Amerika, bir yandan ABD-İran ilişkilerinin iyileştirilmesinin mümkün olup olmadığını araştırırken, Türkiye'yi gücendirmemeye dikkat etmelidir. Türkiye Avrupa'dan dışlandığını hissettiğinde daha islamileşir ve Orta Asya'yı dünya topluluğu ile bütünleştirmede daha gönülsüzleşir. Amerika Avrupa'daki etkisini kullanarak Türkiye'nin AB'ye nihai üyeliğini teşvik etmeli ve Türkiye'de iç politika islama dramatik bir dönüş yapmadıkça Türkiye'ye bir Avrupa devletiymiş muamelesi yapar görünmelidir. Hazar Denizi havzasıyla Orta Asya'nın geleceği konusunda Türkiye ile düzenli görüşmeler yapılması Türkiye'de Amerika'nın stratejik ortağı olduğu duygusunu güçlendirir. Amerika ayrıca Türkiye'nin Hazar Denizi havzası enerji rezervleri için ana çıkış yolu olarak Azerbaycan Bakü'den kendisinin Akdeniz kıyısındaki Ceyhan'a boru hattını önermesini desteklemektedir.

Bunlara ek olarak, ABD-İran düşmanlığının sürdürülmesi de Amerika'nın çıkarına değildir. Herhangi bir nihai uzlaşma, İran'ın içinde bulunduğu bölgenin dengesizliğinin sona erdirilmesindeki karışılıklı stratejik çıkarların her iki ülke tarafından tanınmasına dayanmalıdır. Güçlü, hatta dini güdülerle hareket eden -fanatik biçimda Batı düşmanı olmadıkça- İran hala Amerika'nın çıkarınadır. Amerika'nın Avrasya'daki uzun dönemli çıkarları Birleşik Devletler'in, özellikle Azerbaycan ve Türkmenistan'da yeni boru hatlarının döşenmesi gibi Türk-İran ekonomik işbirliğindeki gelişmelere karşı çıkmamasıyla daha da kolaylaşır. Aslında, bu tür projelere Amerika'nın katılımı Amerika'nın yararınadır da.

Şu anda edilgen bir aktör olmakla birlikte, Hindistan'ın da Avrasya sahnesinde oynayacağı önemli bir rol vardır. Sovyetler Birliği'nden aldığı destekten mahrum kalan Hindistan, Çin-Pakistan işbirliği tarafından jeopolitik olarak sınırlandırılmıştır. Hindistan demokrasisinin bekâsı, insan hakları ve demokrasinin sadece Batı'ya has olduğu yönündeki görüşü, ciltler dolusu akademik tartışmadan dahi iyi biçimde çürüttüğü için kendi içinde de önemlidir. Hindistan, Singapur'dan Çin'e kadar çeşitli sözcüler tarafından propagandası yapılan anti-demokratik "Asyalı değerler"in sadece anti-demokratik olduklarını ve Asyalı olmadıklarını kanıtlıyor. Hindistan'ın başarısızlığı Asya'da demokrasinin geleceğine bir darbe olur ve özellikle de Çin'in yükselişi gözönünde bulundurulursa, Asya'nın dengesine katkısı olan bir gücün yokolmasına yol açar. Amerikan ve Hint savunma çevreleri arasında daha fazla ikili bağların geliştirilmesi bir yana, Hindistan'ın bölgesel istikrar konusundaki görüşmelere katılması sağlanmalıdır.

DOĞU'NUN DAYANAĞI OLARAK ÇİN

Amerika ve Çin arasında derinleşen bir stratejik anlayış ve Japonya'nın belirmekte olan rolünün daha net tanımı yapılmadıkça Avrasya'da kalıcı bir güç dengesi olamaz. Bu durum, Amerika için iki ikilem oluşturuyor: Çin'in egemen bölgesel bir güç olarak ortaya çıkmasının işlerliği olan bir tanımının ve kabul edilebilir sınırlarının saptanması ve Japonya'nın Amerikan koruması altında olmasını içeren fiili durum konusundaki huzursuzluğunun yönetimi. Çin'in artan gücü ve Japonya'nın ekonomik yükselmesine ilişkin aşırı korkuları aşmak, dikkatli stratejik hesaplamalara dayalı politikaya gerçekçilik aşılar. Hedefleri, Çin'in gücünün yapıcı bölgesel amaçlara yönlendirilmesi ve Japon enerjisinin daha geniş uluslararası ortaklığa kanalize edilmesi olmalıdır.

Pekin'i ciddi stratejik diyaloğa çekmek, Amerika ve Çin'in kuzeydoğu Asya ve Orta Asya'daki çıkarlarını yansıtacak olan girişimler yönünde ilgisini kamçılamanın ilk adımıdır. Özellikle, Çin'in Honkong'u hazmetmesinden sonra Tayvan sorununun azıtmaması için Washington'un tek Çin politikasına bağlılığı konusundaki mevcut olabilecek belirsizlikleri ortadan kaldırması da yakışık alır. Benzer biçimde, daha da büyümüş bir Çin'in kendi iç siyasi düzenlemelerinde çok çeşitliliğe yer olacağını göstermesi kendi çıkarınadır.

İlerleme kaydetmek için Çin-Amerikan stratejik görüş alış-verişi sürekli ve ciddi olmalıdır. Bu tür görüşmeler ile Tayvan ve insan hakları türü çekişme konuları bile ikna edici biçimde ele alınabilir. Ancak demokratikleşen ve refah içindeki bir Çin'in Tayvan'ı barışçı bir biçimde baştan çıkarabileceği anlatılarak, Çin'e kendi liberalizasyonunun sadece Çin'in iç işi olmadığı söylenmelidir. Bunun dışında zora dayalı bir birleşme Çin-Amerikan ilişkilerini tehlikeye atar ve Çin'in yabancı sermaye çekme yeteneğini sarsar. Çin'in bölgesel üstünlük ve küresel konum hevesleri zarar görür.

Çin bölgesel bir güç olarak ortaya çıkıyor olsa bile uzun bir süre küresel bir güç olma olasılığı düşüktür. Çin'in bir sonraki küresel güç olacağı yolundaki geleneksel kehanet Çin dışında paranoya geliştirirken Çin içinde

de megolamanyayı besliyor. Çin'in yüksek büyüme hızının önümüzdeki yirmi yıl boyunca süreceği kesin değildir. Aslına bakarsanız, mevcut düzeyde sürekli uzun dönem büyüme hızı ulusal liderliğin, siyasi huzurun, toplumsal disiplinin, yüksek tasarruf oranının, muazzam yabancı sermaye girişinin ve bölgesel istikrarın görünmemiş mucizevi bir birleşimini gerektirir. Tüm bu etmenlerin uzun süren bir birleşiminin şansı düşüktür.

Ciddi siyasi kesintileri savıp ekonomik büyümesini bir çeyrek yüzyıl daha sürdürse bile -ki, bunların ikisi de büyük koşullardır- Çin hâlâ göreli olarak yoksul bir ülke olur. GSMH'nin üç katına yükseltilmesi bile Çin'i hâlâ kişi başına gelir bakımından pek çok ülkenin gerisinde bırakır ve nüfusunun belirgin bir bölümünün yoksulluğu da sürer. Tüketim malları bir yana, telefon, otomobil, bilgisayar kullanımındaki konumu çok düşük kalır.

Yirmi yılda Çin'in ekonomisi ve büyümesi, yöneticilerinin stratejik nükleer cephaneliğini genişletmek de dahil olmak üzere, ülkenin GSMH'sinin belirgin bir bölümünü silahlı güçlerini yenilendirmeye yönlendirmelerine olanak sağlayabileceği için, Çin küresel askeri bir güç olmaya hak kazanabilir. Ancak, bu çaba aşırıya kaçarsa Çin ekonomisinin uzun dönemli büyümesi üzerinde, silahlanma yarışının Sovyet ekonomisi üzerinde yaptığı olumsuz etkiye sahip olabilir. Büyük çaplı bir Çin silahlanması aynı zamanda karşıt bir Japon tepkisine de neden olur. Her ne olursa olsun, nükleer güçleri dışında, Çin askeri gücünü bölgesi dışında daha bir süre için duyuramaz.

Büyük Çin'in bölgesel düzeyde egemen bir ülke olması ise başka bir konudur. Çin'in bölgesel etkisinin fiili alanın Avrasya'nın geleceğinin bir parçası olması olasıdır. Böyle bir etki alanı, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'da vaktinde sahip olduğu gibi su katılmamış siyasi bir egemenlik bölgesi ile karıştırılmamalıdır. Daha çok, zayıf devletlerin bölgesel olarak egemen gücün çıkar, görüş ve öngörülen tepkilerine saygıyla yaklaştıkları bir bölgedir. Kısaca, Çin etki alanı, bazı başkentlerde ilk sorunun "Bu konuda Pekin"in görüşü nedir?" olduğu bölge olarak tanımlanabilir.

Büyük Çin'in, Tayvan ve Honkong'u bırakın, Singapur, Bangok, Kuala Lumpur, Manila ve Jakarta'daki yayılma alanından destek alması olasıdır. Yazhou Zhoukan'a (Asiaweek) göre Çinlilerin Güneydoğu Asya'da sahip oldukları 500 en büyük şirketin toplam varlıkları 540 milyar dolardır. Güneydoğu Asya devletlerinin zaten şimdiden zaman zaman Çin'in hassasiyetlerine ve ekonomik çıkarlarını hesaba katarak işlerini beklettikleri oluyor. Gerçekten siyasi ve ekonomik bakımdan güçlü olan bir Çin, Kore'nin birleşmesinin aracılığını yaparken Rusya'nın Uzak Doğu'suna açık etkide de bulunabilir.

Büyük Çin'in jeopolitik etkisinin Amerika'nın istikrarlı ve çoğulcu bir Avrasya konusundaki stratejik çıkarı ile uyumsuz olması zorunlu değildir. Örneğin, Çin'in Orta Asya'ya artan ilgisi Rusya'nın, bölgeyi Moskova'nın denetimi altında siyasi yeniden bütünleştirme yeteneğini sınırlar. Bu bağlamda ve Basra Körfezi ile ilgili olarak, Çin'in artan enerji gereksinimini, petrol üreten bölgelere serbest erişim ve siyasi istikrar konusunda Amerika ile ortak çıkarlara sahip olduğu anlamına gelir. Benzer biçimde, Çin'in Pakistan'ı desteklemesi, Hindistan'ın sözkonusu ülkeyi boyunduruğu altına alması isteklerini dizginlediği gibi Hindistan'ın Afganistan ve Orta Asya konusunda Rusya ile işbirliği eğilimini de dizginler. Doğu Sibirya'nın gelişmesine Çin ve Japonya'nın katkıları da bölgesel istikrarı güçlendirebilir.

Bunun özeti Avrasya'da Amerika ve Çin'in birbirlerine gereksinimleri olduğudur. Büyük Çin, Amerika'yı hem tarihi hem de siyasi nedenlerle doğal müttefik olarak görmelidir. Japonya ya da Rusya'dan farklı olarak Birleşik Devletler'in Çin üzerinde asla toprak talebi olamamıştır ve Britanya ile karşılaştırıldığı zaman Çin'i asla küçük düşürmemiştir. Dahası, Amerika ile hayatiyeti olan stratejik bir ilişkisi olmazsa Çin, bölgesel üstünlüğü için gerekli olan büyük yabancı sermayeyi cezbetmeyi sürdüremez.

Benzer biçimde, Amerika'nın Avrasya'ya karışmasının dayanağı olarak Çin-Amerikan stratejik girişimi olmazsa Amerika'nın Asya anakıtası için bir jeostrateji oluşturması olanaksızlaşır, bu da onu bir Avrasya jeostratejisinden mahrum bırakır. Amerika açısından Avrasya'nın istikrarını garanti altına alacak daha geniş bir uluslarası işbirliği çerçevesinde düşünülebilecek olan Çin'in bölgesel gücü önemli bir stratejik değer -Amarika'ya eşit Japonya'ya daha ağırlıklı- haline gelebilir. Bu olguyu resmileştirmek için özellikle benzer bir çağrı Rusya'ya yapılmışken, Çin G-7'lerin yıllık zirvesine çağrılabilir.

JAPONYA İÇİN YENİ ROL

Amerika'nın Çin ile stratejik bir ilişkiyi, Avrasya anakıtasının doğusunda bir köprü başı yakın zamanda oluşamayacağına göre demokratik ve ekonomik bakımdan başarılı bir Japonya'nın Amerika için Çin'e karşı denizaşırı bir müttefik değil de küresel bir ortak olduğuna dayanak geliştirilmesi daha da önem kazanıyor. Ancak böyle bir temele dayanan üçlü bir düzenleme -

Amerika'nın küresel gücünü, Çin'in bölgesel üstünlüğünü ve Japonya'nın uluslararası liderliğini kapsayan oluşturulabilir. Böyle bir düzenleme ancak Amerikan-Japon askeri işbirliğinde ciddi bir genişleme olursa tehdit altına girer. Japonya, Amerika'nın Uzak Doğu'daki batırılamaz uçak gemisi olmamalıdır; Amerika'nın Asya'daki başlıca askeri müttefiki de olmamalıdır. Bu tür Japonya rollerini körüklemek Amerika'yı Asya anakıtasından koparır, Çin ile stratejik bir uzlaşmaya ulaşmanın olanaklarını zedeler ve Amerika'nın Asya'da istikrarı pekiştirmesini hüsrana uğratır.

Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasındaki tavrı nedeniyle çağrıştırmayı sürdürdüğü bölgesel hoşnutsuzluk hatırlandığında, Asya'da oynayacağı önemli bir rolü yoktur. Almanya'nın Fransa ile sağlayıp Polonya ile olanaklarını araştırdığı türden uzlaşmayı Japonya, Çin ve Kore ile sağlamaya çalışmadı. Ada Britanya'nın Avrupa'ya ilişkin olduğu gibi ada Japonya da Asya anakıtasına siyasi olarak ilgisizdir. Ancak, Tokyo Asya'da bölgesel güç olma türü verimsiz çabalarından uzak durarak gelişme ve barış koruyuculuğuna ilişkin küresel meşgalelerin yeni gündemi için Amerika ile yakın işbirliğiyle küresel olarak etkili bir rol edinebilir. Amerikan devlet adamlığı Japonya'yı bu yöne sürmeyi gerektirir.

Bu arada gerçek bir Japon-Kore uzlaşması, ülkenin bölünmüşlüğünün sona ermesinden dolayı çıkabilecek uluslararası sıkıntıları da yatıştıracağı için Kore'nin nihai birleşmesinin istikrarlı tabanına ciddi katkıda bulunur. Amerika bu işbirliğini itelemelidir. Alman-Fransız uzlaşmasını desteklemek için, daha sonra da Almanya ve Polonya arasında kullanıldığı gibi ortak üniversite programlarından ortak askeri birliklere kadar pek çok belli adımlar bu duruma da uyarlanabilir. Kapsamlı ve bölgesel olarak da istikrar sağlayacak olan Japon-Kore ortaklığı ileride Kore'nin birleşmesinden sonra da Uzak Doğu'da Amerikan varlığını kolaylaştırabilir.

Söylemeye gerek yoktur ki, Japonya ile yakın siyasi işbirliği Amerika'nın küresel çıkarlarına hizmet eder. Ancak, Japonya'nın Amerika'nın kölesi mi, rakibi mi yoksa ortağı mı olacağı Amerikalıların ve Japonların ortak uluslararası hedefler tanımlayabilmelerine ve Amerika'nın Uzak Doğu'da stratejik misyonu ile Japonya'nın küresel rol hevesini birbirinden ayırmalarına bağlıdır. Japonya için, dış politika konusunda iç siyasi çekişmelere karşın uluslararası yön duygusu konusunda Amerika ile olan ilişkisi ışık tutucudur. Amerika, Japonya ve Çin arasında kalıcı güçlü bir düzenlemenin ortaya çıkmasına kapıları kapatacağı için yeniden silahlanmaya yönelerek ya da Çin ile ayrı bir girişim nedeniyle yönünü şaşırmış bir Japonya, Amerika'nın Asya-Pasifik bölgesindeki rolünün sonu demektir.

Yönünü şaşırmış Japonya karaya vurmuş bir balina gibi işe yaramadan ve tehlikeli bir biçimde çırpınır. Asya ötesinde yüzünü dünyaya dönecekse Japonya'ya kendi ulusal çıkarlarına da yarayacak anlamlı bir teşvik ve özel bir durum verilmeli. Küresel bir güç olabilmek için önce bölgesel güç olmaya çalışacak olan Çin'den farklı olarak Japonya küresel etkiyi, önce bölgesel güç talebinden vazgeçerek elde edebilir.

Ekonomik olarak yararlı olduğu denli siyasi olarak da doyurucu küresel bir girişimde Amerika'nın özel ortağı olduğunu duyumsamak Japonya için daha da önemlidir. Bu amaçla, Amerika Birleşik Devletleri ortak bir Amerikan-Japon ekonomik alanı yaratacak olan Amerika-Japonya serbest ticaret sözleşmesinin kabulünü gözönünde tutmalıdır. Böyle bir adım, iki ekonomi arasındaki büyüyen bağı resmileştireceği için Amerika'nın Uzak Doğu'daki varlığının sürekliliği ve Japonya'nın yapıcı küresel meşguliyeti için sağlam bir temel oluşturur.

KITAAŞIRI GÜVENLİK

Uzun dönemde Avrasya'nın istikrarı, belki de gelecek yüzyılın başlarında Avrasya'yı kapsayan bir güvenlik sisteminin ortaya çıkmasıyla güçlenecek. Böyle bir kıtaaşırı güvenlik düzenlemesi, Rusya, Çin ve Japonya ile işbirlikçi güvenlik düzenlemeleri ile bağlanmış olan genişletilmiş NATO'yu ilgilendirebilir. Ancak, oraya varmak için Amerikalılar ve Japonlar Çin'i de içeren üçlü bir siyasi güvenlik diyaloğunu harekete geçirmelidir. Böyle üçlü Amerikan-Japon-Çin güvenlik müzakereleri sonuçta daha çok Asyalı katılımcıları da içerebilir ve daha sonra Avrupa işbirliği ile güvenlik örgütü ile diyaloğa dönüşebilir. Bu da, daha sonra Avrupalı ve Asyalı devletler arasında güvenlik konularında bir dizi konferansın yolunu açabilir. Kıtaaşırı güvenlik sistemi böylece biçimlenmeye başlar.

Avrasya'yı kapsayan güvenlik sisteminin özünün tanımlanması ve biçiminin kurumsallaştırılması gelecek yüzyılın başlıca yapı oluşturucu girişimi olabilir. Yeni kıtaaşırı güvenlik sisteminin çekirdiği, topluca Avrasya istikrarı konularına da yoğunlaşan Amerika, Avrupa, Çin, Japonya, konfedarasyonlaştırılmış Rusya ve Hindistan'ın bulunduğu başlıca Avrasya güçlerinden oluşan daimi bir komite olabilir. Böyle bir kıtaaşırı güvenlik sisteminin ortaya çıkmasıyla Amerika, bir kuşak ötesinde de Avrasya'nın arabulucusu olarak kararlı rolünü sürdürürken gittikçe bazı yüklerinden de kurtulur. Bu girişimde jeostratejik başarı elde edilmesi de ilk ve tek küresel ütün güç olarak Amerika'nın şanına yaraşır■

Adıvar'ın Üç Romanında Haso'nun Hasan'laşması!

Bilgesu ERENUS

"Muhsin Bey karargâhında, yattığı arka odadan türkü sesleriyle Kürtçe ve Türkçe Haso adında yaramaz bir çocuğa durmadan inkisar edildiğini işitiyordu."

İnkisar, beddua, Haso adlı oğlanın büyük annesine ait, kör bir kadın... Türk komutanı Muhsin Bey'in her sabah erken saatlerde penceresinden gördüğü üzre kadın, "Ellerini kaldırıyor, kalın ve umutsuz bir sesle aynı cümleyi haykırıyordu", tekrar ve tekrar:

"Gözün kör ola Haso, elin kırıla Haso!"

Karargâhının arka oda penceresinden Muhsin Bey'in duyduklarına göre, yaramaz Haso, yalnız büyükannesinin öfkesini körüklemekle kalmıyor, "Bazan sert ve zalim bir erkek sesi, çocuğu daha anlamlı bir kızgınlık ve şiddetle azarlıyordu: O zaman, avluda, evde bir gürültü, bir feryat, değnek darbesi, hatta fırlatılan potin ve iskemle gürültüsü işitiliyordu."

Muhsin Bey kendi kendisine: "Haso dayak yiyor" diyor, fakat her halde, büyük bir adamı korkutacak kadar ciddi görünen bu dayak Haso'yu ağlatmıyordu.

Haso ağlamıyor ama yerine ağlayan biri var: üzgün, bitik bir kadın feryadı bu ve komutan Muhsin Bey'e göre, çocuğun anası... Muhsin Bey karargâhında, komşu evle ilgili düşüncelerine, çocuğu yüzünden bu genç kadının da, onu kurtarmak çabasıyla dayak yediğini ekliyor. Komutan Muhsin Bey'in asıl merakı: Fakat çocuk niçin ağlamıyor? Gümbürtüden yaman bir dayak olduğu belli. Komutan Muhsin'in Haso'yla ilgili kararı şöyle: Demek bu Haso, sıradan bir çocuk değil!

Roman kişilerinden Komutan Muhsin Bey'in, Kürt çocuk Haso ile ilgili kararı yazar Halide Edip Adıvar'a ait olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Adıvar, Haso'nun hayat çizgisini, sıradışı kişiliğini farklı tarih ve adlardaki üç romanında önce gereğince önemseyip, sonra da gözardı etmek zorunda kalıyor. Haso'nun hayat çizgisinin birkaç çağrışımla belirlendiği ilk romanın adı, Kalp Ağrısı. 1924 yılında Vakit gazetesinde tefrika edildikten sonra, aynı yıl kitap olarak basılmış, diğer baskılar ise epey uzun aralıklarla gerçekleşmiş, 1942 ve 1962 yıllarında.

Haso yine Vakit gazetesinde yayınlanan, bir yıl sonra, 1928'de kitaplaştırılan romanda çağrışımların ötesinde ete kemiğe bürünüyor ve kitabın başkahramanına dönüşüyor: Zeyno'nun Oğlu. Bu kitap da epey uzun aralıklarla ikinci ve üçüncü baskılarını yapıyor, bu yıllar 1967 ve 1973.

Halide Edip Adıvar'ın, 1927 yıllarının başkahramanını, on bir yıl sonra yayınladığı üçüncü bir romanla gözardı etmek durumunda oluşunu Tatarcık'tan izliyoruz. Adıvar bunu isteyerek mi yapıyor? Haso Çocuk'un Hasan'laşması olarak incelemeye aldığımız bu üç romanı, bir anlamda sıradışı bir çocuğun, sıradanlaşma

sürecini HepİleriokuyucularıyIatartışmaya şu nedenle açtık. Tarihsel akışın egemenlerce geriye çevrilme dayatmacası yalnızca toplumun belleğini değil, yazar belleğini de mi köreltiyor sorusuna Halide Edip Adıvar özelinde yanıt aramanın önemsenmesinden yanayım. Tartışmayı bu noktada düğümleyebilmek için bolca alıntıya ihtiyacımız olacak. Tartışmanın akışını bozmak istemediğimden, alıntıları dipnotlarla değil, incelemenin içinde belirteceğim.

Zeyno'nun Oğlu'nda komutan Muhsin Bey, karargâhın komşusu Haso'nun sıradan bir çocuk olmadığını düşünürken, kendisine yaveri tarafından uzatılan resmi evrakı okumadan önce, yaverin komutanıyla ilgili yanlış bir fikir edinmesini önlemek, komşu bahçeyle ilgilenmesini karı-kız meselesine yormasını engellemek üzere Haso'yla ilgili kaygısını dile getirmek zorunda kalmıştır: "Bu defa bir çocuk sesi duydum, hınzır herif, mutlaka çocuğun bir yerini kırdı."

Resmi evrakı okurken ise kaşlarını çatıp ekliyor: "Ah, yezit bozguncu heriflerden biri olsa da bir yakalasak. Harp Divanı'na vermeden önce, şurada kemiklerini kırıncaya kadar bir dövsem!"

"Okuduğu kağıt, Bitlis'teki Kürt ayaklanmasının Diyarbakır dolaylarına da yayıldığına, bazı Kürt ileri gelenleriyle şeyhlerin, hatta bazı köylerin ilgileri bulunduğu konusunda bir rapordu. Hemen inceleme yapmak ve kesin bir karar almak gerekti. Minderin üzerinde bir kurşun hızıyla gereken direktifleri yazdıktan sonra, birdenbire yaverine sordu: Sait Bey, yanımızdaki evde kimlerin oturduğunu biliyor musun?"

Karargâhın komşusu evde oturanların özet tanıtımını dergi okuruna, elbet yaver Sait Bey'e bırakmayıp, biz üstleneceğiz ama, Adıvar'ın komutan kahramanı, çocuk dövülmesine yüreği elvermeyen Muhsin Bey'in, gerektiğinde Harp divanına taşıyacakları kişilere kendi kişisel adaletini -kemiklerini kırıncaya kadar dövsem!- türündeki uygulamalardan kaçınacak biri olmadığının altını çizmek istedik, ola ki gözden kaçmıştır!

"En güzel bir Kürt kadınıyla, yakışıklı bir Türk erkeğinin en güzel yerlerini bu çocukta toplayan doğal seçkinliğin başarılı örneği olan Haso çocuk..."

Adıvar, "en güzel bir Kürk kadını" Zeyno'yla, "yakışıklı bir Türk erkeği" Yüzbaşı Hasan'ın öyküsüne önce Kalp Ağrısı romanında değiniyor. Kalp Ağrısı'nın başlıca olaylarını İstanbul aristokrasisiyle, Cumhuriyet ordusu subaylarını buluşturarak kurgulayan yazar, ilişkilerin sergilenişinde bugünkü okurlara Meksika dizilerindeki içiçeliği hatırlatmakla birlikte, bu dizilerin yapay ve kukla kişilerinden çok daha başarılı insan portreleri yaratmış olduğu söylenebilir.

Gelelim, yazarın bir kahramanı ağzından Kerem ile Aslı'yı hiç de aratmayacak dediği, Kürt Zeyno ile çiçeği burnunda Cumhuriyet ordusu Teğmeni Hasan'ın aşkına... Kalp Ağrısı'nın 194. sayfasından başlayarak notluyoruz.

"Mektepten çıktığı sene idi. Diyarbakır'da tümen kumandanı Muhsin Bey'e yaver olarak harekete emir almıştı. O zaman Hasan, herhangi yirmi yaşında bir teğmenden başka bir özellik göstermiyor ve hayata belki de, her teğmenden daha acemi gözlerle bakıyordu."

Hepİleri okuru anlatımın, "En bin yakışıklı Türk erkeği" cephesinden yapılageldiğini çözse de, roman kahramanının bu geçmişe dair aşkını anarkenki günüyle ilgili bazı ipuçları vermek zorundayız. Bir zamanların her teğmenden daha acemi yirmi yaşındaki Hasan küllenmiş aşkını yeniden deşelerken, Boğaz'da yaşayan aristokrat ailelerden ilk aşkının adaşı Zeyno'nun İstanbullusuna vurulmuş, Avrupalar görmüş geçirmiş ve hatta bir başka Boğaz aristokratı ailenin kızıyla nişanlanmış ve hatta Avrupalardayken Viyana'nın en meşhur kızlarından Dora'yla yatmış ve hatta vesaire... Küllenmiş aşkın, bu görmüş geçirmiş "en bir yakışıklı Türk erkeği"nce yeniden hatırlanmasını sürdürebiliriz şimdi. Yıllar öncesinin Diyarbakır'ını Hasan'la birlikte tanıyarak ilerlemek Hepİleri okuruna ilginç gelecektir.

"Diyarbakır'a mehtaplı bir yaz gecesi girdi. Korkunç kale duvarları içinde, uzun minareleri, sıra ile dizilmiş tavuk kümesine benzeyen evleriyle müphem bir ışık ve hararet titreyişi ile bir rüya şehrine benziyordu. O kadar olgun ve yakıcı bir yaz sıcağı vardı ki, yamru yumru, dar yollarının altından cehennemî bir hareket cihazı, toprakları, evleri hava ile beraber garip ve daimi bir sıtma titreyişi içinde titriyor gibi geliyordu. Berrak ve alçalmış mavi gökteki kocaman altın ayın altında bu gölgeli sokaklarda Hasan kâh muttarit ve ahenkli yumuşak ayaklı deve dizilerinin korkunç külâhlı sahipleriyle geçerken çıngıraklarının, gecenin sükûnunda güzelleşen ve uzaklaşan seslerini dinliyor; kâh bu loş sokaklarda çok parlak ve sarı ve kırmızı renkleri erimiş başörtüleri altında kadın hayaletlerinin duvar diplerinde toprak renkleri arasında kayboluveren esrarına bakıyordu. Hasan'ın genç vücudu yorgunluğuna rağmen bu sıcak ve garip memleketin toprağından fışkıran ateşi, havasında titreyen ihtiras dalgasını bilmeyerek emiyor, kalbinde yeni bir heyecan uyanıyordu." (Sayfa 194)

Diyarbakır'ın tanıtımından hemen bir sayfa sonra, acemi teğmen Hasan'ın, karargâhta "Kürt Şeftalisi" diye anılan Zeyno'yu tanıması ve tanıtması dile getiriliyor:

"Odasına girer girmez uzun bir kızın uzun yazma ba-

şörtülerini bol şalvarını sallayarak dolaştığını gördü. Duvarda asılı sönük bir lambanın ışığında kırmızı bir şalla sıkılmış ince beli, eğilirken, uzanırken yumuşak bir ahenkle kızı ikiye bölüyordu. Odanın içinde hala hakim olan kızgın havada hayli kuvvetli bir gülyağı kokusu dalgalanıyordu."

Acemi teğmen Hasan'ın, yıllar sonra bu bir hayli kuvvetli gülyağı kokusunu Viyanalı ünlü sevgilisi Dora'nın menekşe kokan saçlarını koklarken de hatırlamadan edemediğini ekleyip, Kürt Zeyno'yla ilgili alıntılamayı sürdürüyorum.

"Birdenbire sessiz Hasan'a konuşmak, bu çekici kızla ahbap olmak arzusu gelmişti. İnsanların; sahnesi değişen bu memlekette, bu sıcak odada içine gariplik çökmüştü. Fakat kız hiç konuşmuyor, her soruda bütün vücudunda acayip ve içten gelen bir dalga yapan hareketiyle başını sallıyor, örtüsünün gölgeleri arasında kırmızı yanakları, ince yüzü aşka çağıran sıcak bir çekişle çakıyor, kapanıyordu. Dudaklarının tam ucunda siyah yuvarlak bir ben Hasan'ın genç kalbine tuhaf bir çarpıntı veriyordu. İnce, hakikat şeftaliye benzeyen sıcak, kırmızı yanaklarının üstüne düşen, yalnız Kürtlerde görünen uzun düz ve siyah kirpikleri iki sıra ipek saçağa benziyordu. Lambanın altında Hasan'a bakmak için kirpikleri kalkınca arasında derin, siyah gözleri biraz bulanık, biraz da sevimli bir baygınlıkla şaşılaşıyordu." (Sayfa 196)

Şimdi "En güzel bir Kürt kızı" namıdiğer "Kürt şeftalisi" Zeyno hakkında, "En yakışıklı bir Türk erkeği" namıdiğer acemi Teğmen Hasan tarafından karargâh subayları arasında yapılan ilk tahkikatın sonuçlarını öğrenebiliriz. Hasan'ın bu tahkikatının arkadaşları arasında gülüşmelere yol açtığını eklemek durumundayım.

"Her genç subay bu kızı cazip buluyordu. Bu karargâhın çamaşırını yıkayan ihtiyar kadının kızı, karargâh çavuşu Haso'nun yeğeninin nişanlısı idi. Albay Muhsin Bey iyi çamaşır yıkayan, ütü yapan temiz bir kadın istemişti. Bu kürt kızı İstanbullu bir aile yanında birkaç sene kalmış, iş bilir bir kızdı. Muhsin Bey o kadar dürüst ve karargâh içinde kadın meselelerinde o kadar taassupla tanınmıştı ki –Muhlis komutanın daha sonra kendisine eş olarak seçeceği Boğazın yalı kızlarından ve kendisinden epeyce küçük yaştaki İstanbullu Zeyno'nun, Acemi teğmen Hasan'la bir zamanlar bir yalı macerası yaşayacağını, Hasan'ın böylelikle iki Zeyno'yla ilgili bir yürek yangını aynı yürekte taşıdığını şimdiden bilmekte yarar bulunabilir. B.E– başçavuş Haso yeğeninin nişanlısı ile annesini alınış getirmişti. Kadınlar sabahtan akşama kadar karargâhta çalışıyor, geceleri gidiyorlardı. Muhsin Bey kızın güzelliğinin karargâh subaylarında uyandıracağı hisleri tahmin etmiş, ona göre bir vaziyet almış, hepsini demirden bir adam telâkki ettikleri ve çok sevmekle beraber çok korktukları Albayın bu meseledeki arzusuna zoraki hürmetkâr kalmışlardı. Kız Albay Muhsin'den başka bir subayın odasına girmezdi. Fakat kumandan daima evlât muamelesi ettiği yaverlerini istisna ediyordu." (Sayfa 197)

Bir uyarı gerekiyor: Halide Edip Adıvar, Kalp Ağrısı ve Zeyno'nun Oğlu adlı romanlarında kahramanlarından çoğuna Zeyno, Hasan ve Haso adlarını uygun görmüş, uyarı bu bol miktardaki isim aynılığıyla ilgili yapılmıştır, Adıvar'ın okuyucunun kafasını karıştırmak türünden bir isteğini olduğunu sanmıyorum, bu aynı isimleri farklı kişilere takma, olsa olsa Kürt-Türk önemli değil hepimiz insanız türünden bir yaklaşımın yıllar önceki bir çeşitlemesi olabilir, kaldı ki Adıvar, Zeyno'nun Oğlu romanında, sevgili kahramanı Haso çocuğun içinden geçen düşünceleri şöyle belirtiyor: "Şimdiye kadar Haso çocuğun hayatında sevilen iki insan, sevgi anlatan iki varlık, Türk Şaban'la anası Kürt Zeyno olmuştu, Bunun için Kürt Türk diye şimdiye kadar insanları ayırmayı hiç düşünmemişti. Yalnız huy bakımından Kürtlerin ateşli tavırlarını, gürültülerini, çabuk değişen hallerini yadırgıyor; Şaban amcanın ve (K...) köyündeki birkaç Türk'ün daha durgun ve tek örnek tavırlarını benimsiyordu." (Sayfa 110)

Adıvar'ın bu kitaplarınn Kürt-Türk meselesine, yenilerde ve yalan yanlış ve bilhassa kekeme bir mahcubiyetle değinenlerden çok daha yeterli ve öğretici olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Bir süre sonra furyaya dönüşecek Kürt sorunu romanlarına karşı kendilerini en iyi koruyabilmenin yollarından biri de, Adıvar'ın Haso üçlemesini okumak olmalı.

Biz bu isim ve kafa karışıklığından uzak durabilmek için Haso'nun Hasan'laşması adını verdiğimiz incelememizde yalnızca Kürt kızı Zeyno ile, Türk erkeği Hasan'dan doğacak Haso çocukla ilgileneceğiz. Doğumu için durum hiç de elverişsiz sayılmaz, Kürt Şeftalisi Zeyno'nun komutan Muhlis Bey'in evlatlarından ayırmadığı yaverlerinden biri olarak Hasan'ın odasına da girip çıkmasında bir sakınca görmediğini öğrendiğimize göre, odada olup bitenlerin

roman dilindeki gerekçeli kararına geçebiliriz.

"Herhalde bir makine gibi işleyen bu askerî çevrenin sert ve yeknasak havasında bu renkli kız biricik güzel şeydi. Onun şimşeğe benzeyen güzel gülüşü, kırmızı dudaklarının yanındaki siyah beni, her genç subayın kalbinde tatlı bir çarpıntı yapıyordu. Kız sessiz, sakin bir yaratıktı. Onun bir renk ve neşe sadası gibi karargâhın sessiz ve renksiz muhitini güzelleştiren vücuduna herkes alışıyor, hiçbir hâdise olmuyordu. Fakat kız, Hasan'ın hizmetine de baktığı için arkadaşları durmadan onunla eğleniyorlar, 'Kürt Şeftalisi' ile aralarında neler olup bittiği hakkında bazan rakı içerlerken faraziyeler kuruyorlardı.

Hasan uzun müddet bu şakaların muhayyelesinde uyandırdığı hülyaların ateşli davetine mukavemet ediyor, odasında dolaşırken damarlarında garip bir sıcaklık dolaşmasına sebep olan kızı görmemeye çalışıyordu, Onun kanaatince kız, Albay Muhsin Bey'i seviyordu; çünkü mutfakta çalışırken gördüğü koca kavuklu, çelik gözlü kürt nişanlısı kabil değil onun gençliğini işgal edemez, subaylara karşı bu kadar soğuk ve alâkasız bırakamazdı.

Yavaş yavaş Hasan'la asıl ismi Zeyno olan kız arasında genç ve samimi bir ahbaplık başlamıştı..." (Sayfa 198)

Hepİleri okurlarının incelemede adını andığım üç Adıvar romanını okumak isteyeceklerini düşünerek, alıntıları azaltmak adına özetlemekte yarar var. Bu özette, komutan ve bütün karargâh subaylarının bir eşraf konağındaki mükellef bir düğüne katıldıkları gece, acemi Hasan'ın düğün çağrısına katılamayıp, sıtma nöbeti dolayısıyla karargâhın damında yatıyor oluşunu atlayamayız, Adıvar'ın ve incelememizin kahramanı Haso Çocuk'un dünyaya gelişiyle doğrudan ilintisi vardır bu Diyarbakır damının.

"Kız da düğüne gidecekti, gitmeden onun bir şey isteyip istemediğini soruyordu. Hasan gülerek bir kadeh ruh istedi ve kızın sallanarak gittiğini nabızları ve kalbi daha çok atarak seyretti ve gözleri kapalı gençliğinin olanca ateş ve basitliğiyle ruh rakısını bekledi. Damda gülyağı kokusunu alınca Zeyno'nun ruh getirdiğini anladı. Fakat gözlerini açmadı. Elinde kadeh Zeyno'nun vücudunun insanın içini karıştıran salıntısını düşünüyordu.

– Hesen Bek, ırakı getirdim.

'H'larboğazında takılarak kalın kalın çıkıyordu. Ve bu kuvvetli telâffuziyle beraber vücudundan yayılan gülyağı karışık tarçın gibi sıcak bir kadın kokusu – Gülyağının üçüncü kez anılmasından dolayı kendi adıma özür dileyecekken, neyse ki kokuya tarçın eklendi. B.E– başına sersem ve sarhoş bir tesir yapıyordu.

Gözlerini açmadan elini uzattı, kızın elindeki kadehi dikti, sonra yine kadehi verirken kızın ateş gibi yanan ellerini yakaladı. Kadehin yere düştüğünü ikisi de duymadılar. İki eliyle kızın iki elini tutmuş, kollarını açmıştı; muvazenesini kaybetmemek için geri geri çekilen bu renkleri, kokuları ruh rakısı gibi kürt kızını kaç aydır biriken ihtiras ve arzu ile çekti. Zeyno Hasan'ın üzerine eğilirken iki baş da kırmızı örtünün yumuşak gölgeleri içinde birbirine karıştı. Kızın yanakları alev gibi, kirpikleri kapalıydı. Beyaz dişleri sinirli bir titreme ile bir an çaktı ve hemen dudaklarının ucundaki siyah ben –Bu siyah ben de öyle, tam üçüncü kez. B.E– arasındaki dişlerin yıldırım beyazlığıyla, Hasan'ı çağıran kızıl ağız, kendini Hasan'a verdi." (Sayfa 199)

İncelemede anılan Adıvar kitaplarını hemen edinemeyecek okurlar için, Haso çocuğun dünyaya gelişine yönelik bu satırların "E, sonra?" türünden bir merak uyandırdığından eminim, ne kadar farklı olduğumuzu sansak da televizyonların etki alanlarına girmediğimizi kim söyleyebilir! Haso çocuğun öyküsünün E, sonrası şu, şöyle!

"Evvela Diyarbakır'ın cehennem gibi sıtması kadar yakan bu ilkel aşk, Hasan'ı çok çabuk bıktırdı. Kendisini ilk temaslarda bayıltan, çıldırtan, tarçın gibi, sıcak memleketlerin baharatı gibi kokan ten ona bayramlarda oynarken hamalların hacıyağıyla karışık ter kokularını hatırlatıyordu. Kalabalık yerlerde kuvvetle yayı-

lan bu, ramazan geceleri kokuları arasında unutmadığı istikrahla kaçtığı bir kokuydu. Kızın koyu sıcak yanaklarının daimî alevi şimdi ona âdi bir köylü kırmızılığı gibi geliyordu. Biraz bulanık ve sıcak dakikalarında şaşılaşan siyah gözlerin uzun kirpikleri arasında kendisine bir köpek uysallığıyla bakarken, alelade küfeci çocukların çipil gözlerine benzetiyordu." (Sayfa 200)

Adıvar belki de bu kanıksamayı iyice belirtebilmek için Diyarbakırlı Zeyno'dan her söz edişte, gülyağı kokusuyla, siyah beni defalarca bu yüzden tekrarlamış olabilir. Dönemin Kürt Coğrafyasında, Adıvar'ın kahramanları Zeyno ve anası özelinde Kürt kadınıyla ilgili saptamaları ilginç bulacağınızdan eminim. Zeyno'nun Oğlu romanından aktarıyorum:

"Zeyno gençliğinin ateşine, tutkusuna rağmen, çevresine karşı bir koyun kadar uyan, yumuşak başlı bir yaratıktı. Annesi ne kadar becerikli, ne kadar bir erkek gibi çalışır, dişiyle tırnağıyle bu sert çevrede hayatlarını düzenliyecek yetenekte ise, o, o kadar başkaları hesabına çalışmayı, herkes tarafından emredilmeyi tabii bulan saf, belki de bön bir kadındı. İki gündür karargâha gitmek ve Hasan'ı görmek için yandığı halde, annesinin biraz dumanlanmasına rağmen hala zorba ve sert gözleri altında sinmiş, gözyaşlarını akıtmış, beklemişti. Hala ihtiyar kadının, onu, ikide birde etlerini mosmor yapan bir merhametsizlikle, hatta oklava değneğiyle dövdüğü günler oluyordu. Annesinden üç defa daha fazla kuvvetli olan Zeyno, direnmeyi hiç hatırından geçirmiyordu. Belki Zeyno'nun annesi Perihan nine de, gençliğinde annesinin ve kocasının hükmüne, dayağına kaza ve kadermiş gibi boyun eğmişti. Bu onların henüz isyan etmeyi düşünmedikleri bir devreye gelmişti. Fakat Perihan nine, çok gençken, kocasını kaybedince tek başına hayat mücadelesine atılmış; toprakla, toprak sahibi beylerle, hayatın en basit ihtiyacı için sonsuz emek ve sıkıntı isteyen yıkıcı hayat çevresiyle dövüşerek ihtiyarlamış, pişmişti. Bu binbir zorluklarla dövüşebilen ihtiyar köylü erkeklere üstün bir yargı, bir sağduyu edinmişti. O sağ kaldıkça kızının ve kızının neslinin alınyazılarını yönetmek onun için en doğal bir haktı." (Sayfa 45)

HepİIeri okurlarının Kürt kadını için bir zamanlar yazgı kabul edilen bu konumu, kendi gözlemleriyle zenginleştirip, bir anlama Türk emekçi kadınlarına yönelik çağrışımlara yöneleceklerinden eminim. Gereklidir ve bu kısırdöngünün mahkum edilmesi gerekir.

Kadının yazgı sanılan aşağılanmasını Adıvar şu satırlarla üsteliyor. En yakışıklı Türk erkeği Hasan'ın ardından yas bile tutamamıştır, nişanlısı Haso izin vermez buna.

"Birdenbire iki kuvvetli el omuzlarından tuttu, kaldırdı. Gözyaşları arasında gördüğü Haso, yeni ve başka bir Haso idi. Kocaman Kürt kavuğu üzerinden bir ipek mendil sarkıyor, şalvarının, mintanının göz kamaştıran sarılı allı çizgileri idare ışığında bile parlıyordu. Uzun siyah bıyıkları, yanaklarına düşen siyah kirpiklerinin gölgesi arasında ateşle, tutkuyla ışıldayan siyah gözleri, kavgacı, saldırgan kartal burnu, bu biraz vahşi, biraz gözkamaştırıcı ulusal kıyafeti Haso'ya çok azgın bir anlam vermişti." (Sayfa 48)

"Zeyno, Haso'nun olacaktı: Haso'nun malı, seveceği, öldüreceği, yaşatacağı, kısacası istediğini yapabileceği, bir koyun gibi, inek gibi alınyazısına sahip olduğu malı!" (Sayfa 49)

"Yalnız lâkırdıları karargâha değinince siyah gözleri, hain bir pırıltı ile Zeyno'ya çeviriyor, Kürtçe, Türkçe olanca sövme gücünü harcıyordu." (Sayfa 52)

Adıvar'ın yabancılaştırmak kastıyla tekrarlamakta fayda umduğum vurgusuyla "En güzel bir Kürt kadınıyla yakışıklı bir Türk erkeğinin en güzel yerlerini bu çocukta toplayan doğal seçkinliğin başarılı bir örneği olan Haso çocuk" cephesinde, bu arada neler yaşandı, kitabın 72. sayfasından saptanabilir.

"Çocuk beyninin dumanları dağıldıkça, büyükler tarafından söylenen lakırdıların anlamını anladıkça açıktan açığa kendisinin düştüğü bu sığıntı yerine, Ramazan'ın –Zeyno'nun kocası B.E– bitmeyen zülmune annesinin hayatında geçmiş bir olayın sebep olduğunu öğrenmişti. Ramazan, Perihan nineye bir sobaya, kahpelikten söz ederken Haso çocuğu yedi aylık doğurdu diye kendisine yutturmak istemesinden şikayet eder, kocakarı sustukça, Zeyno ağladıkça o, sesini yükseltir: 'Nerede o keratanın piçi! O çıfıt köpek, domuz yavrusu!' diye bağırarak tahta perdenin arkasına saklanan Haso çocuğu arardı. Sabahları anasının yeşil çanağına süt koyduğunu görürse: 'Zehir zıkkım olsun, haram olsun!' diye çocuğun başına kakar, Zeyno'ya ve Perihan nineye 'Kahpeler, hırsızlar, haramiler!' diye bağırırdı."

Bu bileşkede Adıvar, Haso çocuğun çocuk kalbinde biriktirdiği kinin de bilincinde ve incelemenin ikinci bölümünde değineceğimiz (Şeyh M..)'in müridi olduktan sonra daha da güçlenen bu kini Haso'nun düşüncelerinde şöyle vurguluyor.

"... Diyarbakır karargâhından aynı suretle gezinti yapan beş altı altı atlı subaya rastladılar. Bu Haso çocuğun kalbinde Ramazan'a karşı beslediği kinden daha derin daha gizli bir yarayı deşti. Onun küçük kafasında büyüdüğü zaman haklaşmağa karar verdiği iki düşman vardı: Biri Ramazan'dı; Türk ordusunun şanlı bir çavuşu olduğunu söyleyen Ramazan!

... İkinci tiksindiği yüz, mechul bir subaydı. Ramazan, anasına işkence ederken hep ondan ve pek kaba bir şekilde söz ediyordu. Kimdi, neydi? Bilmiyordu. Herhalde anasının ve kendisinin hayatını cehennem eden bir adamdı ve subaydı."

Adıvar, Haso çocuğun özelinde Kürt coğrafyasında çocukların konumunu genelliyor: Haso'nun yetiştiği köy aleminde, anlayış ve yalnızlık bakımından çocuklarla büyükler ne kadar birbirlerine benziyorlarsa hayatları da birbirlerinden o kadar uzak ve çocuk dünyasiyle büyük dünyası da birbirinden o kadar kesin bir sınırla ayrılmıştı. Çocuklar, orada büyüklerin buyruğuna boyun eğen bir sınıftı."

Adıvar'ın üçlemesinde Kürt-Türk insanına yaklaşımını hızlı bir taramayla öğrenmemizde yarar var. Üçlemenin ikinci kitabı Zeyno'nun Oğlu'nda bu konuyla ilgili daha fazla ipucu bulabiliyoruz.

"... Şimdi bu gözleri, yüzleri ve sözleri durmadan bir taşkınlık anlatan en soylu ve yüksek bir durumdan, birdenbire en kaba öfkeye dönüşebilen değişken tabiatlı adamlar..." (Sayfa 104)

"...Yalnız huy bakımından Kürtlerin ateşli tavırlarını, gürültülerini, çabuk değişen hallerini yadırgıyor..."

...Süslü paçaları renk renk iki Kürt, iki büyük hayvanı ahıra götürüyorlar; hâlâ Hamidiye alayı süvarilerinden kalma üniformasıyla uzun boylu, uzun siyah bıyıklı eski bir Kürt subay, kürtçe olarak seyislere bağırıyor..." (Sayfa 90-91)

"... Çadırlar, renk renk esvaplariyle iri boylu, heybetli pozlu, ateşli siyah gözlü kürtler..." (Sayfa 92)

"Küçük çekişmeler, tutkular, birbirlerini öldürmeden bırakmayacaklarını sandıran boğazlaşmalar ve bu boğazlaşmaların nasıl ve niçin olduğu anlaşılmadan canciğer bir hale dönüveren belirlemeler..." (Sayfa 110)

Kürt insanının günümüze dek yitirmediği kimi özellikleriyle sergilendiği bu alıntılardan sonra, Adıvar'ın Türk insanıyla ilgili saptamalarını da hemen buraya kaydetmeliyiz:

"Aslında Türk ordusunda çavuş olabilen her erkeğin mutlaka Anadolu ülkesinde çevresine üstün, maddi manevi komuta ve yönetme becerikliği vardır. Doğuştan zekası yok ise mutlaka yürekliliği, gösterisi, dediğini zorla, kahırla yaptırabilecek ya bazu, ya da kurnazlık yeteneği taşır. Onlar ister kışlada, ister köy kahvesinde olsun dünya olaylarından, siyasetten, yüksek dedikodudan yetki ile söz ederler. Kendisini dinleyenler askerse, onlara söz düşmez, köy halkı ise mutlaka çavuşun onlardan fazla kişisel ve genel dünya bilgileri vardır." (Sayfa 51)

Türk ve Kürt insanının belki de en ortak yanı, çavuş zihniyetine değindikten sonra, Haso Çocuğun hamisi "Şaban amice" ile ilgili anlatım, Türk ve Kürt halklarımız açısından ilginç bulunabilir.

"Şaban büyük babası Kemah'dan (K...) köyüne göçmüş bir Türk ailesindendi ve Doğu Türklerinin sessizliğini, tatlılığını –ana tarafından ateşli bir Kürt kanı almış olmasına rağmen– tabiatında muhafaza etmiş, küçük ve zayıf şeylere maddi, manevi kuvvetli erkeklerin hissettiği şefkatle, himaye ile dolu bir adamdı." (Sayfa 54)

Şaban amicenin yarı Türk yarı Kürt kanı bu konuda tam bir örnekleme sayılmazsa Adıvar'dan bir de Türk eri tanımı alalım; Hücum Tabur komutanı Hasan Bey'in emireridir kendisi ve adı Durmuş. İstanbullulaların Diyarbakır'da düzenledikleri kıyafet balosunda, konukların palto ve bastonlarını almak türünden bir vazifeyle görevlendirildiği sırada romana girer.

"Türk erinin yaratılıştan ağırbaşlılığiyle merakını hiç belli etmeyen Durmuş, Türkiyenin tarihini, eski ve koca ülkede yaşayanların kıyafetlerini tuhaf hatta hoş bir ilgi ile seyretmeğe başlamıştı..."

"... Durmuş'a hepsi tanıdık ve sevimli geliyor, fakat durgun yüzü, saygılı tavrı arkasında ilgisini saklıyordu."

Bu alıntılarda Türk erinin yaratılıştan ağırbaşlılığı, durgun yüzü, saygılı tavrı, merak ve ilgisini gizleyişini öğrenmiş olmak bize yetiyor, emir ve komuta zinciri için doğrusu bulunmaz bir nimet! Yüzyıllardır ölüme ve öldürmeye kolaylıkla götürülebilmenin gizi burada yatıyor olmalı.

Haso'nun Hasanlaşması öyküsünde kişiler aşağı yukarı belirmiş, çelişki ve taraflar bir ölçüde netleşmiştir. Yerimiz elvermediği için, Hepİleri okuyucusuna, "E, peki sonra?"yı öğrenebilmek için bir ay beklemesi gerektiğini söylemekten başka çaremiz yok, bu süre içersinde, Adıvar'ın değinilen üç kitabının okunmasını öneririm. Bendeki kitaplardan notlarsak, Kalp Ağrısı, Remzi Kitabevi 1970 baskısı, yenilenmiş olması mümkün, Zeyno'nun Oğlu da Remzi Kitabevi 1967 çıkışlı, Tatarcık ise Atlas Kitabevi yayımlanma yılı yerine onbirinci baskı denmekle yetinilmiş... Hepİleri okuruna, bu kitapların Kürt-Türk meselesine, yenilerde ve yalan yanlış ve bilhassa kekeme bir mahcubiyetle değinenlerden çok daha yeterli ve öğretici olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Bir süre sonra furyaya dönüşecek Kürt sorunu romanlarına karşı kendilerini en iyi koruyabilmenin yollarından biri de, Adıvar'ın Haso üçlemesini okumak olmalı. Gelecek sayıda Haso'nun Hasanlaşmasını sürdürürken, konuyu kaynağından tanımış olmanız sizleri bu incelemeyle de daha yaratıcı bir diyaloğa yöneltecektir ■

İdeolojilerin Dünya Savaşı

Yalçın KÜÇÜK

Doğu-Batı ekseninde, bizim kendimizi Batı'ya yerleştirme tutkumuz ve Rusya'yı ise, doğuluların batılı ve batılıların doğulu görmesi türünden bazı karışıklıklar olmakla birlikte, insanlığın savaşları bu eksen üzerindedir ve hücumlar hep karşılıklı olmuştur. Batılıların, bu açıdan, Sovyet komünizmini de, bir "Doğu despotizmi" olarak görmeleri ve buna savaş açtıklarını ilan etmeleri ilginç bir noktadır; şimdi görünen, savaşın yine bir Batı-Doğu ekseninde çıkması ihtimalidir.

"Prof. Dr. Ergün türkcan'a Armağan"

Hem dil oyunlarına ve hem de paradokslara bir düşkünlüğümüz var; bu nedenle de, paradoks içeren dil oyunlarına kolaylıkla tutuluyoruz. Bu bir insanlık zaafıdır ve reklamcılık mesleği biraz da bu zaaftan yararlanma demek oluyor; paradoksal dil oyunları, reklamcılara hep zenginlik kapılarını açıyor. "Perde" hep sıcaktır, tül kadar kolay dalgalanır, "demir" ise hem soğuk ve hem de dağlanma'nın zıddı bir imajla yüklüdür, belki de bu yüzden, çağımızın önde gelen gerici devlet adamlarından Churchill'in "demir perde" sözü, kolaylıkla ve son derece büyük bir sirkülasyon kazanabiliyor. Aynı biçimde, bütün dillerde neredeyse "ateş açmak" ile "savaş başlatmak" özdeştir; öyleyse, ancak paradoksa eğilimli bir akıl, bir "soğuk" savaşa, böylesine bir manie ile bağlanabiliyor. Gerçekten, adını ancak spesiyalistlerinin hatırladığı bir teknokrat-püblisist'in ağzından çıkan "cold war" sözünün bu kadar kolaylıkla kabul edilmesini ve bilimsel çalışmalarda da, "soğuk savaş" tamlamasının bir bilimsel kategori olarak kullanılmasını, ancak dil oyunlarına düşkünlüğümüz ile açıklayabiliyoruz.

Yerinde bir kabul mü? Sözcüklere ve özellikle bilimsel kategorilere karşı titizliğimi bilenler için, "soğuk savaş" deyişinden önemli ölçüde rahatsızlık duyacağımı tahmin etmek zor olmamalıdır; bende hep bir Tahtakale jargonu izlenimi bırakıyor ve beni itiyor, ancak burada tartışmak istemiyorum ve önemli bir mutsuzlukla da olsa, tarih ilm'de büyük bir zaaf olarak görsem de, zaman zaman kullanmaktan geri kalamıyorum. Yalnız, öyle sanıyorum, dünyada ve ülkemizde bu savaşın çıkışını araştırdığım önceki çalışmalarımda [1] savaş kışkırtıcılarının hep bir "üçüncü savaş" arayışı içinde olduklarını kaydetmiş bulunuyorum. İlginçtir, yakın zamanda yayınlanan bazı önemli belgeler ve çalışmalarda, "üçüncü savaş" deyişi kullanılıyor. Bunlardan birisi, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanlığı arşivlerinden ancak doksanlı yılların başında çıkarılan, zamanın Washington'daki Sovyet Büyükelçisi Novikov'un, Moskova'ya gönderdiği, zamanın Sovyet Dış İşleri Bakanı Molotov'un bazı bölümlerinin altını çizerek okuduğu, Kennan'ın "ünlü" uzun telegrafı kadar açıklayıcı, telegrafı'dır; Ambasador Novikov, 1946 yılında, Washington'dan Moskova'ya gönderdiği raporunda, Amerikan devlet adamları ile basının büyük bir

anti-sovyet kampanya içine girdiklerine işaretle, talk about a "Third War", bir "Üçüncü Savaş" lafı'nın çok arttığını kaydediyor.(2) Öte yandan Hobsbawm da, son çalışmasında, İkinci Dünya Savaşı biter bitmez insanlığın, çok ayrı özellikleri olsa da, "haklı olarak bir Üçüncü Dünya Savaşı sayılabilecek" bir savaşın içine atladığını yazıyor (3); bu nedenle; reklamcı diliyle "soğuk savaş" denilen sürece, aslında bir dünya savaşı gözüyle bakmakta yarar var. Belki sayısı tartışılabilir ve belki de dünyada bu tartışmayı sadece ben yapıyorum; çünkü görebildiğim kadarıyla, bizlerin tarihinde ayrı bir öneme sahip 1853-1856 Kırım Savaşı, bir dünya savaşı olarak adlandırılmaya, pek layıktır. Öyleyse, üzerinde durduğumuz, "Dördüncü Dünya Savaşı" olmalıdır; yalnız bu tartışmayı, planlarımın imkanı ölçüsünde başka bir çalışmaya bırakarak ve burada çok daha basit bir tartışmayı açarak, bilim dünyasında, ele aldığımız sürece "Dünya Savaşı" demenin yerinde olacağını düşünüyorum.

Çok daha basit tartışma ise şudur: Peki güzel de, bu sürece, gerçekten savaş demek, doğru mudur? "Savaş" sözcüğünün başına "soğuk" sıfatını getirdiğimizde, bilinç altında, soğuk olduğu için, normal savaşın bazı koşullarını içermemesini önceden kabul etmiş oluyoruz ve böyle bir soruyu akıl edemiyoruz; halbuki şimdi, bu soğuk savaş'ı, Kürtçe ve Farsçası, Cenk-e Serd, normal savaş rütbesine çıkardığımız için, bu soruyu ortaya atmaktan kurtulamıyoruz. Soru şöyledir: "Soğuk Savaş" gerçekten savaş mıdır? Bu sorunun cevabı ise çok daha zordur ve sırrı, başka bir soruda yatıyor; peki, savaş nedir? Tartışmamız şimdi buradadır ve ilk bakışta, kabul etmeliyiz, çok zor bir yerdedir.

Ancak zorluk, çok zaman pratik'tedir ve teori ise, müthiş bir görüş kolaylığı'dır. Pratiğin karışıklığı karşısında, savaş teorisi düzleminde çok büyük zenginliğe sahibiz; Prusyalı General von Clausewitz'in savaş üzerine yazdıkları ve yazılarında sergilediği soyutlama kapasitesi, ancak Machiavelli ile karşılaştırılabilir; General, savaş pratiğini kristal yasalara dönüştürebiliyor. Clausewitz, çok yerinde bir yaklaşımla, savaşı, çok büyük ölçekli bir düelloya benzettikten sonra, savaşın taraflarını, sürekli hamle ve oyunlarla, birbirini mukavemet edemez hale getirmeye çalışan güreşçiler olarak da algılayabiliyor. Bu benzetmeler, eninde sonunda bir tanım içindir; Clausewitz, "bu yüzden savaş, muhasımımızı, kendi irademizi icra etmeye zorlama amacını taşıyan bir şiddet eylemidir" diyor.(4) Savaşın, eninde sonunda hedefi, Prusyalı General'in çok güzel formülasyonuyla, "düşmanı, zorla, irademize tabi kılmak" oluyor; bu son derece teorik ve aynı ölçüde ikna edici tanıma göre, üçüncü dünya savaşı, tam anlamıyla bir savaş'tır. Bu son savaşta, bir taraf diğer tarafa kendi iradesini dayatmıştır ve kabul ettirmiştir.

Von Clausewitz, savaşın yakın, "immediate object", hedefini de tanımlıyor; bu, "düşmanı silahsızlandırmak" olmaktadır ve dolayısıyla, "dezarmeman" bir husumet oyununda, doğrudan hedeftir. Nasıl? Düşmana silahsızlanma irademizi kabul ettirebilmemiz için, düşmanı, silahsız kalmaktan daha kötü bir duruma düşürmemiz gereklidir; muhtemelen bu savaşta, Rusyalılar, sosyalizmi kurmuş olmaktan utanır bir hale getirilmişlerdir. Rusyalılar'ın içine sokuldukları ruh durumu ne olursa olsun, bu savaşta da, taraflardan birisi, zaman içinde her türlü silahını bırakmaya ve her cephede silahsızlanmaya itilmişlerdir; öyleyse, bu kriterlere göre de, içinden geçtiğimiz süreç, tam bir savaş'tır.

Prusyalı General'in, savaşın teorik çözümlemesinde ancak dahiyane bir parlama ile açıklanabilecek bir önermesini daha kaydetmek istiyorum; "but action in War is divided into two forms, attack and defence" (5) diyor, hücum ve savunma'nın, savaşın iki formu olduğunu kaydediyor. Bu son savaşta, sonunda kazanan taraf, savaş biçimlerinden savunma'yı "çok başarıyla" ve sık sık kullanmış ve bunu sık sık hücuma dönüştürebilmiştir. Elde ettiği sonuçta, bunun payı büyük'tür.

Savaş kavramında, tartışmamızı yerleştirebileceğimiz bir aydınlığa kavuştuktan sonra, başka bir soruya yönelmek durumundayız; Üçüncü Savaş, nasıl ve ne zaman başlıyor, şimdi buradayız. Kuşkusuz, klasik savaşlarda bir ilân vardır, böyle sorulara cevap bulmada kolaylık sağlıyor, ancak burada bunu göremiyoruz. Belki de bu eksiklik nedeniyledir; daha sonraki tarihçiler, o sıralarda Moskova'da Amerikan Elçiliği'nde charge d'affaires George Kennan'ın, Washington'a gönderdiği bir telegrafik raporu, daha sonraları "Long Cable" adıyla ün kazanıyor, bir tür savaş ilânı olarak görme eğilimi sergiliyorlar. Amerika'da meslekî bir dergide "X" imzalı, Kennan makalesi de buna ekleniyor; ancak, Soğuk Savaş'ın sonunda, araştırıcıların, Londra ve Moskova arşivlerinde, iki "Uzun Telegraf" daha bulduklarını görüyoruz. Bunlardan birisi, yukarda sözünü ettim, Washington'daki Sovyet Büyükelçisi Novikov'un, 1946 sonlarında, Moskova'ya gönderdiği rapordur; arşivlerde, zamanın Dış İşleri Bakanı Molotov'un önemsediği yerlerin altını çizdiği nüshanın bulunması, bu önemli belgenin önemini bir ölçü daha da arttırıyor. Mantığı diğerlerin-

den çok farklı olan Novikov'un telegrafından söz etmeyi ileriye bırakıyorum; Kennan'ınki 1946 Şubat ve Büyük Britanya'nın Moskova'da charge d'affaires'i, maslahatgüzar'ı, Franck Roberts'in, Mart 1946 tarihli, üç bölümden ibaret uzun cable'ını birlikte ele almayı öneriyorum. Türkiye ve İran'ı kendi nüfuz bölgesi bilen, angaje Londra ile Truman Doktrini öncesi 1920 yıllarındaki ölçüde olmasa bile hâlâ bu bölgede bir angajmana karar verememiş Washington'un sorunlarından çıkan bazı vurgu farkları ve her zaman olduğu gibi İngilizler'in üstün entellektüel düzeylerinin damgaları bir kenara konacak olursa, Kennan ve Roberts telegraflarını aynı tornadan çıkmış saymak mümkündür. Büyükelçilerin, istişare için kendi başkentlerine gittikleri bir sırada, bu iki işgüderin birbiriyle çok yakın bir tartışma düzeni kurabildiklerini düşünebiliyoruz. Bu nedenle, bu iki raporu, tek saymak ve öylece çözümlemek yerindedir.

Kuşkusuz, materyalist felsefe, her zaman iki bürokrata, ne kadar yetenekli olurlarsa olsunlar, bir yeni dünya savaşını başlatma rolü yüklemeye engeldir; yine de, bu iki bürokratik rapor, akademik açıdan çok verimli bir tartışmaya başlangıç işlevi görebilecek durumdadır. Üçüncü Dünya Savaşı'nın ya da İdeolojilerin Dünya Savaşı'nın başlangıç önermelerini çözümlemeye bunlarla başlamak durumundayım.

Bir: Her iki raporda, ilk göze çarpan nokta, daha sonra savaş süreci içinde, çok büyük bir üniversiter ve basın hücumuna malzeme olan, Sovyet ekonomisi ve düzeninin yıkılacağı veya yıkılmak üzere olduğu yolunda hiçbir saptama bulunmamasıdır. Roberts ve Kennan, Sovyetler Birliği'nde hem ekonomik ve hem de rejim planında hiçbir sorun görmüyorlar ve sistemi, dinamik ve uzun ömürlü buluyorlar; telegraflarının açıkça veya dolaylı olarak ileri sürdüğü politika önerileri de bununla uyumludur. Çünkü Sovyetler Birliği'ne karşı çok uzun erimli bir mücadele öneriyorlar; yakın zamanda yıkılması ihtimali akıl dışıdır.

Daha da şaşırtıcı olan, her iki diplomatın, nerede ise, Sovyetler Birliği'nin komünist olmadığını düşünmeleridir. Kennan şunları kaydedebiliyor: "We here are convinced that never since termination of civil war have mass of Russian people been emotionally further removed from doctrines of Communist Party than they are today." Kennan'a göre, Rusya halk kütleleri, Komünist Partisi doktrininden çok uzaklaşmışlardır ve bu, ancak, İç Savaş'ın sonundaki uzaklaşmayla karşılaştırılabilecek durumdadır. Robert ise şu değerlendirmeyi, Londra'ya gönderiyor: "Basically, the Kremlin is now pursuing a Russian national policy, which does not differ except in degree from that pursued intothe past by Ivan the Terrible, Peter the Great or Catherine the Great:" (6) İngiliz İşgüder'e göre de, Sovyet politikası, komünist değil, Rus nasyonalist çizgidedir ve Müthiş İvan, Büyük Petro ve Büyük Katerina'nın izlediği yoldan gitmektedir.

İlk Bakışta son derece şaşırtıcı görünebilir; bu şaşırtıcılık içinde, bu değerlendirmenin, iki teknisyen-bürokrata ait fantaziler olduğuna karar verip bir kenara atmak da mümkündür. Çünkü, von Hayet adında bir Alman, yalnızca üniversitelerin birinci sınıfında verilen iktisat derslerini özetleyerek, Sovyet ekonomisinin iflasa mahkûm olduğunu ileri sürdüğü için, ömrünün ileri bir çağında, Nobel İktisat Ödülü'ne layık görülebilmiştir. Ayrıca, ülkemizin ilk sovyetolog'u sayıldığım için, sovyetolojideki gelişmeleri de izleyebiliyordum; Soğuk Savaş ile birlikte, Sovyet dünyasını inceleyen disiplinlere verilen isim olan sovyetolojinin üç dönemden geçtiğini görebiliyoruz. Uzun süre, Batı dünyasındaki Sovyet uzmanları, eninde sonunda, Sovyet ekonomisinin iflas edeceğini ve yakında da iflas etmek üzere olduğunu kanıtlamaya çalıştılar; en yeni ve en parlak kanıtı verebilenler, en fazla ödüllendirildiler. Daha sonra, iflas gelmeyince, sovyetoloji, aslında iflas etmesi gereken bir sistemin, neden iflas etmediğini göstermeye çalışan araştırmaların baskınına uğradı, klasik iktisat da kapitalist düzeni katastrof final'a mahkûm ettiği için, sovyetolojinin yakın olduğu iktisat disiplininde, çöküntüyü erteleyen mekanizmalar üzerinde düşünmenin bir geçmişi ve bir antreman dönemi vardır, sovyetologlar, bu ikinci aşamada, bu mirastan yararlanıyorlardı. Öte yandan

Sovyet tarafının politikalarının, muhasımını, kendi iradesi üzerinde kuvvet uygulamaya özendirdiği sonucuna ulaşabiliyoruz. Mahabad'da Gazi Muhammed'in asılması ve Küba'da Amerika'yı vurabilecek füzelerin sökülmesi, Sovyetler Birliği'nin muhasım tarafın iradesini kabule ne kadar yatkın olduğunu göstermesi açısından spektaküler iki vaka durumundadır.

tam Sovyet düzeni çökerken, üçüncü aşamadır, özellikle sosyetolog iktisatçılarda, Sovyet ekonomisinin başarılarını yazma ve çökmeyeceğini vurgulama bir yeni moda olmak üzereydi; bu da bir paradokstur, Sovyet düzeni, Amerikan uzmanlarının, çok uzun yaşayacağını tahmin ettikleri bir zamanda çökmüştür.

Buna karşılık, geçerken kaydetmeliyim, düzenin çöküşünden hemen önce, Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Çözülüşü çalışmamda ipuçlarını verdiğimi sanıyorum, Amerikan stratejilerinin, Sovyet Düzeni sonrası üzerinde zihin egzersizleri yapmaya başladıklarını görebiliyoruz. Sistemin sağlam ayaklar üzerine oturduğu saptamasıyla başlayan bir uzun savaşın sonunda, sistemin sonunun yakın olduğunu görenler var; her ikisi de yönetimin içindedir.

Bir uyumsuzluk mu var; ön plana çıkarmak istediğim nokta da burada düğümleniyor, bundan yedi yüz yıl kadar önce yazılmış bir kitabın adının "Moğolların Gizli Tarihi" olması, beni çok düşündürmüştür. Bugün, dar anlamda anlaşılmamak koşuluyla, her yönetimin bir gizli ideolojisi olduğuna inanmak durumundayım; daha açık olarak söylenecek olursa, her yönetimin ideolojisi, kütlelere sunulanlar kadar vülger ve çarpık değildir; her yaşayan sistemde, birisi kütleler için ve diğeri yönetenlere, iki tarih ve ideoloji görülüyor. Osmanlı düzeninde, örnek olsun, Sultanların ve şehzadelerin, Aşıkpaşazade tarihini hiç de ciddiye almadıklarını düşünebiliyorum; Aşıkpaşazade belki bir halk türküsüdür ve yönetenler, başka bir biçimde yetiştirilmek zorundadırlar. Modern Türkiye'de de bunun böyle olduğunu biliyorum [7], dolayısıyla, bu iki akademik eğilimli diplomatın yazdıklarının, değerlendiren yöneticiler cephesinde, hiçbir tepki yaratmadığını düşünebiliyorum. Savaş'ın başında, Sovyet sisteminin hemen çökeceği ideolojisi, halk için, bu amaçla, üniversiteler ve basın içindir; buna karşılık, savaşın başında, Sovyet ekonomisi ve düzeninin pek sağlam olduğu konsepsiyonu ise, yönetenlerin kullanımına yöneliktir. Bir uyumsuzluk değil, ideolojilerin compartimention'u söz konusudur.

İki: Mesleğin sevdiği jargonu kullanarak anacak olursak, bu iki "Uzun Telegraf", aynı ölçüde önemli ve daha büyük ölçüde şaşırtıcı bir değerlendirmeyi daha içeriyor; iki akademik eğilimli diplomat, Sovyetler Birliği'nin kesinlikle mütecaviz bir düzen olmadığını, ısrarla, belirtiyorlar. Kennan, "Soviet power, unlike that of Hitlerite Germany is neither schematic not adventuristic" diyor; bir sıcak Savaş'tan yeni çıkıldığı için bütün karşılaştırmalar Almanya'ya göre yapılıyor ve Amerikalı diplomat, bu karşılaştırma ile, Sovyetler Birliği'nin hiçbir biçimde şematik ve hiçbir zaman da maceracı olmadığını yazıyor. Roberts, işaret ettiğim üzere, her zaman daha sofistike bir analiz sergiliyor ve şunları, telegrafına koyuyor: "Although Soviet Russia intends to spread her influence by all possible means, world revolution is a larger part of her programme and there is nothing in internal conditions within the Union which might encourage a return to the old revolutionary traditions." [8] İngiliz maslahatgüzar, a, Sovyetler'in nüfuzunu genişletmek istediğini, b, ancak dünya devriminin artık Sovyet programında olmadığını, c, Sovyet düzeninin içsel yapısının, devrimci geleneklere dönmek açısından hiçbir özendiriciye sahip olmadığını, net olarak yazıyor. Bu tema, her iki Uzun Telegraf'ta birkaç kez vurgulanıyor ve tekrarlanıyor. Sosyalist Devrim'in, söz uygunsa, Vatikan'ından, İngiliz ve Amerikan keşif kollarından, Londra ve Washington'a gönderilen mesajlar, Sovyetler Birliği'nden hiçbir türde bir aggression'un beklenmemesi yönündedir.

Yöntemle ilgili bir noktaya işaret etmek durumundayım; Soğuk Savaş'ın bu iki temel belgesinde, bunları görmek ve yazmak, benim bilgime göre, en kibar sözcükle moda veya önemli değildir. Bu belgeleri okuyanlar, benim gördüklerimi belki görmüyorlardır ve belki de, gördüklerini yazmıyorlar; benim görmem ise, benim önceden buna benzer bir değerlendirmem olmasından kaynaklanıyor ve bu nedenle, insanoğlunun, gözüyle değil hep aklıyla gördüğünü tekrarlamaktan kendimi alamıyorum. Bir adım daha ileri atarak, yöntem çözümlemesini, kişisel düzlemden toplumsal plana çıkarabilirim; ülkemizde, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin bozulması tartışması, son derece şiddetli olmuştur ve bozulmayı, 1956 yılındaki Yirminci Kongre ile başlatan Enver Hoca ve Başkan Mao severlerle Sovyetler Birliği'ne hep dost ve bir bütün olarak destekleyen, Stalin'i sadece büyük kurucu yanıyla değil, aynı zamanda ihmal edilemez bozucu pratikleriyle de önemseyen, bizler arasında sert bir entellektüel mücadele yaşanmıştır. Sovyet Sistemini, kökten reddetmeden, Sovyetler Birliği'nin, 1956 yılından çok önceleri, dünya devrimini geriye attığı ve egoist bir düzene dönüştüğünü düşünenler için, bu iki diplomatın saptamaları şaşırtıcı olmayabiliyor ve başkalarının göremediklerini, aklımızla baktığımız için, görebiliyoruz.

Bu yöntem parantezinden sonra devam edebiliyorum; Sovyetler Birliği'nin artık hiçbir risk almadan mevcut kazanımlarını korumaya en büyük öncelik veren bir düzene dönüşmesi kabul edilse bile, İkinci Dünya Savaşı sonunda, Büyük Britanya ve Amerika

Birleşik Devletleri'nin, İran Azerbaycanı'nda Sovyet özendirmesiyle otonom devlet kurulduğu ve bunun Kürt halkının yoğunlukla yaşadığı Mahabat'ta tekrarlandığından haberdar ve bundan rahatsız olduklarını biliyoruz. Ayrıca, bu raporlardan da anlıyoruz, Sovyetler, bir yandan, Ankara'ya, Londra bağlantılarını gevşetmesi yolunda dostane diplomatik demarşlar yaparken, diğer yandan, Gürcü ve Ermeni gazeteler, bir toprak düzeltmesinden ısrarla söz ediyorlar; Moskova'daki Amerikan Büyükelçiliği bunları hiç önemsemiyor ve buna mukabil, İngilizler, rahatsızlık noktaları olarak kaydediyorlar. Moskova, bunları niçin yapıyor?

İki diplomat bu soruya çok ayrıntılı cevap veriyorlar; Roberts, bu sözcüklerle olmasa bile, Sovyetler Birliği'nin bulanık suda balık avladığını anlatmaya çalışıyor. "Uluslararası durumun bu akışkan durumunda" Sovyetler Birliği'nin kendisi için maksimum getiri peşinde olduğunu ve tehdit yoluyla, "bizi kendisiyle yeni işbirliğine zorlamak" istediğini yazıyor; bazı ödünler karşılığında geri adımlar atmak üzere ileri çıkışlar yaptığını öne sürüyor. Kennan'ın formülasyonu ise hep hatırlanmaya değer; Amerikalı diplomat, Sovyetler için, "it does not work by fixed plans, it does not take unnecessary risks", belirli planlarla çalışmaz ve gereksiz riskler almaz, değerlendirmesini yapıyor. Bu kadar değil, daha ağır ifadeler de var; mantıktan anlamaz ve kuvvetin mantığına duyarlıdır, dedikten sonra kolaylıkla ricat ettiğini ve "when strong resistance is encountered at any point", güçlü bir mukavemetle karşılaştığı her noktada geri adım attığını ısrarla belitiyor. Bütün bu değerlendirmeler, Sovyetler Birliği'nin devrimci açılımları programından çıkardığı değerlendirmesiyle birleştirildiğinde, Batı dünyasının İkinci Dünya Savaşı sonrasında bazı Sovyet çıkışlarından fazla rahatsız olmaması gerektiği anlamına geliyor.

Öyle mi; gerçekten, Sovyetler Birliği'ne komşu bölgelerde, yeni cumhuriyet ya da "Sovyet" denemelerini yalnızca bir manevra saymak mümkün mü? Bunun, şu anda bizler için olduğu kadar zamanında Amerikan karar mekanizması için de ciddi bir soru olduğundan hiçbir kuşku bulunmuyor, Kürt Mahabad Cumhuriyeti ile ilgili iki önemli araştırmanın da Amerikan diplomatları tarafından yapılması, bu yorumumuzu, doğruluyor. Bir başka incelememde [9] bu konudaki iki araştırmadan birisinin, Mahabad'ı bu tarihsel oluşum zamanında da ziyaret etmiş olan Büyük Roosewelt'in yeğeni askerî ateşe Roosewelt jr'ın, The Kurdish Republic of Mahabad başlığıyla, Middle East Journal'ın Temmuz 1947 tarihli sayısında yayınlanmasına ve ikincini, diplomat Eagleton jr'ın 1962 Nisan ayında kitap olarak çıkarmasına dikkat çekmiştim; çalışmaların tamamlanmalarıyla yayınlanmaları arasında bir zaman aralığı olduğu da hesaba katıldığında, birincisinin Truman Doktrini ve ikincisinin Küba Ablukası'nın pişirildiği zamana denk düşmesi önemlidir. Mahabad'a, Gazi Muhammed'in, Çuar Çıra, Kürtçe, Dört Işık Meydanı'nda, dans une uniforma militarie de style sovietique, [10] sovyet usulü bir üniforma giymiş halde, miniskül Cumhuriyeti'ni ilanından bir süre sonra, Batılıların baskısıyla, Sovyet birliklerinin, İran Azerbaycanı'nı terk etmesi üzerine, aynı yerde asılması, Kürtler için acı, ancak Amerikalılar için öğretici oluyor, öyle anlaşılıyor. Bu uzun savaşta, Amerikan açısından büyük cüret sayılabilecek bu iki provokatif eylemde, Truman Doktrini ile Amerika nüfuz alanı, Sovyetler ile sınır Türkiye'ye kadar uzatmış oluyor ve Küba Ablukası ile ise, kendine yakın bir coğrafyada önemli füzeler de bulunduran bir sosyalist varlığa kastediyor, Moskova'nın tepkisi, nitelik olarak, Gazi'nin Çuar Çıra Meydanı'nda sallanan cesedini seyir ile özdeştir. Mahabad'ın hikayesinin, bu iki diplomatı haklı çıkardığı kesindir, Uzun Telegraflar çekildiği zaman pek miniskül Kürt Cumhuriyeti ilân edilmiş, ancak henüz trajik sonu gerçekleşmemiştir; bu nedenle, Truman Doktrini'nden önce hızlı bir biçimde bir "case study" olarak ele alınması ve Küba çıkartması'ndan önce de daha soğukkanlı bir analize tâbi tutulması normaldir.

Soğuk Savaş, habis bir virüs olarak gördüğü komünizmin gelişini önlemek için, kendisini kir batağına dönüştürme sürecidir. Kir batağında insanların, komünizmi istemeyeceğine inanılmıştır. Bu ideolojilerin dünya savaşı, aslında bir kirlenme yarışıdır.

Eğer bu ikinci noktayı, General Clausewitz'in teorisi ışığında yeniden formüle edecek olursak, Sovyet tarafının politikalarının, muhasımını, kendi iradesi üzerinde kuvvet uygulamaya özendirdiği sonucuna ulaşabiliyoruz. Savaş'ın ilânının hemen başında bunun önemli bir zaafiyet işareti olduğunu kabul etmek ge-

rekiyor. Mahabad'da Gazi Muhammed'in asılması ve Küba'da Amerika'yı vurabilecek füzelerin sökülmesi, Sovyetler Birliği'nin muhasım tarafın iradesini kabule ne kadar yatkın olduğunu göstermesi açısından spektaküler iki vaka durumundadır.

Üç: İki maslahatgüzar'ın Uzun Telegraflarından çıkarabileceğim üçüncü saptamanın uzantıları, bu incelemenin sınırlarını aşabilir; ancak ben yine de bu sınırlar içinde kalmaya özen göstermek istiyorum. Roberts, Sovyet dış politikasının temelinde, hattâ tümüyle Sovyet politikası'nın dibinde, "ulusal güvenlik" kaygısının yattığı düşüncesindedir, "national security is, in fact, at the bottom of Soviet, as of Imperial, policy"; Roberts'e göre, "Rusya halkı ve yöneticileri, kökünü Rusya tarihinin derinliklerinde bulan, bir ortak korku ile birbirine bağlanmıştır", "the rulers and people of Russia are united by a common fear" ve hem bu korkudan bir türlü kurtulamamaktadır ve hem de bu konuya pek duyarlıdır. "Duyarlı" sözcüğünü ben kullanıyorum ve zaman zaman nörotik davranışları anlatıyor; ayrıca, Roberts'in anlatımında yer almayan bu kelimeyi Kennan, kendi telegrafına yerleştiriyor. Kennan, "at bottom of Kremlin's reorotic view of world affairs is traditional and instiotive Russian sense of insecurity" (11) diyor; Kennan'a göre, Kremlin'in dünya sorunlarına nörotik yaklaşımının altında, geleneksel ve içgüdüsel Rus güvensizlik duygusu yatıyor. Bu, Kennan'ın, Sovyet ve Amerikan ilişkilerine bakışının da beliryicisi durumundadır; bir yanıyla, Soğuk Savaş'ın başlatıcısı sayılan Kennan'ın, Truman Doktrini türü yaklaşımlara ve son zamanlarda Washington'un Ukrayna ile çok yakın ve askerî ilişkiler kurma projelerine (12) tepki göstermesi, bu temel doktrininden kaynaklanıyor. Kennan, Sovyet tarafına, nörotik bir güvensizlik içgüdüsü yakıştırdığı için, Sovyetler'in bu zayıf yanlarının tahrik edilmesinden kaçınılmasını ısrarlı tavsiye ediyor; Kennan'a göre, Truman Doktrini ve Ukrayna bağlantıları aşırı tahriklerdir. Başka bir incelemede işaret ettim, Hobsbawm, yeni, "Uçlar Çağı" kitabında, Truman Doktrini adıyla sergilenen bu büyük Amerikan provokasyonu ile ilgili olarak, Moskova'nın de facto tepkisizliği karşısında şaşkınlığını ifade ediyor.

Gerçekten böyle midir, gerçekten Sovyet düzenini anlamada bu güvensizlik içgüdüsü işe yarıyor mu? Uluslararası ilişkilerin ötesinde, Sovyet sisteminin en güçlü olduğu zamanda, bir zamanlar, Fransa'da, Komünist Partisi üyesi Picasso'nun resimlerine, absürd sanata, felsefe düzleminde pek çok yeni arayışa, Kuantum Fiziği'nin felsefi uzantılarına, zaman zaman mahkûmiyet ölçüsünde sinirli davranmayı, ben de,

Stalin'in ölümünden sonra Malenkov ile ittifak yaparak yönetimi eline geçiren Beria'yı tam bir Garbaçov önceleyeni olarak görüyoruz.

güvensizlik duygusuyla açıklama eğilimindeyim; güvensizlik sendromunun, bu incelemenin sınırlarını aşan boyutu, işte buradadır. Bunu geliştirmeye yerimiz imkân vermiyor, ancak aynı sendromu, sadece uluslararası ilişkiler düzleminde ele alacak olursam, Beria'dan ve trajik sonundan söz etmemiz kaçınılmazdır.

Sanıyorum, konumuzla ilgili daha önceki çalışmalarımın birisinde, Beria'dan, "Garbaçov'dan önce gelen Garbaçov" olarak söz ediyordum ve böyle bir değerlendirme, klişe Beria imajına ters düşmekle birlikte, ben de, en azından benim ulaşabildiğim kaynaklarla, bu görüşümü yeteri ölçüde ortaya koyamıyordum. Şimdi Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve arşivlere ulaşma imkânının artması nedeniyle, daha doyurucu araştırmalara sahip olabiliyoruz; Amerikan araştırıcısı Knight'ın yeni sayılabilecek "Beria" monografisi bunlardan birisidir ve yepyeni bir Beria portresini inandırıcı bir biçimde ortaya koyabilmektedir. Bu yenilikte, Stalin'in ölümünden önce Beria'ya yüklenen sorumluluklardan aklanma söz konusu değildir; ancak Stalin'in ölümünden sonra Malenkov ile ittifak yaparak yönetimi eline geçiren Beria'yı tam bir Garbaçov önceleyeni olarak görüyoruz. Beria, çok hızlı bir destalinizasyonu sahneye koyuyor, basında Stalin'den daha az söz ediliyor, ifade özgürlüklerinde artış görülüyor; o sırada Washington'da Hindistan Büyükelçisi olan Menon, kor diplomatikte büyük bir rahat-

lama olduğunu kaydediyor. Rahatlama uluslararası ilişkilerde de görülüyor; daha Stalin'in ölümünden henüz iki ay bile geçmeden, o sırada sıcak savaş alanı olan Kore'de, Kuzey ile Güney arasında kesilmiş olan ateş-kes görüşmeleri, Moskova'nın ısrarı ile yeniden başlıyor.

Fakat asıl büyük hazırlık, Demokratik Alman Cumhuriyeti'ndedir; bu ise iki açıdan önemli görünüyor. Birincisi, Sovyet sahnesini yıllardan beri izlemek, bende, Moskova'nın her zaman büyük bir güvenlik garantisi karşısında Almanya'dan çıkmak istediği izlenimini bırakmıştır. Ben, hep, Kennan'ın Uzun Telegrafı'nı okumadan önce de, Sovyet sosyalizminin Almanya'nın Doğusu'na kadar uzanmasını, iyi bir pazarlıkla, çıkmak üzere gerçekleştirilen bir giriş olarak algılıyordum; gerçeklik bana, böyle bir izlenimi yansıtıyordu. İkincisi, arka planda kalan ve önplana çıkmak için sürekli manevralar peşinde olan Hruşov'a, Alman Cephesi'nde atılan adımlar ve bunun yol açtığı ters gelişmeler, aradığı fırsatı veriyor. Bu iki boyutu, çok kısa olarak ele almak, zorunluluğunu duyuyorum.

Stalin'in ölümü Mart ayı'dır ve 1953 yılı Haziran başında, Sovyet yazınında, "Beria Dokümanı" adı verilen, Doğu Almanya ile ilgili bir "reform" planı hazırlanıyor. Knight'ın Sovyet arşivlerine dayanarak ayrıntılı bir biçimde yazdığı çalışmasından anlıyoruz, [13] burada, a, zorlamayla sosyalizmi kurma pratiğinden vazgeçmek, b, birleşik, barış sever ve bağımsız bir Almanya kurmayı hedef almak, c, zorla tarım kooperatifleri kurmaktan vazgeçmek, d, özel sermayeyi engellemekten vazgeçmek, e, mali sistemi geliştirmek, f, kişisel özgürlükleri ve adil yargılamayı geliştirmek, reform programının belli başlı bölümlerini meydana getiriyor. Knight yazmıyor, ama, öyle anlıyoruz, Washington'un, Pinochet Darbesi'nden sonra Şili'yi ve eylülist darbeden sonra Türkiye'yi, kendi azgın kapitalist programlarının deneme alanı olarak seçmesine benzer bir biçimde, Sovyetler Birliği de, Doğu Almanya'da, daha sonra sistem içinde başka coğrafyalarda da uygulayabileceği, bazı adımları denemek istiyor.

İlk tepki merkez komitesindedir; Hruşov'un homurdanmasına karşın, Merkez Komitesi'nin Beria Dokümanı'nı onaylaması son derece ilginçtir. İkinci tepki, uygulayacakları programları tebliğ edilmek üzere çağrılan Doğu Alman Komünist Partisi yöneticilerinden geliyor; hemen reddediyorlar, ancak, daha sonra çeşitli kaynaklarda kaydedildiği üzere, Beria, Ulbricht'e hakaretlerle, programı kabul ettiriyor. Buraya kadarı Beria için büyük başarıdır ve sonu da bu başarısıyla başlıyor.

Doğu Alman yöneticileri programı uygulamaya koyar koymaz, Alman halkı, verilenlerden memnun, ancak daha fazlası için sokağa dökülüyor ve protestolar, hızla rejim karşıtı bir nitelik alıyor; bir yandan tanklar harekete geçerken, diğer yandan Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi toplantıya çağrılıyor, Hruşov'un eline istediği fırsat geçmiştir; çünkü, Sovyet yöneticisi ve insanındaki güvenlik, daha doğrusu güvensizlik içgüdüsü derhal harekete geçiyor, derhal vahşileşiyor ve yakın zaman Sovyet tarihinin en çılgın günü yaşanıyor. Bu, Merkez Komitesi'nin toplandığı, 26 Haziran 1953 tarihidir.

Amerikan araştırmacısı Knight, Sovyetler yıkıldıktan sonra, Beria'yı yargıladığını söyleyen ve gerçekten de karşısında sanık olarak Beria'yı gördüğüne inanan, pek çok yargıçla görüşüyor; ancak Beria'nın ne zaman öldürüldüğü konusunda net bir düşünce ileri süremiyor. Beria'nın oğlu ve yakınları, Beria'nın, yargılamadan çok önce, Merkez Komitesi'nin toplandığı aynı gün yok edildiğine kesinlikle inanıyorlar; aynı gün, bütün yakınları tutuklanıyor. Beria'nın karısı Nino, "İlk önce bir ihtilal olduğunu ve anti-komünist güçlerin devleti ele geçirdiklerini düşündük" diyor.[14] ve bir ihtilal gününü, telaşı ve düzensizliği olduğunu buradan da çıkarıyoruz. Beria'nın sonunun sineromanesk yanını da burada bırakıyorum; çünkü, analitik yanı çok daha verimlidir.

Beria'nın dramatik sonunu anlayabilmek için, Soğuk Savaş sürecinin analizinden çıkararak, genel uygulanabilirlik niteliğiyle donattığım, iki kavramdan birisini hatırlamam gerekiyor; bu "yaranma" eğilimidir. Daha öncesini saptamıyorum, ilk önce, 1996 başında bitirdiğim, "Tarih Felsefesi" incelemesinde[15], yıkılışı hazırlayan birinci dinamiğin, bu savaşla birlikte, Batı'daki büyük "transformasyon" olduğunu kaydettikten sonra, yıkılışı hazırlayan ikinci dinamiğe, Sovyet sisteminin içindeki, "yaranma politikası" adını veriyor ve "yıkılıncaya kadar Sovyet iktidarının bütün fraksiyonları, kendi aralarında, sadece yaranmanın ölçüsü ve hızı üzerinde kavga ediyordu" diye ekliyordum; şimdi hatırlatma yeridir. "Yaranma" temel eğilimdir ve zaman zaman, güvensizlik mekanizmasının dengesini yitirmesi ise arızi'dir; bu arızi ve eğilim dışı anlarda, kanlı ya da kansız tasfiyeler gözleniyor.

Bunlardan üçünü sayabiliyoruz; birincisi, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonunda, "plancılar tasfiyesi" olarak bilinen ve daha sonraki yılların Başbakanı Kosigin'in kıl payı kurtulduğu üst düzey teknisyenlerin ortadan kaldırılmasıdır, bu dengesizlik anının gerçek niteliğini bilemiyoruz. Batı, sovyetoloji, nedense bunun üzerine pek gitmemiştir ve ben de, Sovyetler Birliği'ne hiç ayak basmadığım için, bir plancı olarak da

beni pek meraklandıran bu konuda özgün kaynaklara ulaşamadım ve koyduğum tanı, bu yüzden, koşullu-dur. Plancıların da, kapitalist sistemin piyasa yasalarını, Sovyet iktisadına uygulamak istediklerini sanıyoruz; ya hızlı hareket etmişlerdir veya sistemin başka bir yerinde, bir güvensizlik patlaması olmuştur, tasfiye edilmelerini böyle açıklamak durumundayız. İkincisi, Beria'nın kanlı tasfiyesidir ve çok kısa anlatımımdan anlaşılacağını sanıyorum, Beria'nın kanı, kan döktüğü için değil, bir ölçüde bunları durdurmak istediği ve bu alanda fazla hızlı hareket ettiği için, akıtılmıştır. Akıtan, Hruşov'dur.

Bu, Soğuk Savaş'ın diğer cephedeki komutanlarından Truman kadar dengesiz ve cahil bu Sovyet yöneticisi, bütün davranışlarında bir köylü kurnazlığını hiçbir zaman aşamıyor; köylü zigzagları içinde, hep hasım sisteme yaranmaya çalışıyor. Yönetimi süresinde, Nasırist anti-emperyalizmin yükselmesine, Küba'da Devrim olmasına, Sovyetler Birliği'nin dünyada ilk önce uzaya insan gönderme başarısını elde etmesine karşın, tasfiye edilmiştir ve tasfiye edilen son Sovyet yöneticisi durumundadır. Bunun nedenlerinin birisi, Küba Krizi'nde, Washington'un iradesine teslim olarak, Türkiye'deki demode Amerikan füzelerinin, üstelik duyurulmadan ve bir pazarlık izlenimini vermeden, zaman içinde sökülmesine razı olup, Küba'da tek yanlı silahsızlanmayı kabul etmesidir. Fakat daha da önemlisi, Amerikan Başkanı Kennedy'nin, 1963 yılı ortasında, Küba Krizi'nden kısa bir zaman sonra, Washington'da Amerikan Üniversitesi'nin verdiği ve sürmekte olan savaşı bitirme kapıları açan konuşmasından çok kısa bir zaman sonra öldürülmesidir. Sovyet yöneticilerinin bu öldürme işinde, Amerikan sistemine egemen, rnafya-faşist sanayi oligarşisi-gizli servisler üçlü şebekesinin elini teşhis etmeleri hiç zor değildir; bu, yaranma çizgisinden kaygılanmaya ve büyük bir güvensizlik krizine yol açmak zorundadır. Başkan Kennedy'nin öldürülmesinden hemen sonra, aynı politikayı izlemeye angaje kardeşi Robert Kennedy'nin başkanlık koltuğunu almaya çok yaklaştığı sırada öldürülmesinden çok önce, Hruşov, emekli ediliyor.

Brejniyef'in dönemi bir Grek sahnesi kadar trajiktir ve sonrası ise, gerçekten traji-komik'tir.

Yerine, benim son sosyalist olarak gördüğüm Brejniyef geliyor; ancak Brejniyef'in, iktidarından yaklaşık otuz yıl kadar önce, İngiliz Maslahatgüzar Roberts'in gördüğü, Sovyet düzeninin eski devrimci gelenekelerine dönmenin imkânsızlığı formülünü, bulması ve bulsa bile benimsemesi imkansızdır. Brejniyef'in dönemi bir Grek sahnesi kadar trajiktir ve sonrası ise, gerçekten traji-komik'tir. Bunu analiz edebilmek için son kez, Iki Telegraf'a dönmemizi yararlı buluyorum. İngiliz diplomat Roberts, ülkesine, 1946 yılı başında gönderdiği raporunda we have tried many methods in the recent past, "yakın geçmişte pek çok yöntemi denedik", diyor ve bunları sayıyor; silahlı müdahale, ayrılıkçı hareketleri silahla destekleme, Avrupa'ya yakın hükümetler kurmayı deneme, İngilizler'in, Rusya'da Sovyet rejimini tasfiye için yaptıkları ve diplomat Roberts'in kaydettikleri arasındadır. Roberts, bütün bunları saydıktan sonra, they failed lamentably, "hepsi acıklı bir biçimde başarısız oldular" diye ekliyor. Kennan ise, daha net yazıyor ve Sovyetler Birliği'ne karşı, Japonya veya Almanya'ya yapılana benzer bir müdahaleden söz etmeyi, shcerest nonsense, "büsbütün saçma" olarak niteliyor. Her iki telegraf, Sovyetler Birliği içine ve bütün sovyet düzeni coğrafyasına, silahlı bir müdahaleyi, kesinlikle yasaklayan bir mantığa sahiptir ve savaşın açılımının da bu çizgide olduğunu biliyoruz.

Peki savaş değil mi? Eğer bu iki telegrafı bu açıdan okuyacak ve ciddiye alacak olursak, burada çok açık olarak, bir savaş ilanı önerisi görüyoruz, Kennan, şu öneriyi rapor ediyor ve ben başka araştırıcıların benim ön plana çıkardığım ögeler üzerinde çalışma ve düşünmelerini kolaylaştırmak için, yine aslıyla, aktarmayı sürdürüyorum: "It should be approached with same thoroughness and care as solution of major strategic problem in war", Amerikan diplomat Kennan, Sovyetler Birliği'ne karşı yaklaşımın, "savaşta önemli bir stratejik problemin çözümü" türünden ele alınmasını istiyor.

Roberts'in politika önerisi de farklı değildir ve yine aktarıyorum: "I could, however, suggest that the first essential is to treat the problem of Anglo-Soviet relations in the same way as major military problems were treated during the war"(16), Roberts de İngiliz-Sovyet ilişkilerini ve her cephesini, "savaşta büyük askeri problemlerin ele alındığı" gibi görülmesini ve işlenmesini tavsiye ediyor ve bunu çok temel sayıyor. İki uzman, ülkelerini, birisi emperyalizmin eski ve diğeri yeni lideridir, Sovyetler Birliği'nin ve sovyet coğrafyasının içine silah kullanmaksızın topyekûn bir savaş ilanına çağırıyorlar.

Nasıl bir savaş? Kennan'ın, "world communism is like malignant parasite" tanımı, dünya komünizmini, habis bir parazit olarak algılaması ve böyle bir tanımla, komünizmin, tıpkı kanserojen bir hücre türünden hızlı çoğaldığını, metastas yaptığını, sıçrayarak yayıldığını anlatması, savaşın mehtumel alanı için ipucudur. Roberts de, komünizmin gerçekliğiyle, dünyanın, "religions wars of the sixteenth century", on altıncı yüzyıldaki din savaşlarına benzer bir durumla karşı karşıya geldiğini ve burada komünizmin hedefinin, "western social democracy and American version of capitalism", Batı sosyal demokrasileriyle Amerikan kapitalizmi olduğunu ileri sürüyor. Bunlar, savaş alanı olarak, sovyet komünizminin egemenlik alanlarını değil, kazanabileceği alanlarını seçme anlamındadır; üçüncü savaş, Avrupa'dan Japonya'ya kadar uzanan bir eksende, komünist dünyanın dışında ve bir toprak zemininden daha çok ideolojik alanlarda yapılıyor.

Sovyet yönetimi, bir bütün olarak, karşılaştığı savaşın niteliğini hiç anlayamamıştır. Komünist Partisi içinde, yüksek bir yerde, Profesör Ponamaryev ve benzerleri anlamışlar, ancak yönetimin temel anlayışı haline getirememişlerdir. Brejniyef anlamıştır ve anladığı zamanda yönetimdedir; ancak, artık gerçekten "çok geç" ve Sovyet insanını, böyle bir savaşı kabul edip göğüsleyebilecek hale getirmek imkansızdır.

Avrupa ile Japonya isimlerini tesadüfen telaffuz etmiyorum, Avrupa'dan İtalya'yı alacak olursam, İtalya ile Japonya zeminlerinde, bu dünyanın büyük ideoloji savaşının açılımını, çok kısa bir biçimde, gösterebileceğimi umut ediyorum. Bir kez, bütün bu anlattıklarımın ışığında, Japonya'ya neden atom bombası atıldığı kolaylıkla anlaşılabilir duruma gelmiş olmalıdır; bazı Amerikan araştırmacılarının da işaret ettikleri üzere, atom bombasını atmanın hiçbir askeri nedeni yoktu ve sadece ideolojik nedenle, Japonya'yı, yaklaşan Kızıl Ordu kuvvetlerinden önce teslim alabilmek için, Japonya'ya bomba indiriliyordu. Bu acar ülkeye, sosyalist kuvvetlerin çıkışını önlemek, Amerika'nın insanlık dışı aceleciliğinin temel motifidir; ancak yaptıkları ise, Amerikan düzeninin, gerçek niteliğini gözler önüne sermesi açısından çok öğreticidir. Amerikan işgal kuvvetleri, Japonya'ya, bozuk bir Japonca ile yazılmış bir yeni anayasa giydirdikten sonra, Japonya'da oligarşik sistemin adı olan "zaibatsu" sistemini tasfiye etmiş ve sendikaları özgürleştirmiştir. Fakat çok kısa bir zaman içinde, işgalci Amerikan kuvvetleri, bunun çok büyük bir naivite olduğuna karar vererek, hem zaibatsu sistemini canlandırmışlar ve hem, sendikal sistemi, canlanmadan boğmaya başlamışlardır. İşgal kuvvetleri, hızla, savaş sorumlusu saydıkları oligarkları, eski yerlerine getirmişlerdir; işgalci Amerikan kuvvetleri, hızla, atom bombasından sonra, Japonya'nın her tarafına kir yağdırmışlardır.

Japonya'da sosyalist partinin gelişmesini önlemek ve sosyalist partiyi iktidara yaklaştırmamak, Soğuk Savaş'ın en önemli cephe savaşlarından birisidir. Japon politik sistemini, her türlü eleştiriden yoksun hale getirmek, de facto tek parti sistemine dönüştürmek ve kirin bir kanserojen hücre olarak çoğalmasına, metastas yapmasına, razı olmak, bu büyük savaşın gereklerinden birisi olmuştur. Bunun benzerini, gözlerimizi çok daha fazla tırmalayan ölçüde İtalya'da görüyoruz; bu ideolojierin dünya savaşında, her seçimde en çok oy alan İtalyan Komünist Partisi'ni hükümetin dışında tutmak da önemli bir cephe savaşı olmuştur. İtalya'da adları çok olabilir, ancak bütün partiler, bu Amerikan komutasına uyarak, de facto tek parti durumuna inmeyi kabul etmişlerdir ve sistemin kirlenmesine ve kir içinde bir arada yaşamaya mahkûm olmuşlardır. Yakın zamanda, Soğuk Savaş'ın en büyük kir patlamalarının, bu iki coğrafyada olması ve her iki ülkenin skandallarla sarsılması, tesadüfi değildir; Üçüncü Savaş, bir kirlenme süreci'dir.

Yukarıda, "Tarih Felsefesi" incelemem dolayısıyla değindiğim büyük "transformasyon" süreci işte bu-

dur. Soğuk Savaş, habis bir virüs olarak gördüğü komünizmin gelişini önlemek için, kendisini kir batağına dönüştürme sürecidir. Kir batağında insanların, komünizmi istemeyeceğine inanılmıştır. Bu ideolojilerin dünya savaşı, aslında bir kirlenme yarışıdır.

Böylece, kabul etmek gerek, bu incelemenin sonuna yaklaşmış bulunuyorum; bitirirken, daha önceki çalışmalarımda ele almadığım, arşivlerden yeni çıkarılan, zamanın, Washington'daki Sovyet Büyükelçisi Novikov'un Uzun Telegrafı'nı değerlendirmek durumundayım. Novikov'un raporu, 27 Eylül 1946 tarihini taşıyor ve bilimsel bir uyumlulukla, diğer ikisini karşılamasının yanında, üzerinde bazı ifadelerin altının çizilmesi biçimiyle de olsa, zamanın Sovyet Dış İşleri Bakanı Molotov'un değerlendirmelerini de yansıtıyor. Bu rapordan, Ambasador Novikov'un da üstün bir soyutlama yeteneğine sahip olduğunu görebiliyoruz.

Büyükelçi Novikov, analizine, Amerikan dış politikasının, Amerikan tekelci kapitalizminin emperyalist eğilimlerini, "the imperialist tendencies of American monopolistic capital", yansıttığını kaydederek başlıyor ve dünya hakimiyeti, world supremacy peşinde koştuklarını belirtiyor. (17) Novikov'a göre, İkinci Savaş'ın başında, Amerikan yöneticilerinin hesapları, bütün rakiplerinin, bu savaştan ya ezilmiş ya da çok büyük yaralar almış olarak çıkacağı merkezindedir. Bu hesaplar, Almanya ve Japonya açısından doğru çıkmakla birlikte, Sovyetler ezilmemek bir yana, "it would be forced to go begging to the United States for economic assistance", savaş sonunda, Amerika'dan ekonomik yardım dilenmek zorunda da değildir; dolayısıyla buradaki hesaplar doğru çıkmamıştır ve Novikov, General Clausewitz'in lügatçesini kullanmıyor, ben ekliyorum. Sovyet iradesini zorlayacak şartlar görülmüyor.

Novikov, Roosewelt'in ölümüyle, hiç ummadığı sırada başkan olan ve bir alık sayılan Truman'ı, "bazı tutucu eğilimlere sahip, siyaseten istikrarsız bir kişi" olarak niteliyor ve ancak, Truman'la birlikte, Truman'dan başlayarak Amerikan toplumunun pek çok kesitinde, "that the United States has the right to lead the world", Birleşik Devletler'in dünyayı yönetmeye hakkı olduğu inancının yerleştiğine işaret ediyor. Bu işaret çok yerindedir; çünkü, Lenin'in bir çok alanda ekonomizme büyük bir mücadele vermiş olmasına karşın, pek çok yerde Lenin'e kadar götürebileceğimiz pratikler nedeniyle de, sosyalist kafalarda ekonomizm hâlâ çok önemli bir yanlış-düşünme kaynağıdır. Bunu en çok emperyalizm analizlerinde görüyoruz ve çok zaman, emperyalizmi ve yönetme tutkularını, sadece dış ticaret faktörlerine bağlıyoruz; emperyalizm, aynı zamanda, bir irade-dikta halidir, bu anlamda, sürekli bir savaş oyunu ve durumudur. Bunun için de, başkalarına irade uygulama hakkının olduğuna inanılması gerekiyor; Büyükelçi, İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, Amerikan yönetiminde böyle bir inancın doğduğunu kayda geçirmekte çok isabet gösteriyor.

Herkes ezilmiş ve yıkılmıştır; kime karşı irade uygulanacaktır? Eğer yıkılmayan sosyalist değil, bugünkü tekelci Rusya olsa bile, dünyayı yönetmeye hakkı olanın, bu coğrafyanın yakınında, kendi iradesini ve gücünü gezdirmesi kaçınılmazdır; ayakta kalanın sosyalist olması, sadece, İkinci Savaş'tan çıkar çıkmaz, bu savaşta yakın ve fedakâr bir müttefike karşı, böylesine görülmemiş bir süratle, savaş açılmasını anlaşılabilir yapıyor.

Burada yalnızca Ambasador Novikov'un malzemesini, buraya kadar geliştirdiğim mantık matriksi içinde, sunmaya çalışıyorum; "it must be kept in mind, however, that incidents such as the visit by the American battleship Missouri to the Black See Straits. The visit of the American fleet in Greece", akılda tutulmalıdır ki, diyor, Novikov, Amerikan savaş gemisi Missouri'nin Karadeniz Boğazları'nı ve Amerikan donanmasının Yunanistan'ı ziyaret etmesi, bir yanıyla Amerika'nın Akdeniz havzasında ve Yakın Doğu'da ilgisinin olduğunu gösteriyorsa, "on the other hand, those incidents constitute a political and military demonstration against the Soviet Union" (18) diğer taraftan da, bu olaylar, Sovyetler Birliği'ne karşı bir siyasal ve askeri gösteridir. Büyükelçi, bu gösterileri, Amerika'nın içinde, "Third War" laflarının artması ile ilişkilendiriyor; asıl amacın to create an atmosphere of war psychosis, "bir savaş psikozu atmosferi yaratmak" olduğunu belirtiyor. Molotov, belirlenenlerin altını çiziyor. Büyükelçi, raporunda, sözünü dolaştırıp tekrar, Sovyetler Birliği'ne karşı savaş hazırlığına getiriyor; Molotov, bunu da özenle kaydediyor.

Neye yarıyor ya da yoksa içeride bir gaflet mi var? Soruna bu çerçevede bakmıyorum; görebildiğim kadarıyla, Sovyet yönetimi, bir bütün olarak, karşılaştığı savaşın niteliğini hiç anlayamamıştır. Komünist Partisi içinde, yüksek bir yerde, Profesör Ponamaryev ve benzerleri anlamışlar, ancak yönetimin temel anlayışı haline getirememişlerdir. Brejniyef anlamıştır ve anladığı zamanda yönetimdedir; ancak, artık gerçekten "çok geç" ve Sovyet insanını, böyle bir savaşı kabul edip göğüsleyebilecek hale getirmek imkansızdır. Daha da açık yazabilirim; Sovyet marksizmi, böyle bir savaşta, mağlup olmaya hükümlüdür. Daha da net bir biçimde formüle edebilirim; Sovyet marksist ideolojisinde, "yaranma" eğilimlerini çıkaracak güçlü damarlar vardır.

Ancak bu formülasyonların açılımı burada yapmam imkansızdır; ben sadece, burada, karşılaştırılan savaşın niteliğinin, Sovyet yönetimine en yetkili ağızlardan anlatıldığını kaydetmekle yetinmek durumundayım. En yetkili, Amerikan Başkanı John Kennedy ile daha sonra Sovyetler Birliği Başkanı olan Gromyko'dan daha başka kim olabilir? Gromyko, anılarında ve anılarının Soğuk Savaş ile ilgili bölümünde, Kennedy'nin 10 Haziran 1963 tarihindeki, Amerikan Üniversitesi konuşmasından söz ediyor ve Küba Krizi'nin hemen arkasında yaptığı bu önemli konuşma döneminde, Yale Üniversitesi'nde graudate student olarak ben de Amerika'da bulunuyordum, yarattığı yankıları biliyorum. Başkan Kennedy, bu konuşmasında, kapitalizmin dışında işleyen bir sistem olduğunu ve bunun ayrı bir sistem olarak kabul edilebileceğini ve edilmesi gerektiğini söylüyordu; eğer, üçüncü savaş, benim önerdiğim biçimiyle, bir ideolojilerin dünya savaşı olarak kabul edilirse, bu bir ateş-kes ve hatta bir barış anlamına geliyordu. Bu konuşma ile konuşmadan bir yaz geçtikten sonra Başkan Kennedy'nin öldürülmesi arasında kesin bir neden-sonuç ilişkisi kurma eğilimindeyim; katilinin bulunmamasına, Türkiye'de, mafya-faşist örgütlenmeleri-gizli servisten oluşan üçlü şebekenin eliyle gerçekleştirilen pek çok cinayetin failinin bulunmaması ölçüsünde, hiç hayret etmiyorum. Kennedy'nin bu konuşmasının Moskova'da da umutlar açtırdığını tahmin etmek zordur.

Soğuk kanlı Sovyet diplomat Gromyko'nun anılarında daha önemli bir yan var; Andrey Gromyko, bu konuşmadan bir süre sonra, anılarında "son görüşmemiz" dediği, bir tarihte, Beyaz Saray'da Başkan Kennedy ile buluşuyor ve Kennedy, Gromyko'yu tutup terasa çıkardıktan sonra, "dinle" diyor. Kennedy'nin dediklerini, Gromyko'nun anılarının İngilizce versiyonundan, olduğu gibi aktarıyorum: "The fact is, there are two groups of the American population which are not always pleased when relations between our two countries are eased. One group consists of people who are always opposed to improvement for ideological reason. They are quite a stable contingent. The other group are people 'of a particular nationality' -he meant the Jewish Lobby- who always and under all circumstances, the Kremlin will support the Arabs be an enemy of Israel." (19) Başkan Kennedy, Gromyko'ya, "Moskova'nın bunları bilmesini istiyorum" diyerek, Amerika'da iki ülke arasında ilişkilerin iyileşmesini istemeyen iki grubun olduğundan söz ediyor; birincisi, bekleneceği gibi, Yahudi lobisidir ve Araplar'ı destekleyen Sovyetler ile ilişkileri iyileştirmenin İsrail'i terketmek olacağına inanıyorlar. İkincisi, bir Amerikan başkanının ağzından çıktığı için çok şaşırtıcıdır; Başkan Kennedy, bir iyileşmeye karşı çıkan birinci grubu, "ideolojik nedenlerle iyileştirmeye muhalefet edenler" olarak gösteriyor. Yahudiler bir kenara bırakılacak olursa ve bu konuşmayı da, bu incelemenin diline çevirecek olursam, Başkan Kennedy, bu savaşın temelinin ideolojik karşıtlık olduğunu net olarak ortaya koyuyor. Gromyko ise, anılarında, "Tass Ajansı katledildiğini haber verdiğinde aklıma bu sözleri geliyordu" diye yazıyor; anılarında Gromyko gerçeklerin söylenmek için değil, "ihsas edilmek" üzere var olduklarını hatırlatan bir anlatım biçemi seçiyor.

Böylece bu incelemeyi bitirmiş oluyorum. Sadece bir kaç teknik soru kalıyor; birincisi bu savaşın ne zaman bittiğiyle ilgilidir. Batı yazınında cevaplar değişiktir; bazıları, Garbaçov ile Reagan arasındaki, 1986 ve 1987, Reykjavik ve Washington zirveleri'ni gösteriyorlar. Bazılarına göre, Berlin Duvarı'nın yıkıldığı gün, bu savaş bitmiştir ve daha somut işaretlere düşkün olanlar, Sovyetler Birliği'nin resmen sona erdirilişini, savaşın sonu olarak kabul ediyorlar. Pratikte aralarında önemli bir fark yok; ancak, bana sorulursa, Garbaçov'un, "silahlanma ihtiyacı duymayan bir kapitalizm mümkün mü" ve "agresif olmayan bir emperyalizm olabilir mi" sorularını içeren ve bu soruları cevapsız bırakan "ünlü" konuşmasının yapıldığı gün, savaş bitmiştir. Ben, sosyalizm bilimine göre, bu soruları ortaya atar atmaz, "hayır, mümkün değildir" ve "hayır olamaz" cevapları verilmiyorsa, muhasım tarafın ideolojisi tümüyle kabul edilmiş demektir; aktüel olarak da sorunu böyle anlayarak, bu konuşmadan sonra, Garbaçov'u kapitalizmin bir

Emperyalizm, eninde-sonunda bir "tutma" düzenidir. İslâm iklimi, hep Alman emperyalizminin mahreci olmuştur. Şimdi ise Almanya, buralarda pek perişan bir haldedir. Washington, şimdi Türkiye'de, söz uygunsa, "closed door" politikası uyguluyor. Almanya'ya ise, yalnızca, çok temkinli olarak, yeni ve soğuk savaş lügatçesiyle "sivil toplum örgütleri" denilen derneklerde etkili olmak kalıyor.

adamı olarak görmeye başladığımı hatırlıyorum. Bu nedenle, Garbaçov'a karşı yapılan darbeyi, galiba Türkiye'de bir kişiyle birlikte, olumlu karşılayan ve desteklediğini açıkça ilan eden, kimse oldum; eleştirildiğimi de hatırlayabiliyorum.

Bir diğer soru ise, bu savaşın galipleriyle ilgilidir; çeşitli yerlerde, bu Üçüncü Dünya Savaşı'nın asıl galiplerinin Almanya veya Japonya olduğu çok ileri sürülüyor. Gerçekten, üçüncü dünya savaşı, ideolojik savaşın olduğu yerlerde, pek çok ateşli savaş sahnelerine de tanıklık etmiştir, Kore ve Vietnam bunların en bilinen örnekleridir. Amerika, hem bu savaşlara katıldığı ve hem de başka operasyonların finansmanını yüklendiği için, ekonomik olarak büyük sorunlarla karşılaşmıştır; bu arada Alman ve Japon ekonomik genişlemesinde, askeri masraflarının olmamasının önemli yeri, kolaylıkla kabul edilebiliyor. Ancak bunları kabul etmekle birlikte, buradan, bu savaşın galibinin Almanya veya Japonya olduğu görüşüne sıçramak, çok mekanik bir ekonomizmdir ve bu büyük savaşı anlamama demek oluyor.

Japonya'yı bir kenara bırakıyorum, Almanya örneği daha öğreticidir ve unutulmamasını öneriyorum, emperyalizm, eninde-sonunda bir "tutma" düzenidir. Alman emperyalizminin geleneksel tutuş coğrafyası ise, başta Türkiye ve İran olmak üzere, islâm dünyasıdır; islâm iklimi, hep Alman emperyalizminin mahreci olmuştur. Şimdi ise Almanya, buralarda pek perişan bir haldedir; Jandarma Genel Komutanı General Eşref Bitlis'in katlinden, en önemli dersleri, Almanya çıkarmış görünüyor. Washington, şimdi Türkiye'de, söz uygunsa, "closed door" politikası uyguluyor; çok ilginçtir, şu anda Türkiye ile en yoğun ekonomik ilişkiler içine giren Fransa'yı bile, politikasızlığa razı edebiliyor. Almanya'ya ise, yalnızca, çok temkinli olarak, yeni ve soğuk savaş lügatçesiyle "sivil toplum örgütleri" denilen derneklerde etkili olmak kalıyor, yetmişli yıllarda, dünyanın bu büyük ideolojik savaşında, Sovyet sistemini içinden destabilize etmek için Amerika'nın, bir dış politika aracı olarak geliştirdiği ve uyguladığı "insan hakları" kolonu, kuşkusuz Türkiye versiyonu ve bazı aydınlar, Almanya'nın imkanları arasındadır.

Bu savaşın sonunda galibi ararken, Fransa sahnesine bakmak, şu son zamanlarda büyük açıklıklar getirebiliyor; çok kısa bir bakış bile yeterlidir. Fransa, içerde büyük işsizlik ve ihracat kabiliyeti yüksek bazı sektörleriyle, garip ve zor bir durumdadır; euromonnai'ye angajmanı ve sosyalistlerin de bu angajmanı bırakmayacaklarını açıklamaları, sosyal patlamalara yatkın işsizlik sorununu çözmek için, yine de ihracatı zorlamaktan başka kapı bırakmıyor. Bunun etkisiyle de, Fransa bir Arap ve bir Afrika politikasına muhtaçtır; ancak, yapamıyor. Daha doğrusu, Washington, kesinlikle izin vermiyor; son zamanlarda, Fransa, bir anlamda, bunun rahatsızlığını yaşıyor ve zaman zaman utancını dışa vuruyor. Haksız olduğunu söyleyemem; Fransa Cumhurbaşkanı Chirac'ın bir Arap Çizgisi ilan etmesine karşın, bundan önceki Fransa Dış İşleri Bakanı, İsrail-Filistin krizinin en can alıcı noktasında aracı olmak üzere İsrail'e gittiğinde, Washington'un açık direktifiyle ve bütün nezaket kuralları bir yana, her türlü görüşmelerin dışında tutulmuştur. İsrail-Arap İhtilafı'nı, Washington, Fransa'ya kapatmış durumdadır ve daha çok eski İngiliz sömürgeleri olan buraları bir yana, Kongo'daki son iktidar değişiminde, Kongo'nun frankofon olmasına karşın, Washington yine buradaki krizin çözülmesi sırasında, Mobotu'nun çekilip Kabila'nın gelişinde, hiçbir Fransız'ı işin içine sokmamıştır. Fransız yorumcular, bu noktaya açıkça içerliyorlar ve "Amerika, bizi, nasıl Afrika işlerinin dışında tutar, biz şimdi Afrika'dan çıkıyor muyuz?" diye soruyorlar. Tam bunlar sorulurken, son olarak Nato'nun genişleme sorununda, Fransa'nın, Latin kökenli Romanya lehine bütün ısrarlarına rağmen, karar, Washington'un dikte ettiği yönde olmuştur; bütün bunlar ise, Fransız yorumcularında ve aydınlarında derin bir üzüntüye yol açıyor.

Üzülmelerine üzülmüyorum, hatta, bu üzüntüyle, çok çarpıcı sorular sordukları için seviniyorum. Bu sevinç ise, Fransa'da sol eğilimli, haftalık Le Nouvel Observateur Dergisi'nin, sosyalist Jospin Hükümeti'nin, doğuştan diplomat sayılan ve Chirac'a da yakın bilinen, Dış İşleri Bakanı'na, Hubert Vedrine'e sorduğu soruyu ve cevabı aktarmak istiyorum. Soru da cevap niteliğinde olduğu için, tümüyle, buraya alıyorum: "Nous allons neanmoins d'echec en echec. Nous reculons en Afrique. Nous n'avons rien pu faire pour empecher les Etas-Unis d'evineer Boutros Boutros-Ghali du secretariat general des Nations Unies. Nous avons voulu affirme un pilier europaen de defense au sein de L'Otan et nous n'avons pas eu plus de succes. Le recul s'accelere..." [20] "Biz" diyor, gazeteci, "bir yenilgiden diğerine koşuyoruz" diye ekliyor ve devam ediyor, "Afrika'da geriliyoruz, Birleşik Devletler'in Boutros-Ghali'yi Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'nden atmasını engellemek için hiçbir şey yapamadık, NATO savunma sistemi içinde bir Avrupa ayağı oluşturmak istiyorduk, hiçbir başarı elde edemedik, ricatımız hızlanıyor..." Dış İşleri Bakanı'nın cevabı, ilginç olmasının yanında son derece açıklayıcıdır ve bunu da olduğu gibi, aktarıyorum: "Un peu de sang-

froid! L'Otan est dominee par les Etas-Unis depuis sa fondation, en 1949. Elle a d'ailleurs ete organisee pour cela: pour assure la garanti americain a l'Europe. On ne peut pas brusquement redecouvrir cette realite et en conllure au recul de la France." Dış İşleri Bakanı, sözlerine, "lütfen, biraz soğuk kanlı olalım" diye başlıyor ve şöyle sürdürüyor: "NATO, kurulduğundan beri Birleşik Devletler'in egemenliği altındadır. Ayrıca, Avrupa'da Amerikan garantisi için kurulmuştur. Şimdi bu realiteyi birdenbire keşfedip, bundan Fransa'nın ricat ettiği sonucuna sıçrayamazsınız." Fransız Dış İşleri Bakanı, Nato'nun başından beri Avrupa'da bir Amerikan dominasyonu olduğunu söylüyor; ileri bir mevzi olmadığı için de, ricatın olamayacağını anlatmaya çalışıyor.

Bakan bir de şunları ekliyor ve bu çaresizlik ifadelerini aktarıyorum: "Biz Amerika'yı, bütün rollerini yerine getirirken, bugün her zamandankinden güçlü olarak gözlenen, hegemonyacı ve tek taraflı davranma heveslerine mukavemet edebilmeye ikna etmek zorundayız." Sovyetler Birliği'nin çöktüğü bir zamanda, Amerikan emperyalizmi, Fransa ve Almanya gibi yakın müttefiklerini bile rahatsız eden bir hoyratlık içindedir.

Sondan bir önceki soru şudur; bu böyle devam eder mi? Bir başka incelememde[21] insan oğlunun önemli savaşlarının, İsa'dan önceden beri, hep Doğu-Batı arasında olduğuna işaret ettim. Bu, Doğu-Batı ekseninde, bizim kendimizi Batı'ya yerleştirme tutkumuz ve Rusya'yı ise, doğuluların batılı ve batılıların doğulu görmesi türünden bazı karışıklıklar olmakla birlikte, insanlığın savaşları bu eksen üzerindedir ve hücumlar hep karşılıklı olmuştur. Batılıların, bu açıdan, Sovyet komünizmini de, bir "Doğu despotizmi" olarak görmeleri ve buna savaş açtıklarını ilan etmeleri ilginç bir noktadır; şimdi görünen, savaşın yine bir Batı-Doğu ekseninde çıkması ihtimalidir.

Burada Rusya ve Yeltsin sonrası Rusya, ön plana çıkıyor; ancak, bu inceleme sınırları içinde, benim, bu ihtimali detaylandırmam imkânsızdır. Şu kadarı söylenebilir; Yeltsin yönetiminin, Nato'nun Doğu'ya doğru genişlemesine ve Türkiye'nin Ukrayna ile birlikte askerî manevralar yapmasına, şiddetle itiraz etmesine rağmen, Rusya'da Yeltsin ve yönetimini, büyük bir komplo ile Rusya'ya karşı ihanetle suçlayanlara, her gün birisi ekleniyor ve bunlar içinde, güçlü yerlerde olanlar ön plana çıkıyor. Bunlardan sonuncusu, Duma Üyesi General Rohlin'in, bütün orduya dağıttığı mektubu'dur. General Rohlin, "Rusya'nın rızasını bile almadan, NATO, kampını sınırlarımıza kadar genişletme kararı almıştır" diyor ve bunu, kabul edilemez ve buna göz yumanları, başta, Yeltsin hain olarak niteliyor.[22] Bu öyle sanıyorum, Rusya'daki gelecek eğilimler hakkında ipuçları getiriyor. Öte yandan, şimdi Ortadoğu'daki kamplaşmanın, Mısır ile İran'ın yer değiştirmesiyle, üçüncü dünya savaşındaki polarizasyona yaklaştığını görebiliyoruz.

Bu son soruya ek ve pekiştirici bir soru da şudur: Savaş'ın sonuçları kesin midir? Bu soruya cevap, yine von Clausewitz'den geliyor ve savaş alanının bu büyük teorisyeni, "savaşta sonuç, hiçbir zaman mutlak değildir" yasasını öneriyor. Savaşta kesin bir sonuç göremiyoruz; kesinlikle görülebilen, Rusya'nın liderliği yitirdiği ve Rusya marksizminin, bir büyük hücumu karşılayacak direnç ve akıncı ruhtan yoksun olduğudur. Bu, ise bir yeni başlangıç demektir.

NOTLAR

1. Türkiye Üzerine Tezler dizisinin ikinci volümü, bu sürecin, belki de Türkçe'de ilk kapsamlı çözümlenmesini içeriyor; Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak ve üs istediği yalanının, Amerikan arşivlerine dayanılarak, yalanlaması ve bu savaşı patlatmak için, Washington'dan Türkiye'ye kadar uzanan bir şebekenin varlığı, buradadır. Sosyalizmin Çözülüşü ise, Sovyetler Birliği yıkılmadan hemen önce tamamlanmış ve doğallıkla bu savaş üzerinde yoğunlaşmış bir etüd'dür. Ancak ben bu kısa incelememi yazarken, bu iki çalışmama, özellikle bakmama yolunu seçiyorum; kendimi, daha önce yazdıklarımın etkisinden uzak tutmayı bir yöntem olarak seçiyorum. Konunun izleyicileri ve benim okuyucularım, varsa, tutarsızlıkları, saptamak durumundadırlar. Ben burada, sadece, 1996 yılı başında kaleme aldığım, "Tarih Felsefesi" incelememe değineceğim; burada geliştirmekte olduğum düşüncelerimin bir uygulaması orada var. Burada sadece, bu iki hacimli çalışmamı hatırlatmakla yetiniyorum.

(Y. Küçük, Türkiye Üzerine Tezler, Tekin Yayınevi, 1908-1998, İkinci Kitap, Üçüncü Baskı, İstanbul, 1987.)

2. Kenneth M. Jensen (ed.), Origins of The Cold War-Novikov, Kennan and Roberts "Long Telegrams" of 1946, Wash. D.C. 1991, s.15. "Üçüncü Savaş" lafı'nın altı, Molotov tarafından çizilmiştir. Bundan sonra bu telegraftan aktarma yapmam halinde altı çizilmişse, bu Molotov'un işi'dir.

3. Eric Hobsbawm, Age of Extremes - The Short Twenteeth Century 1914-1991, London, 1994, s.226.

4. "War therefore is an act of violence intended to compel

our opponent to fulfil our will." Carl von Clausewitz, On War, Penguin, 1832-1982, s.101.

5. Umuyorum, benimle ilgili stereotype yargıların aksine, pek sabırlı olduğum artık görülüyor olmalıdır, incelemelerimdeki yabancı dilden aktarmalar nedeniyle bazan kibarca ve çok zaman hakaret dolu sözlerle eleştirildiğim ve pek çok kez alay edildiğim herkesin bilgisi içindedir. Bunlara cevap vermiyordum, ama, içimden de pek gülüyordum; "zavallı" diyordum, "hiçbir ciddi kitap okumamış", ne yapılabilir? Usuldendir; bütün bilimsel çalışmalarda yapılıyor ve Marx'ta ise, daha çoktur. Basım imkânlı olsa, Kril ve Arap alfabeleriyle de aktarmalar yapmak istiyorum; bir de kitaplarımı, yeniden yazan ve kaynaklarımı özel mülkiyetine alanlar çoğalıyor, bunlara yardımcı olmaya da çalışıyorum. Belki benim çevirim en güzeli olmayabilir; biliyorlarsa, kendileri de çevirebilirler ve benim bin bir zahmetle bulduğum özgün kaynakları, kendileri bulmuş olarak gösterebilirler, yapıyorlar. Bunlara da yardımcı olmaya çalışıyorum ve çok önemli gördüklerimi, özgün olarak sunuyorum. (ibid. s. 113-114)

6. K.Jensen (ed.), op. cit. s. 30 ve 54.

7. Birinci İnönü'de bir "zafer" olmadığı yollu çalışmalarım belli bir olgunluğa ulaştığında kesin kanıtlar için, Genelkurmay Harp Tarihi "tarihleri" peşine düştüğümü hatırlıyorum; bunlar, hukuk planında gizli olmamakla birlikte bulunması imkânsıza yakındır. Bulduğum zaman, artık Birinci İnönü Zaferi olmadığına inandığım için Genelkurmay tarihlerinin beni yalanlamadığını, hayret etmeksizin, görebiliyordum. Aynı şekilde Genelkurmay tarihlerinde, İzmir'de heykeli olan Hasan Tahsin'in ilk kurşunu atmadığını da okumak mümkündür. Yine Genelkurmay tarihleri, Kürt ayaklanmaları konusunda, düzenin bilim adamlarına göre çok daha gerçekçi ve çok daha az çarpık'tır. Çünkü bunları, özellikle, ülkenin yazgısında önemli olacağı varsayılan kurmay subay adayları okuyorlar; yönetmek, ancak, gerçeğe daha yakın olmakla mümkündür.

8. K.Jensen (ed.), op. cit. ss. 29 ve 53.

9. Y.Küçük, Dikta Amerikana ve Sosyalizme Güven, Sosyalist İktidar, Sosyalist Forum eki, 25 Temmuz 1997, Sayı 6.

10. William Eagleton jr, La Republique Kurde, Editions Complexe, 1962-1991, s. 110.11. K. Jensen (ed.), op. cit. ss. 43 ve 20.

12. Washington'daki politika planlayıcılarının, seksenli yılların sonlarında, Sovyet sisteminin politik çöküşüne kendilerini hazırladıkları konusunda en güvenilir ipucumuz, Ukrayna Politikası'nda görülüyor. Öyle sanıyorum, Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Çözülüşü çalışmamda bu konuda ön çözümlemeler vardır; Washington, post-Sovyet dünyada, Ortadoğu'ya doğru, bir Kiyef-Ankara-Kahire ekseni yaratma peşindeydi. Ancak Moskova'nın sert tepkisi Ukrayna'yı ve Filistin Cephesi'nde, İsrail'den gelen olumsuz gelişmeler Mısır'ı böyle bir eksenden uzaklaştırdı; bu nedenle Türkiye'ye ve Washington'a Ankara-Telaviv eksenini kurmak kalıyordu. Yalnız bununla yetinilmedi, Washington, Ankara-Telaviv ittifakından ayrı olarak, Türkiye-Ukrayna askerî yakınlaşmasıyla, Nato'yu kısmen ve örtülü bir biçimde, Karadeniz'e o kadar uzatmış durumdadır.

13. Amy Knight, Beria-Stalin's First Lieutenant, Princeton University Press, 1993, s. 191.

14. ibid. s.201.

15. "Bir: Gericilik, Batı dünyasında bütün halkları değiştirmeyi temel savunma stratejisi olarak kabul ediyordu. Bu, insanlığın tanıdığı büyük 'transformasyon' süreçlerinden birisidir ve 'Soğuk Savaş', bu transformasyon sürecinin hem mekanizması ve hem de kod adı'dır. Diğer cephede ise, zayıf sınıfsal ve ideolojik temelde gerçekleştirilmiş Sovyet Düzeni, kendisini stabilize ettiği zaman çok yorulmuş görünüyordu ve yeni sınırlara açılmak yerine elde edileni korumayı amaçlıyordu. Elde edilenleri koruma, kendisini dünya gericiliğine beğendirme eğilimi olarak ortaya çıkmıştır. İki: Yıkılışı hazırlayan ikinci dinamiğe 'yaranma politikası' adını veriyorum. Yıkılıncaya kadar Sovyet iktidarının bütün fraksiyonları, kendi aralarında, sadece yaranmanın ölçüsü ve hızı üzerinde kavga ediyordu. Şimdi daha iyi görebiliyorum, eğer temel iki dinamik bunlarsa, yıkılış kaçınılmazdır."

"Ne önemi var? Bulduklarımın, kafamın içini rahatlatmasının yanında ve karşısında, gönlümü son derece rahatsız eden bir yanı olduğunu en çok ben duyuyorum. Bunu gösterebilmek için ise, bu dinamiklerin başka düzleme iki izdüşümünden söz etmek istiyorum. Bir: Türkiye gericiliği, arkadaşlarımın 'kirli savaş' ve benim ise daha çok 'hain savaş' olarak dillendirdiğim Kürt Savaşı'nı, kendi insanını değiştirmenin bir manivelası ve mekanizması olarak kullanmayı bir strateji olarak seçmiştir. İki: Özellikle Kürt mücadelesinin açık alanlarında, özellikle açık parti ve açık planlarında, 'yaranma' politikası, temel çizgi olma eğilimindedir. Üç: Böyle bir çizginin, eylülist darbeden sonra, Türkiye soluna kakılmak istenen temel yaranma çizgisiyle birleşmesi kaçınılmazdır."
Yalçın Küçük, Yürüyüş, Akış Yayıncılık,İstanbul, 1996, s. 4-5.

16. K. Jensen (ed.), op. cit. ss. 29 ve 63.

17. K. Jensen (ed.), op. cit. s.3.

18. ibid. s.11.

19. Andrei Gromyko, Memories, London, 1989, s.234.

20. Le Nouvel Observateur, 24-30 Temmuz 1997, s.35.

21. Y. Küçük, Kemalizm Üzerine, Hep İleri, Eylül'97, Sayı 6

22. Quand Les Gneraux Russea accussent Eltsine de trahison, Le Nouvel Abservateur, 31 Temmuz-6 Ağustos 1997, s.36.

1963'de TİP'e üye olan Sadun Aren 1964'de İzmir'de yapılan kongrede Genel Yönetim Kurulu'na seçildi 1965'de TİP İstanbul milletvekili oldu. Resimde Eylül 1966'da Ankara'da toplanan 3. olağanüstü kongreye katılan delegeler.

Sadun Aren:

'Yeni Bir Sosyalizm, Yeni Bir Sol Gerekiyor'

Söyleşi: Hasip Akgül

Hasip AKGÜL: Bize öncelikle sosyalizmle tanışmanızın öyküsünü anlatabilir misiniz?

Sadun AREN: Sosyalizmi insanların kendi kaderlerini tayin etmesi, kendi hayatlarına kendilerinin karar vermesi ve bunun genel plan ve programatiğin bu yönde oluşturduğu bir düzen olarak düşünürsek, sosyalizm çocukluğumdan başlayarak özlediğim bir düşüncedir diyebilirim. Bazı insanların ezilmişliklerine karşı duygular besliyordum. Ancak bunun böyle siyasal bir düzen olduğunu daha çok ortaokulun ortalarında, 13–14 yaşlarında bir aile dostumuzun benden daha büyük oğullarından öğrendim. Bana Nazım'ın şiirlerini gizlice okuturdu. Bunun dünyadada bir akım olduğunu ve yaşanabilir bir düzen olduğunu o zaman öğrendim.

– O yılların atmosferindeki Sadun Aren'i, okurlarımız daha ayrıntılı öğrenmek isteyeceklerdir sanıyorum.

– Ortaokul ikinci sınıfta, Ankara'da, şimdinin Gazi Eğitim Enstitüsü, o zaman Gazi Lisesi'ydi, Yurttaşlık Bilgisi hocası içimizden birini kaldırır ve sınıfa soru sordurdu. Bana da birgün "sor bakalım" dedi. Ben de arkadaşlarıma "bizim memleketimizde yönetim Cumhuriyet oldugu halde neden öyle yönetilmiyor?" diye sordum. Öğretmen bunu benim düşünemeyeceğimi düşünmüş olmalı ki bana bir daha soru soru sordurmadı. Bir de aynı dönemlerde abartılı Atatürk Şiirlerine tepki duyduğumu hatırlıyorum. Örneğin "O Baş" gibi Atatürk şiirlerine. Bu münasebetle Atatürk'e kızardım. Bu dü-

zene karşı olmak gibi bir espri içimde vardı. 1930–31'de Balıkesirdeydik. Serbest Fırka'nın kurulma zamanları. Serbest Fırkacılar Balıkesir'e de geldiler. Ağabeyim ve babam Chp'li olmasına rağmen Serbest Fırka'ya sempati duymuştum. Lise yıllarımda fazla politik olmadım. Atatürk'ü daha sonra daha iyi anladım sanıyorum. Atatürk öldüğü zaman 10. sınıftaydım ve Eskişehir'e taşınmıştık. Arkadaşlarla birşeyler yapalım dedik. Şehri boydan boya gezip kahvehanelerdeki radyoları kapattırıyorduk, sinemaları boşalttırıyorduk. Babam entellektüel bir adamdı. Yusuf Mazhar. Ziraat Bankası müdürüydü. Babamla Marx'ı tartışırdık. Bilirdi ancak ona karşıydı. 1940'lı yıllarda Hitler'in "Kavgam" kitabını okumuş üzerine epey düşünmüştüm. Sonra Mülkiye'nin sınavlarına girdim. Galiba kaymakam olmak ve halka hizmet etmek istiyordum. Yalnız okula girmeden önce savaşla ilgili bir anım vardır. 10. sınıfın tatili, ülkeyi gezmek istedim. O zamanlar özel biletlerle 15 günlük demiryolu gezileri vardı. Hatta Hatay'ı da görmek isterseniz gezi iki gün uzatılırdı. Zira Hatay terkedilmiş bir yer. Neyse bunun için İstanbul'a geldik. Köprünün oradan geçerken gazete manşetlerini gördüm. "Harp Patladı" diye yazıyor. Önce Edirne'ye doğru yola çıktık. Camii merakım vardı. Onları inceleyeceğim diye heyacanlıyım. O zaman tren yolunun bir kısmı Yunan sınırında seyrediyor. Oraya gelince Yunan askerleri güvenlik maksadıyla olsa gerek trene biniyorlar. Trenden çıkan olmasın diye üç istasyon böyle gidiyor. İlk kez o an savaşı somut olarak algıladım. Hatta bir ürküntüyle yaşımı hesapladım, askere alırlar mı diye. Böyle bir zamanda Mülkiye'ye girdim. Lisana merak saldım. Orada Sovyet baskısı bir "Introduction of Economi" buldum. Kapital'i de o dönem İngilizcesinden okudum. Bu dönemlerde solculuk bende şekillendi diyebilirim. Ama hep nazari bir gelişim söz konusu. Eylem düzeyinde değildi. Savaş yıllarında halkımızın genel eğilimi müttefiklerden yanaydı. Biz de öyleydik. Ama devlet ne yazık faşist Almanya'ya krom bile gönderiyordu. Savaşın hemen ardından asker oldum. 1946'da Türkiye seçime giderken ben askere gittim ve süvari oldum.

– Sizin çocukluğunuzda düzene tepki için Serbest Fırka sempatizanı olmanız gibi bu dönem üstelik bilinci yerinde bir sürü solcu Demokrat Parti'den yana oldular. Siz o dönem Dp'yi desteklediniz mi?

– Hayır. Ben Dp'ye sempatiyle bakmadım. Ama doğru söylüyorsunuz, o dönem Dp'yi destekleyen solcular vardı.

– Gerçekten Sadun Bey bir dönem de Özal'ı destekleyen solcular oldu. Şimdilerde Refah'ı destekleyen solcular çıkıyor. Nedir bu tuhaflığın kaynağı?

– İnançsızlık sanırım. Sahici marksist böyle bir politik tavır gösteremez. Ama devlet o dönem Dp'den epey çekiniyordu. Askerliğimi anlatıyordum. Ankara'da şimdiki Bahçelievler civarında 5. Suvari Birliği vardı ve ben bekar olduğum için yedek subayken orada yatar kalkardım. Bu yüzden çoğu gece nöbetçi subaylar ben varım diye gece evlerine giderlerdi. Bir gece yarısı telefon çaldı. Merkez Komutanlıktan üst düzey biri bas bas bağırıyor. Albayı istiyor ve bir yandan herkesin at binmesi emrini vermemi istiyor. Bir gün önce Meclis'in yeni dönem ilk toplantısından dolayı zaten alarmda tutulduğumuz için gergindik. Önce ne yapacağımı şaşırdım. Sonra görev verilse bile birliği emir verilen yer yerine alakasız bir tepeye götürmeye karar verdim. Neyseki buna gerek kalmadı. Sonra yeni bir telefonla olağan duruma döndük. Mesele şuymuş. Celal Bayar akşam Karpiç'te yemek yemiş ve çıkarken 8-10 kişi onu alkışlamış. Bütün panik bu alkıştan kopuyor. Bunların böyle paranoyalarının olduğunu ilk orada gördüm. Terhisten sonra Mülkiye'de asistan oldum. Fakat Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde çok iyi, beyin bir kadro vardı. Muzaffer Şerif, Behice Boranlar. Muzaffer Şerif'in "Sosyal Normların Psikolojisi"ni okuduğumda çarpıldım. 1946'da Behice Hanım'ın bir konferansına gittim, kafamın çok aydınlandığını hatırlıyorum. Ben Mülkiye'de maliye bölümündeydim. Sol, o zamanlar şimdiki gibi değişik renkler ve parçalardan oluşmuyordu. Sol deyince akla komünist gelirdi ve biz kendimizi komünist hissediyorduk. O dönem sosyal demokrat diye bir laf yoktu. Benim Konyalı, Tkp'den bir arkadaşım vardı. Beni bir arkadaşla tanıştırdı. Onunla buluşur, konuşurduk. Kemal Ergin PTT mensubuydu. 1947'de eğitim çalışmaları yaptık onunla. Örgütsel olarak bunu başlangıç sayabiliriz. Doktora için İstanbul'a gittiğimde Tkp ile ilişkim böyle bir çerçevede gelişti. Çok insan tanımadım. Zaten '51 tevkifatında 167 kişi olduğu ortaya çıktı. Ben tevkifatla '51'de değil '55'te tanıştım. 1948'de Munise Hanım'la evlendik. O klasik filolojide okuyordu. Bizi onunla aynı bölümde okuyan kızkardeşim tanıştırdı. 1951 tevkifatı sürerken biz gazetelerden takip ediyorduk. Bu arada eşimle İngiltere'ye gittik. BBC'de çalıştım. Bir süre orada kaldıktan sonra bir Rus tanıdım. Bu ülkesinden kaçmış bir Rus'tu. Enteresan bir adam, edebiyata meraklı bilgili ancak kendini salmış, ayyaş, pişman... Onunla tanıştıktan bir süre sonra dönmeye karar verdim. 1955'te döndük. Vapurla Sarayburnu'na yaklaşırken biz herşeyin yolunda gideceğine, suların durulduğuna inanıyorduk. Ancak birden vapura bir motor yanaştı. Sivil polis bir süre kaptanla görüştü ve bana ulaştılar. Hiç unutmuyorum sorusu komikti. "İsm–i Aliniz?" Adımı söyleyince, Ankara'ya sorgu için götürüleceğimi ama bunu kimsenin bilmeyeceğini, bunun için kıyıda karşılayacak yakınlarımıza birşey olmamış gibi davranmamız gerek-

tiğini sonra onları takip edeceğimizi bildirdiler. Vapurdan sonra Ankara'ya giderken trende "ilişkimizin biçimi nedir? Tuvalet için izin isteyecek miyim?" diye sordum. Adam "Ben sizin emrinizdeyim" demesin mi! Meğerse okul arkadaşım Nejdet Uğur o sıralar emniyette üst düzey yönetici ve emri nezaket sahibi bir memuruna o vermiş. Ankara Soğukkuyu'da hapse koydular. Kimseyle görüştürmediler. Tecritte tutuldum. Hücrede canım sıkılırken masada serili olan gazetede okumadık yer bırakmadım. Helva ekmek yerken bunun kirlendiğini, değiştirirlerse iyi olacağını söyledim. Bunu bir iki kez söyleyince günlük gazete getirmeye ve onu sermeye başladılar. Bir ay sonra sorguların ardından bırakıldım. Okuldaki görevime döndüm ve sürdürdüm. Bir kaç yıl sonra 27 Mayıs ihtilali olunca MBK iktisat danışmanı olarak çağırdılar.

– Zevkle dinlerken burada böleceğim Sadun Bey, sizin bu iktisat danışmanı olduğunuz ihtilali şimdi üyesi olduğunuz parti yargılıyor. Yeri gelmişken bu 27 Mayıs'la 12 Mart–12 Eylül darbelerini beraber değerlendiren, Rp'nin kapatılmasına karşı çıkarak özgürlükçü olduğunu iddia eden bu anlayışları nasıl değerlendiriyorsunuz?

– Darwin'i Marx'tan önce okudum ve çıkarttığım sonuç "Hayat hep değişir." "Birbirine denk iki olay yoktur." Darbeden darbeye fark vardır. Örneğin şu 28 Şubat'la işaretlenen son darbe benim başım üstüne. 27 Mayıs'a bakarsak sanki Dp'nin yaptığı çok mu demokratiktir! Dp, Chp'yi yargılayıp "Tahkikat Komisyonu" kurmuş. Yani onlar da darbe yapmış. 12 Mart sert ve ideolojik bir darbedir. 12 Mart'ta daha çok yattım ama 12 Eylül'ün daha kurutucu olduğunu söylememe engel değil. Refah Partisi'ne gelince kapatılmasına memnun olurum. Demokrasi öyle gerici bir şey değildir. Irkçılar ve din tüccarları tasviye olsun. Ben fikir özgürlüğünü kuramsal bir ütopya olarak değil uygulanabilirliği için isterim. Temeline karşı olduğum bir fikre niye özgürlük isteyeyim.

– Bunları Ufuk Bey'e anlatmıyor musunuz?

– Parti meclisinde söyledim Ufuk'a. Bende yeraltına girerler mi diye kapatılmamasını düşünebilirim. Ama bırakın tasviye olsun. Bizde arkadaşların duygusal çıkışları olabiliyor. Örneğin bazı gençler "biz düzen partisi değiliz" diyorlar. Düzen içinde yaşa, hırsız evine girince karakola şikayet et, ev sahibinle uyuşamayınca mahkemeye git, parti kurarken bütün kurucularını polise ver, sonra "ben düzen partisi değilim" de. Bunun bir anlamı yok. Ancak "iktidara gelirsem düzeni değiştiririm" diyebilirsin. Doğrusu budur.

– Peki tekrar hayat öykünüze dönersek, yaşamınızda Tip ne kadar yer işgal ediyor? Bize Tip deneyiminizi anlatır mısınız?

– 1963'te Tip'e girdim. Tip'in marksist bir parti olması Aybar'ladır. Mehmet Ali Aybar'ın önemli bir damgası vardır. Ben politikayı çok düşünmüyordum. Hocalığı seviyordum. Bir gün Nihat Sargın Bey "Eğer partiye girmeyi düşünüyorsanız '64 Şubat'ında 1. Kongre olacak. Görev için şimdiden partili olursanız iyi olur" dedi. Genel Yönetim Kurulu'na girdim. Toplantıyı İzmir'de yaptık. Programın yapımına da katıldım. Biri Aybar'la diğeri Mihri Belli ile olmak üzere iki önemli ihtilaf oldu. Mihri ile malum Milli Demokratik Devrim tezlerinden ötürü. Mehmet Ali Aybar ile daha ilginç bir çatışma sözkonusuydu. Direkt komünist partiyle ilişki olsun–olmasın. Gerçekte hiçbir manipülasyon olmadan Tip doğmuştur ve ilişki kurmadan hareket de olabilmiştir. Tkp etkisiz kalmıştı. Aybar parti dışında kalan komünistlerden çekinirdi. Örneğin Halit Çelenk, Mihri'ye yakın olduğu için partiden atılmıştır. Yine Niyazi Ağırnaslı Tkp ile ilişkisi var diye atıldı. Üstelik çok iyi bir insan olan Ağırnaslı bir yurtdışı dönüşünde Aybar'a bilgi vermek istediği için atılmıştır. Bunlar doğru değildi ve benim acımdır. Tabi bu tatsız durumlara Mehmet Ali Bey'in ideolojik gerekçeler bulması gerekiyordu. Bir keresinde Aybarların evinde Çetin Altan, Munise ve ben oturuyoruz. Aybar "Nicelik niteliğe dönüşür, ben buna inanmıyorum" dedi. Çetin Altan takside "işe bak parti başkanını sosyalist yapmaya çalışıyoruz" dedi. Yine başka bir gün Mehmet Ali Bey birden "Kitaplar yazıldığı gün demode olurlar" diyor. Ama asıl söylemek istediği Marx'tan alıntı yapanlara ya da "Alt yapının belirlemediği de olur" deyiveriyor. Bazen seçim sırası gezilerinde köylülerle yaptığı konuşmalarda örnekler veriyor. Köylünün biri "bu sosyalizmde ağa'ya ne vereceğiz" demiş. Aybar "ağa'ya da vereceğiz" deyince köylü rahatlamış. Bunları anlatırdı. Biz burada koptuk. İnetullah Haydaroğlu, Nihat Sargın, Behice Boran, Şaban Erik... İşte bu dönem önce o atmak istedi, olmayınca

Emperyalizm, yine o eski kolonyal sömürgeciliği sürdürüyor. Mesela Refah Partisi ilk yurtdışı gezilerini Malezya, Endonezya gibi ülkelere yaptı. Emperyalizm tekrar birşey istiyor. Sermayenin transferi veya sıcak para türünden birşey değil bu, yeniden pazara ihtiyaç duyuyor. Çünkü kendi içlerindeki işsizlik çok ciddi olarak rahatsız ediyor.

Aybar kendi istifa etmek zorunda kaldı. Tip'in Aybar'dan sonraki başkanı bir Kürt'tür. 35 gün kadar Mehmet Ali Aslan sonra da Şaban Erik başkanlık yapmışlardır. Partimizin 12 Mart'ta kapatılmasına gerekçe kürtçülüktür. Ancak sonraki mahkumiyet komünistlikten olmuştur. 12 Mart'ta parti kapatılınca Mamak'ta kaldık. Sonra zincirlerle Niğde'ye götürüldük. Birinci Tip deneyimi böyle sona ermiştir.

– Sadun Bey şimdi biraz bugüne ve bugün için söylediklerinize gelmek istiyorum. Son yazılarınızdan birinde Kürt sorununun çözümü ve küreselleşmenin gereklerini yerine getirmeyi temel iki konu saydığınızı anlatıyordunuz ve bunları yapan bir ülkenin kadın sorunu, şeriat, gelir dağılımı gibi sorunları rahatlıkla çözebileceğini ekliyordunuz. Küreselleşmenin gereklerini yerine getirmek ne anlama geliyor?

– Küreselleşme politikası, çağımızın önemli bir konusu. Gerçekten bu kavramın evvela ne olduğunu anlayalım. Diyoruz ki, kapitalist bir dünyada, iktisadi dünyada pazar ne kadar genişlerse üretimin verimi o kadar yüksek olur. Bu Adam Smith'ten beri bilinen bir şeydir. Bundan ötürü o dünya bu itişle sürekli olarak tek bir pazar olmaya yöneltilmiştir. Buna bir hocam –ben öğrenciyken– "beyler münasebetler beynelmilel olmalıdır" derdi.

Bu yüz seneye yakın bir zamandır böyle. Daha o zamanlar dünyanın bütünleşmeye başlaması ve tek bir pazar oluşturmaya başlaması eskiden beri olan bir şey. Yeni olan şey; dünya pazarı oluşumunun hızlanması. İkincisi, adeta bir nitelik değiştirerek, yalnız ekonomik bağımlılıktan, uluslararası ekonomi işbirliğini aşarak uluslararası yönetim birliğine girmesi. Küreselleşme, eski uluslararası işbirliği kavramının ötesinde olarak, bugün, bir çeşit uluslararası yönetim birliği biçimini almıştır. Artık buna küreselleşme denmektedir. Bunun ötesinde, artık siz bağımsızsanız işbirliği sözkonusudur. Ama artık bağımsızlığınızı kaybediyorsanız yani yönetim birliği oluşmaya başlıyorsa aranızda –işbirliğinin ötesinde– ona küreselleşme diyorlar. Bir kere küreselleşmenin böylece ne olduğunu biraz açıklamış olduk.

– Ulus devlet ortadan iyice kalktı mı ki, biz buna uluslararası bir yönetim diyebilelim. Yoksa demek istediğiniz, bir yöneliş olarak mı?

– Yöneliş, yöneliş. Temayül olarak.

– Tabi ki, ulus devlet var, sınırlar var, bağımsızlık var...

– Ama bunlar silikleşmeye başlamış. Bir devletin hudutlarının olması eski anlamda bağımsızlık anlamına gelmez.

– Gümrük duvarları var. Sonra Mastrich, Schengen gibi süreçler birleşmeye çalışanların korku dolu küçük adımlarısanki.

– Var ama bunlar bitmeye mahkum. Yani bu yönetimi yönelim olarak düşünmek lazım. Ayrıca bu yönelimin bir hayli gerçekleştiğini de düşünmek lazım. Mesela, bugün ülkemizde dünya kapitalist sisteminin tersine işleyen ekonomi düşünülemez. Yani borsa alanında, üretim alanında filan. Böylece bir yönetim birliği vardır. Şu anlarda Türkiye borsası dünya borsalarının bir parçası gibidir. Birçok şirket, bağlı oldukları daha büyük şirketlerin kaleleri durumundadırlar. Bu anlamda gerçekten dünyada yönetim bütünleşmesi mevcuttur.

– Peki bu kendiliğinden, ekonominin kendi kuralları içinde seyreden bir akış mı? Mesela New York borsasında 1989'da bir çöküş oluyor. Ciddi bir çöküş bu. Devlet müdahalesi sayesinde zor toparlıyorlar işi. Onun için çok ahenkli bir işleyiş değil bu. Tamamen tekellerin kontrolünde.

– Dünyayı şöyle düşünmek lazım. Dünyanın bir tarafındaki ülkelerde felaket vardır. Diğer tarafında olmayabilir. Tıpkı bir insanın kulağı ağrıyorken kafasının çalışması gibi. Ama bunların arasında bir bağlantı vardır. Küreselleşme zorunlu bir şey. İnsanlığın gelişmesinin bir halkası. Ama tabi burada noktayı koyuyoruz. Bu küreselleşme sosyalist bir küreselleşme de olabilir. Küreselleşme kapitalizme özgü bir şey değildir. Küreselleşme insanlara özgü bir şeydir. Nasıl ki Türkiye, beyliklerden bir ulus devlet oldu, Türkiye'yi bir dünya olarak varsayarsak, bu küreselleşmeydi. Şimdi tekele dönüyor artık. Dünyayı Türkiye sayıyorsun, ülkeler de o eski beylikler. Karesi Beyliği, Konya Beyliği vs. Bunlar birleşiyorlar. Türkiyede de çeşitli bölgelerin yönetimi aynılaşmıştır. Yalnız ekonomik bakımdan değil. Ekonomik bakımdan Türkiye'nin doğusu ile İstanbul arasında eskiden beri bir ilişki vardı. Bir işbölümü halindeydiler. Ama eskiden doğu bölgelerinin yönetim bakımından bağımsızlıkları vardı. Her bölgenin kendine göre bağımsızlığı olabilir. Fakat küreselleştikçe, Türkiye'de giderek ulusal devlet geliştikçe, artık bir yönetim birliği vardır demektir. Artık Ağrı'da bir yazı yazılıyorken, bir şey üretiliyorken, mahkemede bir şey ispatlamaya çalışıyorken ne yapılıyorsa İstanbul'da da o yapılıyor.

– Beylikler dediniz. Orası ilginç olabilir. Küçük beylikler merkezi otorite altında toplanırken bir şiddet var. Yani tarihsel olarak ileri diyerek ezilenlerin üzerindeki şiddeti onaylamak solculuğun temel eksenini yerinden etmek olmaz mı? Yine Cumhuriyet döneminde tekvücut olurken yeni bir şiddetin aktığı görülüyor. Yani kendiliğinden bir akış, varoluş değil bu.

– Kendiliğinden olduğu yerlerde olabilir. Avrupa Birliği mesela. Biraz zor kullanıldığı yerlerde olabilir. Türkiye dünya kapitalist sistemine karşı çıkamadığı gibi. Bertaraf ederlerdi onu. Yani onun yönetimini değiştirirlerdi.

Çekoslovakya'da olduğu gibi. Onun için küreselleşme tarihsel gelişmeyle ilgili. İnsanların daha verimli, daha randımanlı, daha aktif yaşamalarını sağlayan bir olay. Yalnız bu (küreselleşme) kapitalizmde de olabilir, sosyalizmde de olabilir. Çünkü her ikisinin de rasyonelliği vardır, tabi kapitalist akıl ayrı, sosyalist akıl ayrıdır. Yalnız her ikisinde de bu akıl hakimiyetinin, her kesimi kapsayacakşekilde, yönetim birliğini sağlayacak şekilde olması gerekir.

– Peki, dünya bu kadar tekvücut mu acaba? Yani insanlık tarihinin genel eğrisine baktığımızda –hep– doğu ile batı arasında git–gel olmuş. Ta Mısırdan beri biliyoruz ki Persler–Mısırlılar kapışıyorlar. İskender bu taraflara sefer yapıyor sonra Persler karşı atak yapıyor onları geriletiyor. Sonra Roma İstanbul'da sıkışıp kalıyor. Yani hep bir doğu–batı savaşı var ve hala bugüne kadar uzantıları var. Reagan 1980 yılında iktidara geldiğinde, törende, "Büyük bir haçlı seferi başlatacağız. Şimdi hep beraber bir dakika dua edelim" diyor. Ne kadar enteresan. Nitekim yalan da değil. '80'de Reagan'la başlayan Thatcher'la devam eden müthiş bir neo–liberal dalga yaşandı. Şimdi 18–20 yıl sonra insanlık nasıl bir sağ dalga yaşadığını anlayabiliyor. İngiltere ve Fransa'da yönetim değişiyor. O zaman küreselleşmeyi bir de bu taraftan düşünmek gerekiyor. Yani insanların kendi aralarında kümelenmeleri var. Mesela Avrupa Birliği öyle bir süreçtir. Doğu da ya da Ortadoğu'da cepheleşmeler olabilir. Daha çok askeri anlamda. Fakat ekonomik anlamda böyle bir oluşum var mı?

– Yerinde bir soru bu. O zaman hemen şunu ilave etmek lazım. Küreselleşme ne sonucuna varmıştır ne de tam kapsamlıdır. Yani ne bütün dünyayı kapsamıştır, ne de kapsamış olduğu dünyada da tam bir küreselleşmeye varamamıştır. Ama bu bir eğilim olarak vardır. Onun için bugün mesela Hindistan, İran, Irak, Kuzey Kore bunlar kapitalizm dışında ülkelerdir. (Küreselleşme dışında anlamında) Sonra mesela Avrupa'da bugün tek bir para kullanılmıyor. Tam bir bütünleşme gerçekleşmemiştir. Uluslar–ulus devlet olarak devam etmektedir. Zaten küreselleşme ulus devleti ortadan kaldırmaz. Biraz hudutlarını siler. Diğer özellikleri devam etmektedir. Avrupa'da tek para sistemine geçilse bile, dilleri ayrı, yaşam biçimleri ayrı, mimarileri ayrıdır vs. Onun için ulus devlet dediğimiz şey belki 10.000 sene sonra ortadan kalkar. Küreselleşme nesnel bir olaydır. İlimin irfanın gelişmesiyle ilgilidir. Buna karşı çıkılmaz. Buna karşı çıkmak suların yukarıdan aşağıya akmasına karşı çıkmak gibi birşey. Böyle birşey teşhis edilir ve ona uyum sağlanır. Yaşama gücü olması buradadır. Ona uyum sağlayacağız. Çünkü biz bu küreselleşmeyi, insanlığın bu ileri adımını nesnel olaylara bağlıyoruz. Küreselleşme, Amerika istiyor diye olmuyor. Nesnel koşullar küreselleşmeyi sağlıyor. Mesela bizdeki karayolları Bulgaristan'daki gibi olsun, Bulgaristan'daki de komşu ülkelerdeki gibi olsun ki karayolları nakliyatı yürüyebilsin. Veya telefon meselesi. Bugün dünyada da aynı şekilde yürütülmesi lazım.

Eski Tip'li, Bsp kurucusu ve Genel Başkanı Sadun Aren, şu an Ödp üyesi.

– Çok güzel anlatıyorsunuz ama bu çok da büyük bir kolaycılık getiriyor. Bir taraftan da benim içim rahat değil. Şimdi şu duyguyu yaşıyorum: Nasılsa böyle bir tarihsel akış var, yapılabilecek birşey yok, bu bir. İkincisi de, nasılsa böyle bir evrilme sonucunda –bu kapitalist de olabilir (globalleşme) sosyalist bir döneme de girebilir– ki insanlık tarihinde belli bir dönemde de girecektir düşüncesi çok olgun ve kabul edilebilir bir düşünce. Ama çok devrimci bir düşünce değil. Değil mi? Anlatabildim mi?

–Tabi anladım. Çünkü buraya kadar onu söylemeden geldiğim için boşluk oluştu. Peki, ben buna uyum sağlanmalıdır dedim. Bugün nasıl uyum sağlanmalıdır? Birinci uyum, bugün madem ki küreselleşme kapitalizm doğrultusunda oluyor, kapitalizmi geliştirerek, onlardan yararlanarak uyum sağlamaktır. Bu görev de bize değil burjuvaziye düşer. Çünkü fakir kapitalist ülke olmak istemiyorlarsa zengin kapitalist ülke olmak istiyorlarsa – onların da kendi anlayışları içinde– yabancı firmalarla

rekabet etmek ve başarılı olmak istiyorlarsa, bu gerçeği tanıyarak bu memleketi kalkındırsınlar. Peki sosyalistlere gelince, bize gelince, ne yapmak lazım? Şimdi eski sosyalist strateji artık geçerli değildir. Burada uzun boylu anlatmayacağım. Ama geçerli olmadığı en azından tecrübeyle sabittir artık. Sovyetler Birliği'nden daha iyisini yapacak değiliz burada. Sovyetler Birliği ki, daha çok imkana sahip bir ülkeydi, o bile yapamadı. Peki nasıl yapacağız? Sosyalist mücadelemizi nasıl yapacağız? Bir kere dünyada dikkate alınacak olan, ulusların kendi kendilerine yeten birimler olmaktan çıktıklarıdır. Bir miktarı çıkamadı ama bir çoğu da çıktı. Yalnız o ulusları ilgilendiren, başka ulusların üzerine kuramazsınız. Yani Türkiye'de sosyalizmi kuramazsınız. Başkaları müsade etmez. Hepimiz anlaştık, Türk burjuvazisi de tamam dedi, dünyayı razı edemezsiniz. Onun için ulusal anlamda tek bir ülkede sosyalizm kurmak mümkün değil. Zaten marksizmin temelinde böyle bir şey yok. Ama Sovyetler Birliği'nde o iş olduktan sonra, teoride uydurmak gerekti. Gayet de tutarlı teoriler yapıldı ona. Şimdi o halde dünyada bir kere globalleşme var. Sosyalist mücadeleyi bu koşullarda yapmak lazım. O zaman ne yapacağız? İnsanı esas alacağız, insanın özgürleşmesini sağlayacağız. Peki insan nasıl özgürleşecek? Bu Sovyet tipinden çok farklı değil aslında. Yolda farklılık var. Şimdi niye eziliyor insanlar? Yönetimin dışında tutuluyorlar. Üretim araçlarının yönetiminin de dışında tutuluyorlar. Bazı insanlar da avantajlı durumda. Bazıları yöneticilik durumunda, bazıları da yönetilen durumunda. O halde insana gücü veren şey üretimde olmaktır. İnsanların ekonomik ve diğer toplumsal işlerin yürütülmesinde söz ve karar sahibi olması için, özgür olması gerekir. Buna demokratikleşme de diyebiliriz. Demokrasiyi işlevsel olarak tanımlarsak, demokrasi aslında haksızlıklarla mücadele etme yöntemidir. İşte doğrudan demokrasi var, temsili demokrasi var. Doğrudan demokrasi en iyi olanı. Çünkü ben en iyi kendimi savunurum. Ben, mesela belediyeye, spor salonuna, sinemaya gidiyorum, kötü yönetiliyorlar. Bundan ben zarar görüyorum. Hepsinin de yönetiminde söz ve karar sahibi olmak istiyorum. Böyle olmalı. Ama şimdi bize görev olarak ne düşüyor? Kronoloji böyle olacak, yukardaki gibi. Herkes yönetime katılmayı esas alan bir mücadele verecek . Kişiler olarak da bu mücadele yapılacak. Sonuçta bu gibi konularda mücadele edilmelidir. Daha başka konularda da olabilir. Mesela MGK'nın varlığıyla ilgili. Manasız bir şey. Herşeye hakim. Meclise gidiyor, ona diyor sen şöyle yap, buna diyor sen şöyle yap. Tabi bunlar sosyalizme aykırı şeyler. Bu gibi şeyleri de ortadan kaldırmak lazım. Yasaları bağnazlıktan arındırmak lazım. Kadınları aşağılayan, mal sahiplerini daha avantajlı duruma getiren yasalarla mücadele etmek lazım. Yani doğrudan doğruya dar anlamda demokrasi mücadelesi yapmak gerekir.

– Ama bunlar bizden daha akıllı. Sovyetler Birliği'nde benzer bir MGK olsaydı, Gorbaçov'un restorasyonlarının birden gericilerin eline düşmesine belki müdahale edebilecekti. Zaman zaman biz Çiller'e öyle bakmaya başlamıştık. "Bu da bizim Gorbaçov'umuz" diyorduk. Bu yüzden onların mantığına göre çok da akıldışı değil. MGK'nın onlar için anlam taşıyan bir yapısı var

– Ben bizim açımızdan diyorum. Bu mücadeleye girmek, bunları yapmak lazım. Bunları yapmak çok zor, tehlikeli de aynı zamanda. Şimdi mesela Sovyetler Birliği bitti, komünizm bitti. Anti–komünist hareketler bitti. Nazım'ın türkülerini, şarkılarını söyleyebiliyorlar. Bir süre sonra benim de söylediğim tarz sosyalist hareketin ciddiyetini görecekler. Yani sendikalar çalışacak, herkes kendi hakkını savunacak haksızlık yapmak zorlaşacak. Şimdi yönetime katılmanın –ekonomi anlamında– üretim araçlarının mülkiyeti ile meselesi ile çatışırlar. Eski Tip sosyalist stratejisinde, üretim araçlarının mülkiyetini hemen almak var. Halbuki mülkiyet hakkının iki yanı var. Sahibine bir kazanç sağlaması, öbür yanı yönetim hakkı tanımasıdır. Mülkiyet hakkının birinci yanını birden almak gerekir. Ama yönetim hakkı yavaş yavaş parça parça alınabilir. Mesela bugün bile üretim araçları sahipleri, eskiden olan haklarından vazgeçmiş görünüyorlar. Mesela işçilerinin izinlerine karışamazlar. Disiplin işlerine karışamazlar. Hepsinin disiplin kurulları var. Ben şunu düşünüyorum. Sömüren insanlar, siz ne kadar devrimci olursanız olun, eğer yanlış yoldaysanız birşeyler yapmazlar. Ben mesela emperyalizme hiç saldırmam, söylediğim sebepten ötürü. Çünkü bugün orjinal anlamıyla

Ödp'yi bugünkü koşullara, dünyanın ve Türkiye'nin koşullarına en uygun siyasi parti olarak görüyorum. Gerçi başlangıçta bazı arkadaşlar isminin içinde sosyalizm kelimesi bulunmasın demişlerdi, o yüzden Özgürlük ve Dayanışma Partisi ismini aldı. Ama zaman içinde bakıldı ki Türkiye'deki doldurulması gereken boşluk sosyalizm boşluğudur. O yüzden parti ilk kuruluşuna nazaran çok daha fazla sola kaymış bulunmaktadır

emperyalizm yoktur. Dünyanın hepsi kapitalizm olmuş artık.

– Yinede organik bağlar var. Örneğin Çiller ve Erbakan'ın şu anda içine düştükleri sıkışıklıkta Amerika açıktan destek yaptı. Hatta seçime gidin dedi. Çiller–Erbakan seçim dedi, Amerika'da seçim dedi. Birkaç haftaya kadar yeni hükümeti bile tanımadı. Sonra Çiller yargılansın diye dosya mahkemeye gitti. Mahkeme başkanı onayladı. İşin ciddiyetini orada gördükleri andan itibaren Amerika tamam dedi. Ondan sonra askerler de gerginliği bıraktılar. Tamam, dosya önemli değil falan dediler. Gizli kapaklı bir mücadele oldu. Yani emperyalizm de o kadar az değil. Emperyalizm bir tarafıyla yine o eski kolonyal sömürgeciliği sürdürüyor aslında. Mesela Refah Partisi ilk yurtdışı gezilerini Malezya, Endonezya gibi ülkelere yaptı. Emperyalizm tekrar birşey istiyor. Sermayenin transferi veya sıcak para türünden birşey değil bu, yeniden pazara ihtiyaç duyuyor. Çünkü kendi içlerindeki işsizlik çok ciddi olarak rahatsız ediyor. Eğer –tipik bir biçimde– malını dışarıya gönderebilirse içerdeki üretim artacak ve işsizliğe de bir çözüm getirebilecektir. Türki Cumhuriyetler ve Kuzey Afrika önemli bir koridor olarak görünüyor ve Türkiye'yi adeta bir taşeron gibi onun sırtından o koridorlara açılmanın bir yolu olarak görebiliyorlar. Dolayısıyla emperyalizm denen olgu bizim için halen dış politikamızı belirleyecek kadar önemli oluyor. Bu noktada emperyalizme saldırmam ne demek?

– Buna emperyalizm dememek lazım. Bunlar büyük devletlerin hegemonya kurma arzularıdır. 800 sene evvelde vardı. İşte Osmanlı'da ona birşey yapma, ona saldırma yoksa bilmem ne yaparım gibi. Emperyalizm ise daha farklıydı: Kapitalizmin dünyayı fethetmesi. Emperyalizmden söz edebilmek için karşısındaki rejimin kapitalizmden farklı olması gerekir. Buradaki durumda ise seni güç politikasıyla manüple etmeye çalışıyor. Buna emperyalizm dediğimiz zaman eski şeyleri hatırlattığı için yerli burjuvaziyi kurtarıyor. Çünkü, onların tebası yok diye düşünülüyor.

– Birikimlerde emperyalistleşiyor bir anlamda.

– Emperyalizmi iki şekilde görmek lazım. Emperyalizmi devletler olarak görmek ve sınıflar olarak görmek. Emperyalizm daha çok ülkeler olarak görüldüğü için burjuvazi dünya emperyalizminin bir parçası olduğu – mesela Eczacıbaşı, Koç emperyalizmin bir parçası, arka bahçesidir– zaman emperyalizm demeye de gerek kalmıyor.

– Sizin döneminizde Sosyalist Birlik Partisi (SBP), tam da Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin çözüldüğü bir dönemde, sosyalizm sözcüğünü tekrarladı. O yüzden biz her zaman sizin bulunduğunuz oluşuma çok sevinerek baktık. Fakat şimdi Ödp'de parti meclisi üyesisiniz. Ödp'ye aynı sempatiyle bakacak kadar sosyalizm hedefçisi göremiyoruz açıkçası. Belki gerekçelerini daha önce anlattığınız şeylerde bulabiliriz. Yani Ödp ile Sbp arasında bazı farklılıklar var. Belki sizin de katılmadığınız şeyler olabilir diye soruyorum.

– Ben şimdi daha memnunum. Biz teşkilat kurarken il başkanı bulmakta bile zorlanıyorduk. Şimdi bu tür şeyler daha rahat.

– Daha önceki Disk'le ilgili konuşmamızda "Devlet zannediyordu ki Tkp ile Dev–Yol birleşecek" demiştiniz. Sizin o zaman yarı şaka söylediğiniz şey Ödp'de gerçekleşmiş gibi görünüyor. Yani devletin de korkacağı kadar, ihtilalci havaları yok açıkçası.

– Soruyu şöyle cevaplayayım. Ben o zaman gördüm ki Sovyetler Birliği'nin çöküşü büyük bir bunalımı getirdi. Sosyalist solda çok büyük bir darbe olmuştu. İnsanlar çok hevessiz oldular ve aktif mücadeleden koptular. Yeni bir sosyalizm ve yeni bir yol gerekliydi. İşte o da demokratikleşmeydi. Çok yazdık. Bazı eski stratejilere yer verip, sonunda bir darbe vurup iktidarı alacaksınız, zannediyorum ki sonunda darbe ile iktidara gelmek insanların kızgınlıklarını ve hınçlarını da ifade eder. Benim deminden beri anlattığım devrimin yeni yolu, yeni dünyaya uyum sağlamayı, demokratikleşmeyi ve insanlara karşı biraz yumuşak davranmayı gerektiriyor. Daha önceki konuşmalarımızda bir nokta eksik kaldı. Enternasyonalizm. Şimdi enternasyonalizm eskisinden çok daha fazla önem taşıyor. Birbirlerinden güç almaları, dayanışma içinde olmaları çok daha fazla önem taşıyor. Mesela bugünkü koşullarda dünyadaki sosyalist partiler Türkiye'ye yardım edebilir. Türkiye'de bir başkasına. Çünkü tek tek olacak bir iş değil.

– İşçi Partisi ve Sosyalist İktidar Partisi var. Nasıl görüyorsunuz onları? Onların yanında bir başka parti olarak nasıl karşılaştırıyorsunuz?

– Çok yakından takip ediyorum. Hatta Sip bizim eski Tip gibi bir parti olarak görünüyor. Tabi düşünceleri yapı olarak çok zayıf. Ben Ödp'yi bugünkü koşullara, dünyanın ve Türkiye'nin koşullarına en uygun siyasi parti olarak görüyorum. Gerçi başlangıçta bazı arkadaşlar isminin içinde sosyalizm kelimesi bulunmasın demişlerdi, o yüzden Özgürlük ve Dayanışma Partisi ismini aldı. Ama zaman içinde bakıldı ki Türkiye'deki doldurulması gereken boşluk sosyalizm boşluğudur. O yüzden parti ilk kuruluşuna nazaran çok daha fazla sola kaymış bulunmaktadır.

– İsmi talihsiz. Yani dayanışma Polonya'daki Solidarnite'yi anımsatıyor.

– Evet o da var. Ama olumlu yorumlarsan özgürlük, de-

min söylediğim gibi sosyalizmin en önemli unsuru.

– Bence o da tartışmalı. Yani şifre sözcük olarak bakarsak, özgürlük mü gelişme mi? Yanyana koyunca gelişme lafını daha kapsayıcı görüyorum. Yani "insan özgürleştikçe mi daha çok insan olur, insan gelişirse mi daha çok insan olur?" diye koyarsak problemi, bence gelişen insan sorumluluğunu bilir. Özgürlüğün başkalarına zarar vermeyeceği noktayı da bilir. Gelişmişlik bana daha şifreli bir sözcük gibi geliyor. Özgürlük bazen daha sorumsuzca bir şeymiş gibi algılanıyor. Özgürlükte biraz daha belirsizlik var.

– Açıklamalarına iştirak ediyorum. Ama aynı açıklama özgürlük için de geçerli olabilir. Çünkü özgürlük gelişmeyi de içeriyor diyebiliriz. Tabi, kendi kaderine hakim olabilmek diye algılanırsa, bu anki gelişmişlikte hiç kimse özgür olamaz. Bence eşitlik biraz daha zor bir kavram bence. Özgürlük eşitliği içeriyor, eşitliği tanımlamak daha güç. Eşit bir toplum yaratacağız dediğiniz zaman köyde yaşayan adamla, şehirde yaşayan adam nasıl eşit? İyi bir eğitim görmüş adamla cahil adamı nasıl eşitleyeceksin? Eşitliği ölçmek zor. Aynı evdeki insanlar için kolay da, çeşitli durumlardaki insanlar için çok zor gerçekten. O bakımdan özgürlük biraz daha kolay bir tanım. İnsan kendi kaderini tayin konusunda kendisini serbest hissediyorsa özgür demektir. Bunun için aynı parayı da alması gerekmez. Bunun için aynı konforda yaşaması da gerekmez. Bir balıkçı, bir demirci kendini öyle hissediyorsa özgür demektir. Önemli olan öyle hissetmek. Onun için tabi bu kavramlarında bir önemi var. Fakat kavramların zamanla değiştiğini de düşünmek lazım. Mesela sosyalizm kavramı son on senede hakikaten değişti. Eskiden sosyalizm deyince üretim araçlarının kamulaştırılması ve planlanan bir toplum akla gelirdi. Şimdi sosyalizm denince özgür, çoğulcu bir toplum akla geliyor. Bugün sosyalizm kavramımızın içinde kadın ve çevre meselesi, sosyalizmin ayrıca gerçekleştireceği şeyler. Ama ancak sosyalizmden sonra gerçekleşebilecek konular, teknik konular. Şimdi bunların hepsi sosyalizmin içinde, böyle düşünün.

– Peki efendim, şaşırtıcı bir soru olarak görünebilir ama M. Ali Aybar ile sadece bu noktada çatıştınız. O genişletmek istiyordu ve eleştiriyordu. "Ne demek? Alt yapı her zaman belirlemez, üst yapının da etkin olduğu durumlar vardır" diyordu. Siz bozuluyordunuz. Nicelik-nitelik diyordu. Siz durup diyordunuz ki "Biz parti başkanına sosyalizm öğreteceğiz. Ne tuhaf durum" diyordunuz. "Bu adam ne yapıyor?" deyip ona karşı ber muhalefet oluşturdunuz. O sizi atmak istedi, siz onu tasfiye ettiniz. Öyle bir süreç yaşandı. Ama şimdi söylediklerinize bakınca, M. Ali Aybar'ın bulmak istediği, başka bir yerden yaratmak istediği alana doğru, şimdi, siz aynı açılımı getirmek istiyorsunuz. Yanılıyor muyum? Güleryüzlü sosyalizm, Lenin yanlıştı, özgürlük daha önemlidir, alt yapı her zaman önemli değil, ekonomi değil önce insanların özgürlüğü demek bir Aybar tekrarı olur. M. Ali Aybar'ın bir tarafı da vardı ki, Tkp'den ayrı, daha fazla topluma açılmaya çalışan, Sovyetler Birliği'nin etkisinde kalmayan, daha bağımsız bir çizgiden gitmeye çalışıyordu. Bütün o kanalları koyunca oturuyor gibi. Haksızlık etmediniz mi M. Ali Aybar'a 1970'lerde? Keşke o zaman destek verseydiniz. Madem bunları diyecektiniz.

– Hayır. M. Ali Aybar'ın o tutumunu irdelemek lazım. İki mesele var burada. Birincisi M. Ali Aybar'ın bunu takdim tarzı. Bugün burada benim anlattığım şey, sosyalizm için yeni bir yol bulmaktır. Bu yolun en önemli öğesi sosyalizmin bir hamlede iktidarı almasını gerçekleştirmektir.

– Aybar'da böyle birşey var mıydı? Hemen almak?

– Yok. Aybar iktidara gelmek için...

– Seçimle, darbe olmadan, yumuşak bir biçimde.

– Seçimle tabi. Zaten Sovyet sisteminin seçimle ya da darbeyle olması o kadar önemli değil. Yapılacak şey iktidara gelmektir. İktidara gelmeden hiçbir şey yapamazsın. İşin özü o. Burada iktidara gelince programımız ortada, o uygulanacak demektir.

– Siz iktidar çok önemli değil diyorsunuz.

– Evet, iktidara gelmeden de bir sürü şeyler yapılabilir. Bunun için Sovyet görüşünü reddetmiş değilim, fakat Sovyet dönemi de bitti. Marksizmin bazı öğelerini de üretmek lazım. Tutarlı bir şekilde, özüne bir şey yapmadan. Biz yine aynı yolda gideceğiz. Biz demedik ki başka türlü bir sosyalist mücadele verilmelidir. Bizim bunlara bir itirazımız yok. Aybar bütün bunları niye yaptı o zaman? O şundan etkilendi. Aybar devamlı olarak Tkp'nin tehditi altında birisiydi. Biz çok genç tanıştık, eski Aybar'ı da tanırım ben... Gençliğinde neler yaptıklarını, Tkp ile ilişkisi var mı yok mu bilmiyorum. Fakat parti kurulduktan bir süre sonra Tkp'ye iyi bakan insanlar partiye nüfuz etmeye uğraştılar.

– Mesela parti başkanına –bir konuşmanın içinde– katılmadığınızı söylemiştiniz. 27 Mayıs konusundan dolayı. Nasıl buluyorsunuz, şu ana kadar başarılı mı çizgisi?

– Başarılı. Benim başarıdan anladığım şey şudur. Bir kere bu arkadaş –söyledim galiba– marksist bir araştırmacı.

– Evet bir kitapçığını biliyorum.

– Genel başkan olarak çok geçerli biri. Yani medyatik şeyler söyleyebiliyor, buluyor hemen. Benim aklıma böyle şeyler gelmez. İşte "Ne Allah yol..."

– "Ne refahyol ne hazırol"

– Evet, falan mesela.

– Bence çok bozuk bir slogan. Sizin bulamamanız bir

kusur değil bence, bu kusur. Neden? Refah–yolla askerler arasında öyle bir denklem kurmak demek politikan sıfır demektir. En başta sizin söylediğiniz gerekçelerle. Dediniz ki, çok güzel ortaya koydunuz. "Kardeşim gericilik geliyor, adamlar inanılmaz bir boyuta gelmişler. Bunların tasfiyesi nereden gelirse gelsin benim sevineceğim şeydir. Ha ondan sonra ben kendi işimi ayarlarım." demiştiniz. Bir kere çizgiyi refahyol–hazırol arasında koydun mu, sen nerdesin? Sonra refahyolu nasıl böyle bir şeye koyabiliyorsun ki?

– Bu noktada partinin görüşü biraz farklı. Yani öyle karizma yahut da ağırlık filan kaldırmaz bunlar.

– Bunları bildikleri için bilinçli olarak onu başkan yaptılar. Bir sürü insan var. Sizin kuşağınızın üstadları var, '68 kuşağının gençlik önderleri var, onların hepsi geri durdu. Zaman zaman da onların idare ettiği havası seziliyor.

– O kadar derinini bilmiyorum doğrusu.

– Parti meclisinde karşı karşıya geldiğinizde Ertuğrul Kürkçü'yle nasıl anlaşıyorsunuz?

– Bana saygılıdır. Benim hiç öyle çatışmam filan olmaz. Ama onun yönettiğini filan zannetmiyorum. Ama bazı değerli arkadaşlar var. Bülent Forta gibi. Saruhan Uluç, Atilla Aytemur var. Birkaç tane kız var. (Onun çevresinde olabilecek arkadaşlar) Ertuğrul'da önemli. Gayet ağırbaşlı, aktif ve çok konuşuyor. Olumlu şeyler söylüyor, aklı başında şeyler söylüyor. Uzun hapislik ona yaramış görünüyor.

– Şimdi size bazı isimleri söylesem, tek sözcükle hangi çağrışımı yapardı sizde? Doğan Avcıoğlu?

– Aydın, dövüşken ve hırslı birisi.

– Mehmet Ali Aybar?

– Mücadeleci, kişiliği ön planda olan, cici sosyalist.

– Behice Boran?

– Mehmet Ali Aybar'la aşağı yukarı aynı şeyi söyleyeceğim. Mücadeleci birisi. Yiğit kadın.

– Yalçın Küçük?.

– O nunda, kişiliği ön planda olan biraydın. Zeki, mücadeleci.

– Aziz Nesin?.

– Cümlelere sığdırılmaz, bir iki kelimeyle anlatılmaz.

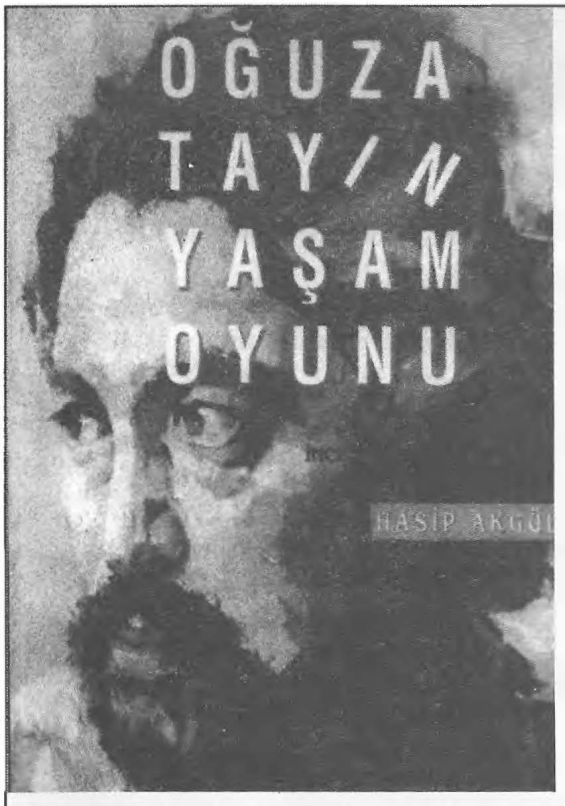

"Oğuz Atay'ınTutunamayanlar romanı TRT roman armağanını titiz bir jüri üyesini raporuna borçlu. Zorlu bir yayıncı bulunmasında biraz bu ödüle, biraz da ticari kafası olmayan bir yayıncıyla karşılaşmasına bağlayabiliriz. Oğuz Atay'a sağlığında edebiyat dünyasında gösterilen yer bu kadardır. Peki onu 1970'lerde eleştirenler, 1984'te birden hatırlayıp, onu Türk edebiyatının tepelerine taşımaları rastlantı mıdır? Kitapta ayrıntılarıyla gösterilen bu kişiler politikanın ve konuşmanın rafa kaldırıldığı, bütün düşünen insanların yanlış yaptıklarını söylemeye zorlandığı bir dönemde, Oğuz Atay'ı, apolitik, herşeyle alay eden ve yaşamı pek anlamlı bulmayan bir aydın tipi olarak tanıttılar. Bu kitapta ilk eşi Fikriye Gürbüz'ün anlattığı, her akşam koltuğunun altında iki kitapla gelen bir Oğuz Atay'ı; Barlas Özarıkça'nın anlatımındaki altı ayda başyapıt yazan Oğuz Atay'ı; Halit Refiğ'in anlatımında, Menderes istibdadına karşı sosyalist bir dergi örgütlemeye çalışan devrimci Oğuz Atay'ı; Cevat Çapan'ın anlatımındaki arkadaş canlısı, edebiyat tutkunu, namuslu Oğuz Atay'ı görenler, şaşırmamalıdırlar."

GELENEK

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ BİRLEŞİN

Restorasyon Soruları Üzerinden Marksizm ve Güncel Siyaset / Cemal Hekimoğlu ■ '97 Yazında Sınıf Tezleri / Aydın Giritli ■ Sınıf Siyasetine Alan Açmak / Zeynep Kor ■ Türkiye, Siyasal Değişim Sağ ve Sol / Cezmi Timur ■ Karşı Saldırının Zamanı Geldi / Dünya Armağan ■ Ortadoğu; Umut Kapısı / Selim Denizci ■ İran İslam Cumhuriyeti: Ekonomi, Siyaset ve İdeoloji / Zeynep Güler ■ Almanya'da Faşist Hareket / Umut Çağlar Yetişir ■ Burjuva Sınıf Örgütleri ve İşlevleri / C. Ufuk Karadeniz ■ Konferans: Sosyalizm ve Toplumsal Propaganda ■ Konferans: Sosyalist Hareket ve İşçi Hareketi ■ Sosyalizm Tarihinden Portreler: Aziz Nesin

AĞUSTOS '97

55

Anti-Emperyalizm mi Sosyalizm mi?

İran'da Devrim ve Sol*

Val MOGHADAM
Çeviri: Enis Yıldız

İran'da sosyalist gelenek çok çalkantılıydı ve pek çok yanlışların, trajedilerin ve aksiliklerin izleri vardı. Bütün bunlar özdeki bazı önemli hatalardan kaynaklanıyordu, bu nedenle kolay kolay aşılamıyordu. Pek çok kopmalara, baskılara ve bir nesilden diğer nesil eylemcilere bilgi ve deneyim aktarımındaki zorluklara rağmen oluşturulan en büyük başarı Marksist ve sol söylemin İran toplumunda yaygınlaştırılmasıydı.

YENİ REJİM:
BİR ARADA YAŞAMAK MI, MÜCADELE Mİ?

1979 ve 1980 boyunca, Sol, yeni rejimin yapısının ne olduğu, birarada yaşamanın mı, mücadelenin mi politikasını formüle edeceği problemiyle uğraştı. Çoğu Sol örgütlenmeler şartlı destek ile tam savunma arasında konumlandılar. Sadece ikisi (Maocu Peykar ve komünist şehit Behruz'un kızkardeşi ve eski Fedai gerillası Eşref Degani tarafından yönetilen grup), yeni politik otoriteye tamamen karşıydı. Ama İslamcı karakterinden ve anti-demokratik eğiliminden dolayı değil, kapitalist ve komprador düzenin bir devamı olarak gördükleri için. Halkın Mücahitleri ve Tudeh'in, halk egemenliğinin 'popülist' veya 'revizyonist' nosyonlarıyla umutsuzca uzlaşmasına bakarsak, Peykar'ın, demokratik halk cumhuriyetine karşı herhangi bir alternatife şiddetle direndiğini vurgulamak gerekir. Peykar bunun için eleştiri ve tartışmalarının çoğunu Fedai'ye ayırdı, onların yeni rejimi kavramlaştırmalarını "küçük burjuvaca" olarak alaya aldı ve Bazergan idaresine, 'komprador kapitalistlerin' çıkarlarına hizmet eden ve 'emperyalizme doğrudan bağlı' bir ihanet hükümeti olarak baktı. Tersine; iktidardaki mollalar hizbi ve Devrimci Konseyin (bu dokuz ay içerisinde karşı devrimci niteliğini açıkça ispatlamış da olsa) İran'da, ABD emperyalist düzenini sağlama almakta hiçbir doğrudan çıkarı yoktu. (1)

Aslında İran Solu bu sürede, hükümetteki liberallere saldırmak için, mollalara harcadığından daha çok güç harcadı. 1979 Eylül'ünden beri aşağıdaki gibi anti-sol ifadeleri açıkça kullanan Bazergan'ın kusurlarını ortaya dökmek tabii ki daha kolaydı: "Batıcılar, siz bizim Sol'umuzu anlamazsınız. Bizim sözde solcular devrimin en tehlikeli düşmanıdır. Şah'a karşı mücadelede parmaklarını bile oynatmadılar. Şimdi işçileri greve, saf kentlileri gösteriye ve köylüleri isyana kışkırtıyorlar. Bunlar SAVAK ajanlarıdır." (2) Doğal olarak sol ve liberaller arasındaki bu karşılıklı nefret mollalara yaradı.

Kendi payına, Fedai gazetesi, Kar (Emek) ayrılmayı öneriyordu. Böylece Bazergan'ın demokratik özgürlüklere saygısını (özellikle meclis ve basında) 'gericiler'le karşılaştırarak, geçici hükümeti 'meşru' ve 'ulusal' olarak niteleyen bu örgüt oldu; fakat sonra Bazergan kabinesini kısaca 'komprador' diye niteleyerek suçladı. Bazergan'ı Şah'ın

** Söz konusu çalışma Dünya Solu dergisinin I. sayısından alındı. İlk bölümünü 7. sayımızda yayınladığımız bu uzun çalışmanın ikinci bölümünü yayınlıyoruz. (Hepİleri)*

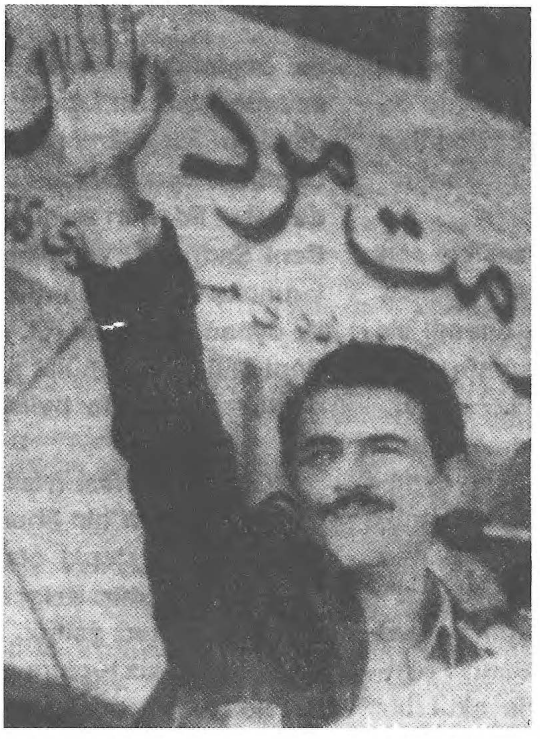

Mesut Rajavi'nin liderliğini yaptığı Halkın Mücahitleri Örgütü, İran Komünist Partisi (Tudeh) ve Halkın Fedaileri örgütüyle birlikte yasadışı ilan edilince, Rajavi yurtdışına kaçmak zorunda kaldı.

bakanlarının asılmasını reddettiği için eleştirdi ve 'anti-emperyalist' Humeyni'yi 'liberal burjuvazi'ye eşitledi. Kar'daki bir makale, Ulusal Cephe'yi, Kuzistan güneyindeki özerk bölgede, nüfusu etnik Araplardan oluşan bir liman şehri olan Hurremşehr'deki kavgayla ilgili olarak, 'entrika' yaptığı için suçlandı. (3) Fakat Ayetullah Humeyni'ye veya yönettiği iktidara doğrudan bir eleştiri yoktu ve Fedai'nin, İslami Cumhuriyet Partisi, Devrimci Konsey ve İmam Komitelerine karşı tavrı, 'liberallere', hükümet ve Ulusal Cepheye savurduğu küfürlere göre çok ılımlıydı.

Genellikle teorik olarak daha yetkin sayılan OCU da yanı probleme, yeni düzenin tamamen kapitalist -ve bu nedenle de savunulamaz- veya güç kazanmakta olan küçük-burjuva olup olmadığı problemine takılmıştı. 'Sınıfsal Düzen: Ayaklanmadan Bir Yıl Sonra İran' başlıklı bir makalede, düzenin, yeni 'İslami rejim' ve 'kapitalist devlet' arasında gidip-geldiği ve 'iki ya da on yıl önceki devletten gericilik olarak ayrılmadığı ve ayrılamayacağını' söyledi. Fakat Tudeh'in kapitalist-olmayan gelişme ve tarafsız bir dış politikanın, mollaların ve küçük burjuvazinin yeni devletinde mümkün olduğu şeklindeki iddialarına karşı, OCU görüşlerini abarttı. İslami rejimin ekonomik politikalarının -bazen halkçı, bazen devletçi, bazen anakronik (örneğin faiz yasağı gibi)- "kapitalist birikim yasalarını" yansıttığı şeklindeki görüşleri ne kadar ciddiye alınabilirdi? Bu, basitçe, ne kapitalist ne de daha az oranda bir burjuva hükümetiydi. Gerçekte, küçükburjuva bir hükümetti; ama Sol'u, bu terime yeni bir anlam yüklemeye zorlayan ve küçük burjuva, anti-kapitalist, anti-emperyalist ve anti-siyonist bir rejimin de sosyalist bir projeye son derece düşmanca bakabilecek bir rejim olabileceğini gösteren bir küçük burjuva hükümet. Ne de, ister istemez, zorla hicab göstermeleri ile kadınların zaten öğrenmiş oldukları gibi, ilericiydi.

O halde temel sorun, rejimin kapitalist oluşu değil, demokratik haklara ve nüfusun sosyo-ekonomik gereksinmelerine dayalı tutarlı ve adil bir politik ekonomiyi örgütleme yeteneksizliğiydi. Bu saptama, 1979 yazında, İslami Anayasa'nın hazırlanmasından sonra, hükümetin tüm büyük işletmeleri, bankaları, sigorta şirketlerini ve dış ticareti millileştirmeye başlaması olgusuna rağmen doğruydu. Öncelikle Çarşı ve köylü çiftlikleri dahil olmak üzere bir özel sektörün varlığı tanınırken, başka endüstriler ve hizmetler kooperatifleştirildi. Fedai'nin, işçilere, bunun sosyalizasyon ve işçi yönetimi demek olmadığını anlatma çabasına rağmen, Sol kopradorsuzlaştırma sürecinin bir parçası olarak millileştirmeyi selamladı. Ne yazık ki, rejimin devletçi ekonomik stratejisi, şimşeği Sol'un platformundan çaldı. (Sol'u gözden düşürdü), mali sistemi, girdilerin arzını ve dağıtımı kontrol ve idare ederek, işçilerin kendi kendilerini yönetmelerinin ve fabrika konseylerinin ayağını kaydırdı. Dahası, gelişim stratejisi olmadığı için millileştirme, sağlıklı ve büyüyen bir ekonomiye götürmedi: Devlet ağırlıkla sosyal hizmetler ve savaşla uğraşmak durumunda olduğu için, büyük işletmeler, özelleştirme talep edecek kadar birer mali sorun haline geldiler. (4) Ekonomide olumsuzlukların yayılmasına karşın, Sol gruplar, hükümet planlamasının kısa vadeli ve tek yönlü doğasını işaret etmekten, alternatif bir ekonomik stratejiden uzak, bazı genel sözler söylemekten ötesini yapmaya isteksiz ve yetersiz göründüler.

SOLUN ALTINI OYMAK

İslami rejim, halkçı-radikal ekonomik ve sosyal pratiklerinden başka solun altını oymak için pek çok yol denedi. Bu yollardan biri, -İran halkının çoğunluğu tarafından sevilen Ayetullah Humeyni'nin de tasvibiyle karşılanan- Amerika elçiliğine 1979 Kasım'ında el koyma eylemi gibi sık sık anti-emperyalist politik eylemlere gitmekti. Diğer bir yol, tam bir gözdağı verme ve vahşet uygulamalarıydı. Kendilerine taktıkları isimle, 'Allahın partizanları' (hizbullah) solcuları düzenli olarak tedirgin etti ve 1979 Ağustosunda

Kürdistan'da Devrim muhafızları tarafından, onbir Fedai'nin kafası kopartıldı.1980 başlarında, Hazar Denizi yakınlarındaki Türkmen Sahrası'nın kuzeybatı bölgesinde, Fedai taraftarı ve köylü kooperatifleri örgütlenmesinde Fedai'den yardım almış olan etkin Türk azınlığın kültürel-politik hareketini rejim insafsızca bastırdı. Hepsi Türkmen olan dört Fedai yöneticisi kaçırılıp öldürüldü. Nisan'da 'liberal' Başkan Beni Sadr, -Maocu formülasyonun kıskandırıcı bir karikatürü olan- 'İslam Kültür Devrimini' onayladı. (5) Bu, üniversite konseyleri ve sol gruplara yakın ilişki içindeki öğrencilerle hesaplaşmanın yolunu açtı. Sonra, tüm üniversiteler ve bazı yüksek okulların, müfredat programı tümüyle islamlaştırılana ve sol-kanat fakülteler temizlenene kadar -iki yıl- kapatıldı.

Bu gelişmeler, sol hareketin çeşitli bedeller ödemesine yol açtı. Haziran'da Fedai örgütü Azınlık ve Çoğunluk hiziplerine ayrıldı, bu ikincisi sözde sol-kanat'ı (Cenah e Çap) da içermekteydi. Bunu, Fedai'ye bağlı olan geniş kadın örgütünün bölünmesi ve sonuçta dağılması ile, işçi konseyleri hareketinin kademeli parçalanması izledi. Eylül'de Irak Birlikleri Kuzistan eyaletinin güney bölgesine hücum etti, rejimin fazla dayanamayıp kısa sürede çökeceğine inanan Saddam Hüseyin'in muazzam bir hata yaptığı anlaşıldı. Saldırı yurtseverliği kışkırttı ve içlerinde köşelerine çekilmiş olanlar da dahil pek çok İran'lı, vatanın savunulması için rejim etrafında toplanmaya başladılar. Sol, bu yeni gelişen baskıya nasıl yanıt vereceği sorunuyla karşı karşıya kaldı. Peykar, Bolşevik-tipi bir politika savundu; 'Silahları rejime doğrultmak.' Tudeh, Fedai-Çoğunluk, Halkın Mücahitleri, Troçkistler ve Ranjbaran Irak'a lanetler yağdırdılar ve İran'ın savunulmasını desteklediler. Fedai-Azınlık da aynı şeyi yaptı, ancak savaşı, sonuçta bedelini her iki toplumun halkının ödediği, iki rejimin arasındaki bir mesele olarak niteledi. Diğer sol örgütlenmeler gibi, Fedai-Azınlık da savaşın başında güneye gönüllü asker yolladı, bunların çoğu öldü.

Savaş, İslamcılar için önemli bir nimet olduğunu bir başka şekilde de ispatladı. Hakim durumda olan İslami Cumhuriyet Partisi'ne (IRP) kendi içindeki liberal rakiplerini (Beni Sadr ve yanlıları) ve Sol'u bertaraf etmek için olanak yarattı. 1981 Sonbaharı özellikle gergindi; olaylar daima beklenmedik bir biçimde solun karşısına çıkacak kadar hızla gelişmekteydi. Aşağıdaki alıntı Fedai'nin çıkmazını çarpıcı bir şekilde gösteriyor: "Günlük olaylara müdahale gerekiyor, ince teorik çalışmalara ve herbir soruya yanıtlar arayan ideolojik çabalara ayıracak zamanımız yok. Omuzlarımızda, bugün, yerine getirilmemiş bir yığın görevin ağırlığını taşırken ve hergün yeni olaylarla karşılaşırken, biz, kısa sürede, beton gibi sağlam, açık ve net yanıtlar bulmaya zorlandık. Bu görevleri uzun bir dönem teorik ve ideolojik çabalar uğruna ertelemek, eylemsizliğe, kitle hareketinin gerisine düşmeye ve hararetli küçük burjuva taraftarlara dönüşmemize yol açar."

Fedai'nin mevcut teorik zayıflığı böylece, hareketin acele müdahale ihtiyacı ile bütünleşti. Daha da ötesi, 'hararetli küçük burjuva taraftarları', Halkın Mücahitleri, yalnız kavalyeler gibi davranarak, bir bütün olarak Sol'un karşısına çıkan problemi zorlaştırıyordu. IRP ve Beni Sadr arasında tansiyon yükselirken, Halkın Mücahitleri, oylarını İslam kültür devrimindeki rolünü anımsatan solculara kızan Başkan'a atmaya karar verdi. Laik sol ile Halkın Mücahitleri, ikincisi emredici tavırlar sergiledikçe birbirinden uzaklaşmaya başladılar ve birliğe karşı farkedilir bir soğukluk, gözden düşme görüldü. Beni Sadr'la ittifakları ve Ulusal Direniş Konseyinin (UDK) formasyonu bunu yansıttı.

Tudeh, 'ilerici imamlık' ve 'devrimci islam' gibi nosyonların yayılmasının neredeyse tek sorumlusudur. Baştan başa bütün Tudeh belgelerinde, büyük bir hürmetkarlık itaatkarlıkla peygamberlerden söz ediliyor, onlara sığınılıyordu. Militan sol, hataları ne olursa olsun, İran devrimi ve İslami rejimle arasına en azından politik bir ayrılık koydu.

Sol bu gelişmeyi başlangıçta kitapçıklardan ve gazetelerden öğrendi; 'İslam Cumhuriyetinin yeniden inşası için bir hükümete' girmeleri için kapı 'yarı açıktı'. OCU'nun gazetesi Raha'i'nin önceden haber verdiği gibi; 'bazılarının gene de iştirak edeceğine ve ancak girdikten sonra, kapının yanında, yerde oturmaları gerektiğini anlayacaklarına şüphe yok, varlıkları sadece meclisin meşruiyetini göstermek için gerekli, fazlası değil.' İştirak edenler -bilinen sol

entellektüeller ve Kürt Demokrat Partisi- Halkın Mücahitleri'nin kuvvete dayanan başkan ve Mesut Rajavi'nin otoriter lider olduğunu görünce sonuçta kendilerini UDK'dan uzaklaştırdılar. 1985'de, Rajavi'nin Paris'deki Irak dışişleri bakanı ile toplantısından sonra, UDK'yi Beni Sadr bile terketti. Bütün bunlardan sonra, Humeyni rejimi hakkındaki düşüncesi ne olursa olsun, hiç kimse İran'ın istila edilmesinin, kimyasal silah kullanılmasının ve sivil şehirlerin bombalanmasının sorumlularıyla dostluk kurmayı haklı bulmadı.

Haziran 1981'de İslami Rejim, solcuları (çok sevilen Fedai şair ve oyun yazarı Sait Sultanpur da içinde olmak üzere) tutukladı, Halkın Mücahitleri'ni hainlikle suçladı ve Beni Sadr'a dava açtı. Mücahitler'in kadroları sokak gösterilerine başladı. Halkın Mücahitleri, IRP karargahına, içinde tüm liderlerinde bulunduğu yüz civarında insanın ölümüne neden olan bir bomba yerleştirince, rejim savaş ilan etti, Saltanpur idam edildi, birçok Mücahit tutuklandı ve Beni Sadr ile Mesut Rajavi Paris'e kaçtılar.

Sonraki iki yıla, Mücahitlerin bombalamaları ve rejimin misillemelerinden oluşan bir terör havası hakim oldu. Çok sayıda Halkın Mücahitleri eylemcisi ve sempatizanı yakalandı ve hapse yollandı, çoğu işkence gördü ve idam edildi. Fedai, Rah-e Kargar ve OCU gibi komünist gruplar, Halkın Mücahitleri'nin eylemlerini, rejimi, muhalefetin kesinlikle kazanamayacağı bir savaş için provakatif, komplocu, Blankist eylemler olarak nitelemelerine karşın sürmekte olan mini iç savaşa iştirak etme anlamında dayanışma gereğini hissettiler. Süreç içinde, birçok solcu hayatlarını, hayat arkadaşlarını ve morallerini yitirdi. Diğerleri terörden kurtulmak için İran'dan kaçtı. Yenilmiş, parçalanmış birçok sol örgüt daha fazla parçalara ayrıldı veya çözüldü. Ranjbaran (rejimi destekleyen Maocular) ve Peykar (rejim karşıtı Maocular) tümüyle silindi. Rejimi uzun süre anti-emperyalist değerlendirmesiyle destekleyen troçkist örgütler de yok oldu; Fedai-Azınlık içinden kendine Sosyalist Devrim Eğilimleri diyen grup ayrıldı ve ülke dışında dergi kollektifleri oluşturmaya çalıştı, fakat sertliğini kaybetti; Fedai-Azınlık 1986'da tekrar göründü; OCU, çalışma gruplarına dönüştü.

TUDEH FİYASKOSU

Peki Tudeh ve Fedai-Çoğunluk neydi? Başından beri Tudeh, gelişmenin kapitalist olmayan yolu teorisini ve milli demokratik devrimde küçük burjuvazinin rolünü propaganda ederek, yeni politik elite karşı kendisini emniyete almaya çalıştı. Tudeh, 'ilerici imamlık' ve 'devrimci islam' gibi nosyonların yayılmasının neredeyse tek sorumlusudur. Baştan başa bütün Tudeh belgelerinde, büyük bir hürmetkarlık itaatkarlıkla peygamberlerden söz ediliyor, onlara sığınılıyordu. Partinin baş teorisyeni, çok tanınan yazar İhsan Tabari, bu konu üzerinde bol bol fikir üretti ve muhtemelen, elden ele çok dolaşmış bir kitapçık olan "İlerici İmamlık ve Biz" i o yazdı. Kısa bir alıntı, içeriği hakkında fikir vermeye yeterlidir: "Bilimsel sosyalizimin vaazettiği sosyal gelişme programı, İslamiyet ve Şii'ciliğin sosyal talepleri ve ilkeleri ile bazı ortak eğilimlere sahiptir... ve bu olgu, sosyalizm yanlıları ile ilerici imamlık ve onun yanlıları arasında işbirliğini sadece olanaklı değil, zorunlu kılar."

World Marxist Review, 1982'de (militan sol üzerinde baskı uygulanmaya başlanılmasının ardından!) 'Devrimimizde Dinin Rolü' başlıklı, Tabari'nin yazdığı makalede, İslamın 'anti-emperyalist devrimin ideolojisi olduğunu' belirtmekte ve anti-komünizmi ve 'İslami kisve altındaki faşist-tipi grupları' (Hizbullah) İslami devlete bağlamamaktadır. Bundan başka 'devrimci islam' ve 'geleneksel islam' arasına bir ayrım koyduktan sonra, Parti'yi İslamiyete ve İslami Cumhuriyete karşı olan 'aşırı solcu gruplaşlamalardan' ayırıyor: "Partimiz, onlardan farklı olarak devrim desteklemektedir" diyordu. Tudeh Papazların İhaneti'nin yeni bir versiyonunu sahnelemek üzere yoluna devam ederken; militan sol, hataları ne olursa olsun, İran devrimi ve İslami rejimle arasına en azından politik bir ayrılık koydu.

İhsan Tabari, bir keresinde televizyondaki felsefi bir tartışmada ilerici imamlık'a dikkat çekti. Bu tartışmada, İslami düşüncenin özgür irade ve belirlenme problemi ile marksist sosyal/insani faaliyet ve yasaya uygunluk meselesi arasında bir benzerlik bulunduğunu belirtiyordu. Tarihsel ve diyalektik materyalizmi, islamın felsefi ve siyasi düşüncesiyle arasında paralellikler kurarak, açıklamaya çalıştı. (6) Bununla birlikte, Tudeh dili, bir marksist-müslüman diyaloğunu savunur ve İslam'ın meziyetlerinden ve Şii mollalardan dokunaklı bir biçimde bahsederken, İslamcı ideologların kendileri, materyalizmi, laikliği, marksizm ve komünizmi suçlamaktan hiçbir zaman geri kalmadılar.

World Marxist Review dergisinde 1983'te yayınlanan bir başka makalede zamanın Tudeh sekreteri Kianuri, Parti'nin politik tutumunu 'sürekli mücadele'yi içeren dört ana cepheyi izleyen bir çizgiye sevk ediyordu:

Bir: ABD tarafından başı çekilen dünya emperyalizminin politik, ekonomik ve askeri baskısına ve bölgesel gericiliğe karşı; İki: Bir darbe gerçekleştirmek isteyen iç karşı-devrimcilerin hilelerine ve politik terörizmine karşı; Üç: Büyük kapitalist ve toprak sahiplerinin 'ekonomik terörizmine' karşı ve sosyal adaletten yana; Dört: İnsan hakları ve özgürlükleri güvenceye alınmasından yana. Öncellikler ilginçtir; eleştiri, rejimden dış çelişkilere ve ABD emperyalizminin rolüne kaydırılıyor.

Makalede başka bir yerde, Washington 'İran-Irak savaşının asıl başlatıcısı' olarak damgalanıyodu. Kianuri aynı zamanda, Beni Sadr'ı, beklendiği gibi davranarak entrikalar içine girdiği için suçluyor, "Maocu tipi aşırıların", "solcuların" ve benzerlerinin bölücü eylemlerini azarlıyor, rejimin öldürdüğü, hapse attığı, işkence yaptığı komünist ve sosyalistlerden hiç bahsedilmiyordu. Sadece Tudeh'in ve ittifakta olduğu Fedai-Çoğunluk'un rahatsızlıklarından şikayet ediliyordu.

Partinin 1983'te ve tüm lider kadrolarının tutuklanması ve çöküşü karşısında bir insan, tecrübeli ve sağlam bir partinin nasıl olup da böylesi yanılgılar içine düşebildiğine şaşkınlıkla başını sallayabilir. Gerçekten bunlar -insan, hapisteki Tudeh üyeleri için ne kadar sempati duysa da- Lenin'in eleştirdiği gibi 'dinciliğin okumuş geri zekalıları' idiler. Partinin kendine edindiği görev, kuzeydeki yoldaşlarının çizgi ve analizlerini uygulamaktan fazla değildi, Shahrough Ahavi'nin, İran devrimi, İmamlar ve İslam Cumhuriyeti üzerine Rusça yazılan çalışmaları kesin olarak şunu gösteriyor ki, Sovyet perspektifleri, Tudeh teorisyenlerinkinden daha akıllı, daha çeşitli olduğu gibi mollalar ve teokrasiye karşı da daha eleştireldi. (7) Artık şimdi, Parti -geriye ne kaldıysa- ve yeni liderleri, en iyimser bakışla, 'naiv', en kötümser bakışla, eskide Kianuri gibi liderler tarafından aldatılmış olduklarını düşünüyorlar.

BEKLENTİLER

İran Cumhuriyeti, bir yandan derin sosyo-ekonomik çelişkiler ve politik anlaşmazlıklarla kuşatılmışken, aynı zamanda şaşırtıcı bir güç ve esneklik gösterebiliyordu. Savaşın bitmesi veya Ayetullah Humeyni'nin ölümü ile ciddi çatlaklar ortaya çıkabilirdi. Solun görevi sosyal değişikliğe ve islam Cumhuriyeti'nin dönüşümüne bakarak yeni bir müdahalenin oluşturulabileceği alanları saptamaya çalışmaktı.

Bir alan, tabii ki, Sol'a, barış, yeniden-yapılanma ve gelişme stratejisi ortaya koymak için bir olanak sunan Irak'la sürmekte olan savaştı. Bunun düşmanla yanyana gelmek demek olmadığını söylemek bile gereksiz. Paris'ten yeniden Bağdat'a yerleşen Halkın Mücahitleri tarafından yeterince anlaşılamamış bir ilke bu. Otoriterizme karşı ve demokratikleşme için yapılacak bir sosyal mücadeleye sıçrama tahtası olarak kullanılabilecek ekonomik durum ve kadın hakları bir başka alandır. Bir diğeri, İran Kürtlerinin ayaklanmasıdır: Sol, federalizm tartışmalarını alevlendirebilseydi, uzun zamandır devam eden İran'ın ulusal azınlıkları sorununa önemli ve orjinal bir katkıda bulunmuş olacaktı. Ekonominin organizasyonu veya reorganizasyonu ve doğru bir gelişme stratejisi de, üzerinde dikkatle durulması gereken sorunlardır. Bununla beraber, demokrasinin -sosyalist bir yapının sınırları içinde- aydınlatılması ve titizlikle incelenmesi

yapılacak işler listesinde en acil ve en önemli maddedir. Sekülerizm (Dünyevicilik/Laiklik) olmuş ve bitmiş bir sorun olarak ele alınmayıp dikkatle halledilmeli, bunun heterojen ve modern bir toplumda neden zorunlu olduğu üzerine çözümlemeler yapmak gereklidir.

Sürgündeki sol gazetelerin bazıları kendilerine bu soruları yöneltmeye başladılar.(8) Özellikle Rah-e Kargar -geçenlerde Tudeh Merkez Komitesinden üç liderin üye olduğu-, Rah-e Fedai (Fedailerin Yolu) ve diğer gruplardan bireyler; sendikalar üzerine makaleleri ve Tahran'daki konut krizine düzeyli bir analizi ve buna sosyalist bir çözümü de içine alabilen yeni bir politik düzenlemeye gidiyorlar. Başka gazeteler Avrupalı sosyalist ve feministlerin makalelerinin çevirileri, politik eylemci ve teorisyenlerle yapılan konuşmalar, edebi çözümlemeler ve kültürel eleştirilerin üzerinde yoğunlaşma eğilimi gösteriyor. Bu, kısmen güçlü bir eğilim, çünkü İran'lı bir çok entellektüel sürgünde yaşıyor. İran'ın içinde de kültürel çalışma ve etkinliklerin önemli bir odak noktası olması ilginçtir. Dinci olmayan entellektüeller, İslam Cumhuriyeti'nin ateşli kültürel taraftarlarına karşı koymak için hangi araç olursa olsun kullanmaya çalışıyorlar. (9)

Yenilen ancak yok edilemeyen solun büroları yok, taraftarları yok, açık toplantılar yapamıyorlar, forumlar ve seminerler düzenliyemiyorlar. Sağlam kalan örgütlerin -Fedai-Azınlık, Fedai-Çoğunluk, Kürt Demokrat Partisi, Komala, Komünist Parti, vb.- 'Darraye Ahzab' (partiler vadisi) denilen yerde, Irak, Kerkük yakınlarında özerk bir bölgede büroları var. Burada Celal Talabani tarafından yönetilen anti-Saddam milliyetçi Kürt cephesinin huzursuz 'konukları' durumundalar. Talabani'nin aynı zamanda İran'lı Pasdaran'a da evsahipliği rolü oynaması -Saddam Hüseyin'e karşı ortak mücadelede Tahran'la uzlaşmanın bir görüntüsü olarak- bölgedeki durumu bazen gerginleştiriyor. Önceden de tahmin edileceği gibi, Pasdaran ve solcular arasında çatışma olduğu halde, Talabani kendi topraklarında 'barış' üzerinde ısrar ediyor.

Duvarlara yazılmış sloganlar, telefon kulübelerine yapıştırılmış çıkartmalar ve otomobil sileceklerine sıkıştırılmış bildiri ve gazeteler gibi işaretlerden Solun Tahran'da varlığını sezmek mümkün. Fakat karşıkültürel ifadeler daha baskın. Politik kültür ve estetik üzerine tartışmak için toplanan sosyalistlerin etrafında bazı çemberler örülmüş durumda. Şarkı söylemek, -İran folk, klasik, Avrupa, Amerika, Latin Amerika müziği- film ve video gösterimleri büyük bir etkinlik. Muhalif (partili) olmanın gerçekten tutarlı bir pratiği de İran'ın ulusal ve enternasyonal bayramlarını kutlamak, egemen kültürün ana halkası olan, kederlenmeyi, yas tutmayı, kara bayrakları, beyaz kefenleri ve şehitlerin bitmez tükenmez ve sıkıcı dilini, kutsal savaşı intiharı, ölümü reddetmektir. Aşağıdaki öykünün etkileyici bir biçimde canlandığı gibi, ölmüş yoldaşların geleneksel yolla anılması hiç de olumsuz değil. Mina (gerçek adı değil) öldürüldükten sonra, annesi onun odasını tamamen aynı biçimde ve aynı düzenlemesiyle bırakmış. Kimse bunun nasıl başladığını bilmiyor, ama Mina'nın arkadaşları ve yandaşları her ziyaret ettiklerinde odasına bir mesaj yazmaya başlamışlar. Duvarlar şimdi ağzına kadar yazılarla dolu; dualardan, saygısız şakalara, militan sosyalist sloganlardan ve şiir satırlarına kadar. Geçenlerde İran'dan bir ziyaretçinin anlattığı kadarıyla, Mina'nın annesi kızının örgütünü merak edip, harcadığı çabaların anlamlı ve amaçlı bir şeyler bırakıp bırakmadığını öğrenmek için giriştiği çabalar sonucunda ilginç bir şekilde kendini, kızının üyesi olduğu politik gruba bağlı ve onun için mücadele eder bulmuş. Militanların ve desaparecidos'ların anneleri Tahran'da da bulunabiliyor ve şehir meydanlarında boy gösterebiliyorlar.

İran'dan dış ülkelere yolculuk yapan bazı solcular, sürgündekilerle karşılaştıklarında, hayal kırıklığından doğan bir yılgınlığı, depolitizasyonu ve anti-sosyalist duyarlılığı dışa vuruyorlar. Bir yandan mitleri ve mazeretsiz korkularını gidermekte acı çekerlerken (özellikle, İranda artık bir Sol olmadığı, hiçbir kültürel-politik etkinliğin mümkün olmadığı, tüm solcuların kaderinin hapis, işkence ve ölüm olduğu) ve öbür yandan da ülkedeki ekonomik zorlukların içli (ve rahatsız edici) bir resmini çiziyorlar. Film gösterileri, toplantılar ve toplantı sırasında yapılan konuşmalar; bunları dinleyen kadın ve erkeklerin, Sol'un önderliğinde görev almalarını sağlayan sürekli bir kaynaktı ve bunlar giderek büyüyen bir halkanın parçası oluyorlardı. Bu aşılma cesaret verici ve umut doluydu fakat bunun bir de -en azından eski örgütlerin yaşlı ve deneyimli kadrolarına göre- olumsuz bir etkisi olmuştu. Önceki nesile göre, eski hataların ve eğilimlerin tekrarlanmaması için geçmişin eleştirisi kesinlikle zorunlu. 1979'da henüz 12-13 yaşında olan gençler Konfederasyon'a, Şah'a karşı yeraltı faaliyetlerine, devrimci hareketlere, 1980 başlarında gelişen olaylara katılım için çok küçüktüler. Bu genç adaylar geçmişi tartışmak değil şimdi hareket istiyorlar. Bu durum, gençlerin enerjisini dizginlemeye çalışmaları gerektiğini hisseden daha yaşlı yoldaşlar için bir problem oluşturuyor. (10)

Yurt dışında bile, hala bütünüyle kaybolmadılar, politik örgütlerin eski üyeleri Kuzey Amerika'ya ve Avrupa'ya dağıldılar. Bu eski yoldaş grupları şimdi haftada ya da onbeşte bir arkadaşça bir araya gelip, tartışma grupları, sosyal toplantılar ve kültürel etkinlikler düzenleyerek ilişkilerini sürdürüyorlar. Çeşitli dergiler etrafında birleşerek geçmiş üzerine, eski politik örgütlerin esnek olmaması, onların taktik ve stratejik hataları, hem toplumda hem de örgüt içi demokrasinin eksikliği ve anti-emperyalizm, ekonomik bağımlılık savunusu için İslam ve kültürün ihmal edilmesi gibi konularda geçmişi eleştiren makaleler yayınlıyorlar.

Çeşitli İranlı Solcular farklı projeler üzerinde çalışıyorlar: İşçi-sınıfı, entellektüel tarih, İran'da modernizm ve anti-modernizm, popülist söylemin yıkılması, İslam tarihi, geçiş döneminde şehirsel ve bölgesel planlama.

Özel olarak seçilmiş entellektüel kişiler tarafından hazırlanan bu çalışmalar, İran üzerine kişisel yorumlar içermeyen, ikinci kaynaklardan elde edilmiş ve yüzeysel yazılardan ayrılıyorlar. Boşlukları doldurmak için bilinçli bir çalışma, yerleşik anlayışları inceleme ve rafineleştirme yeni bir perspektif ve yorum geliştirmek gerekliydi. Yavaş yavaş, modernizasyon, demokratikleşme ve yeni kültürel kimliğin gerçek görüntüsü oluşmaya başladı.

İran'da sosyalist gelenek çok çalkantılıydı ve pek çok yanlışların, trajedilerin ve aksiliklerin izleri vardı. Fakat bütün bunlar özdeki bazı önemli hatalardan kaynaklanıyordu, bu nedenle kolay kolay aşılamıyordu. Pek çok kopmalara, baskılara ve bir nesilden diğer nesil eylemcilere bilgi ve deneyim aktarımındaki zorluklara rağmen oluşturulan en büyük başarı marksist ve sol. söylemin İran toplumunda yaygınlaştırılmasıydı. Diğer toplumlarda olduğu gibi, sosyalizm, başarısız devlet politikası (veya otoriter politika ve çürüme) ile özdeşleştirilmemişti. İranlı sosyalistler henüz yeterli deneyime sahip değillerdi ve henüz kendilerini ispat etmek, kanıtlamak zorundalar. İşte bütün bu nedenlerden dolayı Sol'un yeniden politik arenaya girmesi ve İran pratiğini, yöntemini ve İran'ın sosyalizm yolunu belirlemesi mümkün olacaktır.

NOTLAR

1) Peykar, 30 Kasım 1979. Peykar'ın merkezi Halkın Mücahitleri içindeydi ve örgütün marksist kanadını oluşturuyordu. 1970 ortalarında, örgütü marksist-leninist formasyona dönüştürmek için bir iç darbeye teşebbüs etti.

2) L.Abrahamian'ın düzenlemesi "İran'da Gerilla Hareketi, 1963-1977" MERIP Raporlar, no. 86.

3) 1984'de zorunlu devlet başkanı Ali Hamaney, yeniden seçimlere hazırlanırken kendi yorumuyla, Anayasanın yetki alanını her yönden zorlayan belli bazı ekonomik ve toplumsal sektörleri devlet kontrolünden çıkartma ihtiyacı hakkındaki görüşlerini dile getirdi.

4) Beni Sadr'ın, İslam Kültür Devrimi, üniversite öğrenci konseyleriyle hesaplaşması ve bunların üniversitelerin kapatılmasındaki rolünün tartışmalı olduğu da vurgulanmalıdır. Sossialism va Enghelab çalışmasında, Homa Nateg, Beni Sadr'ın provakatif cümleler kullandığını, rahat olmadığını ve kontrolü elinde tutamadığını söylüyor ve İslam Kültür Devrimi'nin arkasındaki kişilerin Ayetullah Behesti (daha sonra Halkın Mücahitleri'nin görülmeye değer bombalama eyleminde öldü) ve Dr. Ayat olduğunu belirtiyor.

5) İhsan Tabari'yi, edebiyat eleştirmeni olarak kayda değer başarılarından marksist klasiklerin yorumlayıcısı ve diğer Avrupalı yazarların yanında Malraux, Elaurd ve Rımbaud'un çevirmeni olmasından dolayı, eleştirmeyi yüklenmek zor. Birçok Tudeh karşıtı solcu, marksist yazar Tabari ile parti üyesi Tabari'yi birbirinden ayırıyor. Yazdığını yazmak, ayrıca kendisi hapiste olduğu ve Buharin gibi kendini-reddetmeyi ve islamiyete dönmeyi kabul etmeyen bir eski tüfek olduğu için zor.

6) Shahrough Akhavi, "İran devrimine Sovyet Anlayışları", Iranian Studies, Cilt 19, no.1, Kış 1986

7) Bugünlerde aklımda bir de Mısır solu var ve Sosyalist Parti'nin yakın geçmişteki çizgisi...

8) Avrupa ve Birleşik Devletler'de basılan bir kısım dergilerin listesi: Aksariat ('Çoğunluk', Yurtdışındaki Fedai-çoğunluğun yayın organı), Andisheh va Enghelab ('Düşünce ve Devrim', Washington D.C.), Dowlat va Enghelab ('Devlet ve Devrim, Londra), Johan ('Dünya', New York), Kankash ('Araştırma', Washington D.C.) Kommunist (İran Komünist Partisi'nin organı, 1981'de Kürdistan temelinde yeniden yapılandı), Nameh-e Mardom (Tudeh Parti), Nazm-e Novin ('Yeni Düzen', New York), Nimeh-e Digar ('Diğer Yarı', feminist bir dergi, Londra), Raha'i ('Özgürlük', OCU organı, Berlin), Sossialism va Enghelab ('Sosyalizm ve Devrim', Paris), Women in Struggle ('Mücdelede Kadın', Chicago), Zamane Now ('Yeni Zaman', Paris).

9) İran'da bugün entellektüel hareketlilik durumu çok ilgi çekici ve izlenmesi çok önemli. Bazı yayınlar, bilhassa Agah Press, entellektüel ürünlerde önemli rol oynuyarlar. Agah Press, sosyal araştırma ve edebi analizler üzerine çeşitli antolojiler yayınladı, Mofid ise yeni ve islami olmamakta kararlı sanat üzerine bir dergi.

10) Kankash isimli bir dergide (Yaz 1987, 1. Sayı), "İki yakın ziyaretçi ile bir röportaj".

Küba'dan Festival İzlenimleri

Adalet DİLEKÇİ

"Toplumu ekonomik olarak ne denli değiştirirseniz değiştirin, ne denli baştan kurarsanız kurun, yeni insanı yaratamazsınız, tutumların değişmesini sağlayamazsınız. Sonunda varacağınız yer yine açgözlülük, hırs ve kişisel hedeflerdir."

Fidel Castro

Fidel Casto'nun da dediği gibi bir devrim, gerçekte yeni insanı yaratabildiği ölçüde başarıya ulaşabilme şansını yakalayabilir. Yeni insanı yaratamayan devrimler, kendi içinde burjuva anlayışı tekrar üreterek, geriye dönme potansiyelini içinde taşır. Yeni insanın, yeni bir ahlakın ortaya çıkması ancak geçmişi aşmış, geleceği kucaklayan ideoloji ve politikayı gerektirir.

Dünya devrim tarihine kendi özgünlüğü ile katkıda bulunan, sosyalizmle birlikte bir halkın onurunu, kimliğini, bağımsızlığını savunup yeni insanı yaratabilmek için destansı özverilerde bulunan Küba'da bu yıl, 14. Anti-emperyalist Dayanışma, Barış ve Dostluk için Dünya Gençlik ve Öğrenci Festivali yapıldı. 28 Temmuz-5 Ağustos tarihleri arasında gerçekleşen bu festivale 134 ülkeden yaklaşık on iki bin delege katıldı. Festivalden iki hafta önce Cia'nın Havana'nın çeşitli yerlerine yerleştirdiği bombalar, diğer ülkelerde meydana gelen provakasyonlar, yakalanan iki Alman ajanın - festival sırasında- bombalı sabotaj girişimi, festivalin temel işlevi olan Dünya Anti-emperyalist İlerici Gençliği'nin birleşmesini, kendi topraklarındaki mücadele ve deneyimlerini paylaşmalarını ve tartışmalarını engelleyemedi.

Bu muhteşem katılım, festivalin politik anlamını ve Küba'ya sunulan enternasyonal desteğin önemini bir kez daha ortaya koydu. Emperyalist güçlerin buna rağmen çeşitli provakasyonlarla Dünya Gençliğinin Küba'ya akışını engelleme çabası boşa çıktı.

Daha önce ilki 1947 yılında Prag'da yapılan Dünya Gençlik ve Öğrenci festivali en son olarak 1990'da Kuzey Kore'de gerçekleştirilmiştir.

Festival 28 Temmuz günü başladı. Yani Küba'nın geleneksel "Ulusal Ayaklanma Günü" kutlamalarından iki gün sonra. Fidel ve 119 devrimcinin 26 Temmuz 1953'te Santiago kenti yakınlarında Mancado Kışlası'na yaptığı baskın, Küba devriminin dönüm noktalarından sayılıyor. Fidel'in tutuklanması ve pek çok devrimcinin ölmesiyle sonuçlanan bu baskın Küba'da devrimci dalganın yayılmasına neden olduğu için şenliklerle kutlanıyor.

Dünya Gençlik ve Öğrenci Fetivali günlere bölünmüş; ilki "Yerli Haklar Günü" ve Kübalı atletlerin maratonuyla başlıyor. Hemen ardından sahilde çok uzun bir bulvarda onbinlerce insanın katıldığı "Dayanışma Yürü-

şü" başlıyor. Bir insan seli Havana Üniversitesine doğru akıyor. Bütün Kübalılar sokakta. Binaların balkonları insan dolu. Zafer işaretleri, sloganlar, haykırışlar. Her taraf renkli pankartlarla dolu. Devrim şöleni yaşanıyor. Herkes tek yumruk olmuş ABD'ye karşı haykırıyor. Che'nin posterini taşımayan yok gibi. 15 Belçikalının taşıdığı dev Engels posteri ise ilgi çekiyor.

Kübalıların Arjantin, Bolivya, Angola delegasyonuna ilgisi büyük. Birçok kortejde Küba bayrakları var. "Küba dayan dünya ayağa kalkıyor", "Yaşasın sosyalist Küba", "Küba si yanke no" delegelerin sıkça attığı sloganlar oluyor. Küba halkı bu sloganları "Yaşasın enternasyoneal dayanışma" sloganıyla yanıtlıyor.

İkinci gün "Asya ve Okyanusya Günü" olarak adlandırılmış. Delegelerin beklenenin üzerinde olması nedeniyle birinci gün yapılamayan forum, konferans ve seminerler ikinci gün başlayıp sonuna kadar sürüyor

Forum ve konferanslar sırasıyla şöyleydi: Kültür ve Sosyal İletişim, Barış, Güvenlik, Nükleer Silahlardan Arındırılmış Dünya ve Uluslararası İşbirliği, Çalışma, Eğitim, Bilim ve Teknoloji, Çevre ve Gelişim, Anti-emperyalist Mücadele, Dayanışma, Ulusal Özgürlük, Egemenlik ve Kendi Kaderini Tayin Hakkı, Anti-emperyalist forum.

29 Temmuz günü demir-çelik fabrikası geziliyor. Makinalar yıpranmış, teknolojisi eski fakat o aletleri intizamlı bir biçimde kullanıyorlar. Birbirleriyle yardımlaşarak, neşe içinde, şarkılar eşliğinde çalışıyorlar. En çok dikkat çeken de kadınlarla erkeklerin aynı koşullar altında çalışmasıydı.

Küba'da kadınlar çok iyi örgütlenmişler. Devrimden sonra kurulan "Kübalı Kadınlar Federasyonu" özgün bir örgütlenmeye sahip. Özellikle kadınları ilgilendiren her konuda yetkili bir kuruluş olduğu gibi, ekonomik, politik ve toplumsal olarak da etkin bir kurum. Kadın nüfusunun üçte birinin üye olduğu bu kurumda üyelerin yüzde sekseni on dört yıldan beri kurum içinde aktifler.

Federasyonun önemli işlevlerinden biri kadınların hukuksal eşitliğini sağlamak ve özellikle Latin Amerika ülkelerinde kendine has ortaya çıkan "machismo" erkek egemen düşüncesi ile mücadele etmek ve bunun için kadınlar arasında sürekli eğitim yapmak, tiyatro, sinema vs. gibi kültürel faaliyetlerle toplumun içinde tartışmalar açmak.

Kadınların okuma oranı yüzde yüz ve üçte biri yüksek öğrenim görmüş. Devlet görevlilerinin üçte biri ve doktorların yarısı kadınlardan oluşmakta.

30 Temmuz "Şehitler Günü". Yaşlılar yurdunu ziyaret ediliyor. Burada kalanlar hiçbir ücret ödemiyorlar. Her türlü bakımları sağlanıyor. Birçoğu Küba devrimi için mücadele etmiş. Sosyalizme olan inançları ve umutları yüzlerinden okunuyor. Altmış dokuz yaşındaki Alberto, kısa ve ateşli konuşmasını "Hosta la Victoria Siempre" "Her zaman zafere kadar" sloganıyla bitiriyor.

Ertesi gün ise çocuk yuvası geziliyor. Karşılaşma, hayli etkili. Çocuklar ellerinde Che posterleri ve Küba bayraklarıyla, dillerinde "Commandante Che Guavera" şarkısıyla karşılıyorlar. Burası çok temiz ve bakımlıydı.

Ham madde sıtkıntısından kaynaklı, çocukların oynadığı oyuncaktlar ya kağıttan yapılmış (sürahi, fincan) ya da ağaçtan. Küba çocukların eğitimine ve beslenmesine çok önem veriyor. Çocukları her alanda eğitiyorlar. Müzik, dans, resim, spor... özellikle kollektif yaşam öğretiliyor. Belli bir eğitimden sonra iki yıl teknik üniversitede eğtim görülüyor ve çocuk hakkındaki raporlara göre mesleklere ayırıyorlar. Yani, hiçbir sınava tabi tutmadan, yeteneğine göre meslek seçtiriyorlar. İklimden kaynaklı, Küba'da süt üretimi sınırlı. Bu yüzden Küba'da üretilen sütün tamamı çocukların beslenmesine gidiyor. Sıfır-dokuz yaş arası çocuklara süt ücretsiz.

31 Temmuz "Afrika Günü". Jose Marti ve Devrim Müzeleri geziliyor. Jose Marti Küba için önemli bir isim.

Küba, eski bir İspanyol sömürgesidir. Daha sonra Kuzey komşusunun sömürgesi, yani Amerikalı zenginlerin, mafyanın batakhanesi, kumarhanesi ve genelevi oluyor.

İspanyol sömürgeciliğine karşı 1895'te bir bağımsızlık savaşı gelişiyor. Jose Marti bu savaşın önderidir. İlk anti-emperyalist düşünürler arasında sayılan bir insandır. Daha sonra da Fidel, Che ve arkadaşları gerilla savaşıyla Amerikan varlığını Küba'dan söküp atıyorlar.

Jose Marti müzesi tüm bu gelişen süreci fotoğraflarla anlatıyor. Ta ki Alberto Diaz (Lorda)nın çektiği Che'nin ünlü, bereli fotoğrafına kadar.

Devrim müzesinde, devrim sırasında bütün aletler, giyecekler, silahlar, planlar..., Che'nin beresinden Camilio'nun ünlü piposuna kadar her şey mevcut. Sanki tarih tekrar canlanıyor gözlerimizin önünde.

1 Ağustos "Avrupa Günü." Avrupalı örgütler konferanslar düzenliyorlar. Kendilerini anlatıyorlar. PKK, DHKP-C, DHP, TKP-İşçinin Sesi, TKEP-L'de, standlarını açmışlar.

Benim, çok sevimli, devamlı gülücükler saçan, fırsat buldukca dans eden, düzenli kollektif yaşamı özümsemiş bir ailem vardı. Erkek KP üyesi, bayanda sendikalıydı. Küba'da her on kişiden biri KP üyesiydi. Zaten örgütsüz kimse de yoktu.

Küba halkı ben'i yıkmış (bencilliği kaldırmış) her şey herkes için anlayışla, güler yüzle, sevecen, ritim dolu bir halk. Partili, partisiz, ülkesini seven, devrimine sahip çıkan, uyumlu, mevcut imkanlarla yetinmesini bilen anlayışlı bir halk. Ülkenin ekonomik durumunun bilincinde, buna, sabır ve dayanışma gösteren bir halk.

Ucuz beklentiler uğruna mevziyi terk eitmeyen onurlu, yiğit bir halk.

2 Ağustos "Ortadoğu Günü " Hastaneleri geziliyor. Hastaneler tek kelimeyle tertemiz. Muayene olmak için saatlerce kuyrukta beklemek yok. Sağlık hizmetleri ve ilaçlar ücretsiz. Her mahallede sağlık ocağı var. Doktorlar Angola, Mozambik gibi yerlere gönüllü hizmet vermeye gittiklerinde oradaki yabani otlarla ilaç yapmayı öğrenmişler ve bunları ülkelerine getirmişlerdir. Şu anda Küba'da yüzlerce ilaç patenti var. Fakat olanaklar olmadığı için yapılamıyor. Başka olanaksızlıklar da anlatılıyor. Hollandalı bir ilaç fabrikasıyla, çocuk hastalıklarında kulanmak üzere bir ilacın üretimi konusunda anlaşılmış. Fakat aradan iki hafta geçmeden anlaşma tek taraflı fesh edilmiş. Anlaşmanın fesh edilme nedeni araştırıldığında ABD'nin karşı tarafın hissesini satın aldığı ortaya çıkmış. Evet, Amerikan emperyalizmi bir ahtapotun kolları gibi her yere uzanıyor ve Küba'yı dört bir yandan sarmalayıp çemberi daraltıyor.

Küba dışından yatırımlar devlet ortaklığıyla yapıla biliyor. Küba'da yapılan yatırımların dengesi, yüzde elli Küba, yüzde elli yabancı ortaklarından. Küba'da toprak satılması yoktur. Yabancı yatırmlar elli ya da yüz yıllık sözleşmeler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu bir nevi kiralama. Yabancı yatırımla yapılacak anlaşmanın koşullarını Küba belirlemektedir. Küba'da ilaç sıkıntısı da çekilmektedir. Fakat onca sıkıntıya rağmen 1990-1993 yılları arasındaki krizde bile eğitim ve sağlık hizmetlerini hiç aksatmamışlar.

Batı basınının o çok sözü nü ettiği karaborsa ve fuhuş sorununa Kübalı yöneticilerin yaklaşımı hayli liginç. Fahişelerin bu işi yaparken gizlenmek gibi bir kaygıları yok. Polis de müdahale etmiyor. Yöneticiler, ekonomik alanlardaki sıkıntıların sosyal alanda birtakım bozuklara yol açtığını, bunlardan birinin de fahişelik olduğunu, kendilerinin fahişelere müdehale etmeden tespit edip eğitime aldıklarını, politik bilinç verdiklerini o bilinci alanın da bu işi yapmadığını anlatıyorlar. Eğer polis veya bir başka yetkili müdahale ederse bu yeni yeni doğan sıkıntı daha da büyüyecek ve o zaman bu işi gizli yapmaya kalkacaklar. İşte o zaman daha da zorlaşacak ve yara büyüyecek deniliyor.

Küba'nın çok ciddi ekonomik sorunlarla yüz yüze olduğu biliniyor. Emperyalist kuşatma ve ambargo Küba'nın nefesini kesmiş bulunuyor. Sovyetler Birliği'nin yıkılışı bu durumu daha da ağırlaştırmış. Her aileye ayda çok az miktarda gıda maddesi düşüyor. Alışverişler karneyle yapılıyor. Ancak istenilen her şeyin bulunuduğu küçük alış-veriş merkezleri de bulunuyor. Fakat buralarda alış-veriş dolarla yapılıyor. Fiyatlar Küba standartlarına göre bir hayli yüksek. Halkın yaşam standartı ise düşük. Çalışanlar arasında ücret farkı bulunuyor ve çok üreten "çok" kazanıyor. Bunun için ya uzun ya da iki işte çalışıyor.

Durumu nispeten düzeltmeye dönük uygulanan ekonomik reformlar Küba'ya belli bir nefes aldırmışsa da tehlikeli sonuçlarını da ortaya koymuş bulunuyor. Kübalılar ekonomik reformların taşıdığı tehlikelerin bilincinde olduklarını, kontrol altında tuttuklarını, başka çarelerinin kalmadığını söylüyorlar. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Küba halkının büyük bir çoğunluğu kendi rejimlerini savunuyorlar. Rejimden hoşnutsuz olan belli bir kısmın olduğu da bir gerçek. Hoşnutsuzluk daha ziyade yoksulluk zemininde şekilleniyor ve siyasal iktidara düşmanlık biçimini almıyor.

Küba ne denli ekonomik sorunlarla karşılaşırsa karşılaşsın yeni insanı yaratabilme mücadelesini devam ettirebildiği ölçüde ayakta kalacaktır. Yeni insana Che bir örnektir. Fidel Castoro'nun dediği gibi "Onun kişiliğinde bir düşünce adamıyla bir eylem adamı birleşmiştir."

Ne mutlu Che gibi yaşayıp, Che gibi ölenlere!

Ne mutlu yeni Kübalar yaratmak için mücadele verenlere!

"Ölüm nereden ve nasıl gelirse gelsin, savaş nâralarımız kulaktan kulağa yayılacaksa ve mitralyöz sesleriyle cenazelerimize ağıt yakılacaksa, ölüm hoşgeldi, sefa geldi."

Che

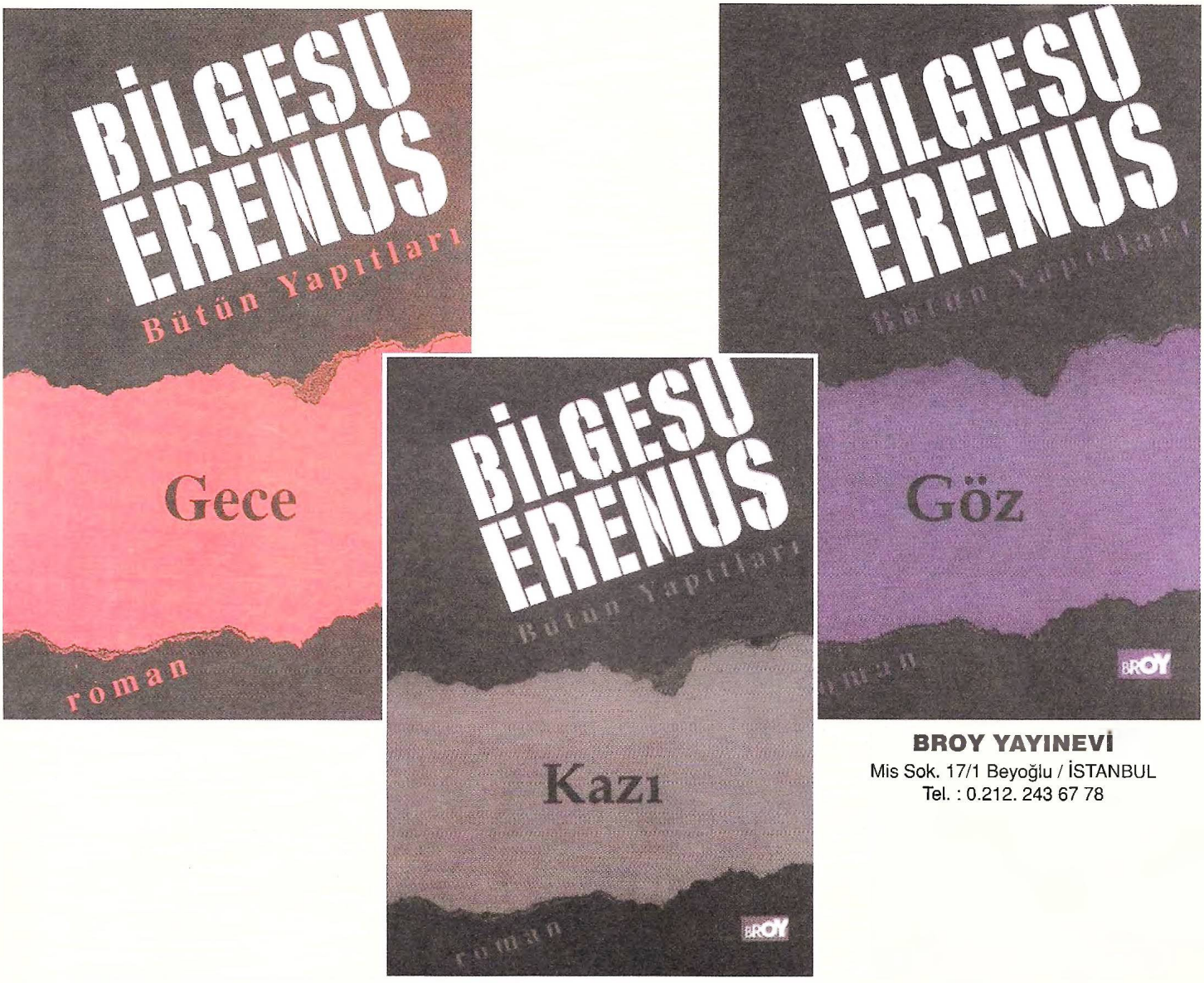

BROY YAYINEVİ
Mis Sok. 17/1 Beyoğlu / İSTANBUL
Tel. : 0.212. 243 67 78

Bilgesu ERENUS

NEREYE PAYİDAR

ROMAN

AKIŞ YAYINCILIK

HAZIRLANIYOR